

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Giedrės Liulytės
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**KOMERCINIO ATSTOVAVIMO SUTARTIES NUTRAUKIMO TEISINIAI
PADARINIAI**

Vadovas: lekt. dr. Stasys Drazdauskas

Recenzentas: lekt. dr. Saulius Aviža

Vilnius
2016

TURINYS

IŽANGA	2
1. Komercinio atstovavimo sutarties analizė	5
1.1. Komercinio atstovavimo instituto pagrindiniai bruožai	8
1.2. Kiti komercinio atstovavimo sutarties bruožai	13
2. Komercinio atstovavimo sutarties šalių teisė nutraukti sutartį	18
2.1. Sutarties nutraukimas neesant svarbių priežasčių	19
2.2. Sutarties nutraukimas dėl svarbių priežasčių	21
2.3. Sutarties nutraukimas dėl esminio pažeidimo	24
3. Komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo teisiniai padariniai	27
3.1. Teisė į kompensaciją plačiąja prasme	27
3.1.1. Teisė į kompensaciją už klientus	30
3.1.2. Teisė į nuostolių atlyginimą	39
3.1.3. Teisės į kompensaciją ir nuostolių atlyginimą neatsiradimas ir netekimas	44
3.2. Teisė į nuostolių atlyginimą pažeidus sutartį ir dėl pažeidimo nutraukus ją	48
3.3. Nekonkuravimo susitarimas	55
IŠVADOS	58
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS	60
SANTRAUKA	68
SUMMARY	69

ĮŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas: Civiliniame kodekse komercinio atstovavimo institutas įtvirtintas įgyvendinant 1986 m. gruodžio 16 d. Europos Bendrijos Tarybos Direktyvą 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais, derinimo (toliau - Direktyva).¹ Kaip nurodoma užsienio doktrinoje, priėmus Direktyvą bei ją įgyvendinus, atsirado didžiulis vieningo jos aiškinimo trūkumas.² Dėl šios priežasties komercinio atstovavimo sutarties šalių teisių ir pareigų nustatymo procesas šalims tapo ilgas ir brangus.³ Ne išimtis yra ir Lietuva⁴ – nežiūrint tai, kad šis institutas galioja 16 metų, kol kas buvo itin nedaug bylų, kuriose jis buvo nagrinėjamas, dar mažiau, sprendžiami komercinio atstovavimo nutraukimo teisinių padarinių klausimai.⁵ Specifiniai kriterijai kvalifikuojant komercinio atstovavimo teisinius santykius, ypatingai tikslus paties prekybos agento sąvokos apibrėžimas, speciali sutarties nutraukimo procedūra ir pagrindai bei tam tikrų prekybos agento teisės į kompensaciją teisinių kriterijų taikymo ir aiškinimo klausimai lemia komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo teisinių padarinių neapibrėžtumą. Atsakymą į šiuos klausimus gali atskleisti tik sisteminė norminių teisės aktų, teisės doktrinos bei Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT)⁶ ir Lietuvos teismų praktikos analizė.

Šio darbo **objektas** – komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo teisiniai padariniai.

Teisiniai padariniai, sukelti komercinio atstovavimo sutarties nutraukimu, talpina savyje nemažai aspektų, reikalaujančių aptarimo ir nuodugnios analizės. Jų gausa verčia atlikti tyrimo klausimų pasirinkimą ir atkreipti dėmesį tik į esminius bei aktualiausius aspektus, todėl analizuojant teorines ir praktines komercinio atstovavimo sutarties

¹ 1986 m. gruodžio 16 d. Europos Bendrijos Tarybos Direktyva 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais, derinimo. OL, 2004, specialusis leidimas, skyrius 6, tomas 01.

² RANDOLPH, F., DAVEY, J. *The European Law of Commercial Agency*. Oxford: Hart Publishing, 2010, p.2.

³ *Ibidem*.

⁴ Pavyzdžiui, civilinė byla *UAB „Stateta“ v. „Tele2“* buvo nagrinėjama septynerius metus (2009-2016 m.). Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“*, Nr. 3K-7-684/2016.

⁵ Vadovaujantis viešos teismų praktikos rezultatais, tokių bylų yra tik aštuonios (šios yra nagrinėjamos dėstomoje dalyje).

⁶ Nežiūrint į tai, kad 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai sąvoka „Bendrija“ buvo pakeista į sąvoką „Sąjunga“, atitinkamai, pasikeitė ir Teisingumo Teismo pavadinimas, tačiau ryšium su siekiu išlaikyti teksto vienodumą, darbe naudojamas tik Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pavadinimas arba jo sutrumpinimas - ESTT.

nutraukimo problemas, žemiau pateikiamos su magistro darbo tema susijusios potėmės, kurios nebus nagrinėjamos.

Pirma, nors Civilinis kodeksas nustato dvi komercinio atstovavimo formas, tačiau viena iš jų – prokūra – darbe nebus nagrinėjama. Prokuristas teisiniuose santykiuose su trečiaisiais asmenimis dalyvauja vienašališko įgaliojimo, o ne sutarties pagrindu.

Antra, CK 2.169-2.175 straipsniuose nurodyti komercinio atstovavimo sudarant ir vykdant tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutartis ypatumai. Pabrėžtina, kad minėtuose CK straipsniuose esančios normos taikomos tik išoriniams atstovavimo santykiams, tai yra tarp atstovaujamojo ir atstovo kaip vienos šalies ir trečiojo asmens kaip kitos šalies (CK 2.169 straipsnio 2 dalis). Atsižvelgiant į tai, kad darbe yra orientuojamasi tik į vidinių komercinio atstovavimo santykių analizę, tai yra tarp atstovaujamo ir atstovo, bei į tai, kad komercinio atstovavimo sudarant ir vykdant tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutartis pabaigos pagrindai, kaip matyti iš CK 2.175 straipsnio, nesiskiria nuo bendrųjų atstovavimo pabaigos pagrindų, pagal CK 2.169-2.175 straipsnius sudarytų sutarčių nutraukimo padariniai nebus analizuojami.

Trečia, darbe nagrinėjami tik specialūs komerciniam atstovavimui būdingi teisiniai padariniai, tai yra į darbo imtį nepatenka bendrieji atstovavimo sutarties nutraukimo padariniai.

Ketvirta, darbe visiškai atsiribojama nuo tokių komercinio atstovavimo sutarties nutraukimu sukeltų teisinių padarinių, kurie pagal analogiją taikomi į komercinio atstovavimo institutą panašioms teisiniams santykiams (pavyzdžiui, distribucijos, franšizės), kadangi tai nepagrįstai išplėstų darbo objektą.

Būtent tokios tyrimo apimties pasirinkimas yra sąlygotas civilinės teisės reguliuojamų teisinių santykių aktualumo bei praktinio taikymo. Tuo tarpu tyrimo objekto išplėtimas neleistų nuodugniau ir išsamiau išnagrinėti darbe iškelto tikslo.

Pasirinktas darbo analizės objektas, sąlygojo ir tikslą. Šio darbo **tikslas** išanalizuoti nutrauktos komercinio atstovavimo sutarties šalių teisių apimtį ir jų įgyvendinimą, identifikuojant aktualiausius ir perspektyviausius norminio reguliavimo ir praktinio taikymo probleminius aspektus, o taip pat efektyvių, racionalių, teisiškai pagrįstų jų sprendimo būdų paieška. Siekiant šio tikslo, buvo keliami tokie **uždaviniai**: (1) įvertinti ir išnagrinėti komercinio atstovavimo instituto taikymo apimtį; (2) atlikus išsamią kiekvieno kompensacijos modelio analizę, identifikuoti jų panašumus ir skirtumus; (3) išanalizuoti prekybos agento teisės į kompensaciją netekimo (praradimo) atvejus bei alternatyvius jo teisių gynimo būdus; (4) išnagrinėti galimus atstovaujamojo gynybos būdus; (5) įvertinti Direktyvos įgyvendinimą Lietuvoje. Analizuojant minėtais aspektais, jeigu bus atskleistos

ir išgrynintos įstatyminio reglamentavimo spragos nagrinėjama tema, bus pasiūlyti sprendimo variantai joms užpildyti.

Tyrimo metodai. Siekiant užsibrėžto tikslo, darbe naudojamas pagrindinis sisteminės analizės metodas, kuris padėjo išanalizuoti komercinio atstovavimo instituto teisės normų taikymo apimtį, jų turinį. Lyginamojo metodo pagalba yra daroma atskirtis tarp naujo ir esamo atstovaujamojo kliento. Siekiant išnagrinėti komercinio atstovavimo sutarties šalių teisių ir pareigų apimtį kaip įmanoma labiau Direktyvos šviesoje pasitelkiami į pagalbą teleologinis ir lingvistinis metodai. Neapsieita ir be istorinio metodo. Remiantis juo, stengiamasi parodyti Direktyvos nuostatų formavimosi raidą, tikslus bei ištakas.

Temos naujumas ir originalumas. Komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo teisiniai padariniai Lietuvos mokslininkų yra beveik nenagrinėti, randamos užuominos tik dviejuose teisės šaltiniuose, tai yra Civilinio kodekso Antros knygos komentare⁷ ir civilinės teisės bendrosios dalies vadovėlyje⁸. Taip pat pavienius komercinio atstovavimo aspektus yra analizavusios L. Matiušovienė⁹ bei S. Šidlauskaitė¹⁰, tačiau kompleksinis ir nuodugnus komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo sukeltų teisinių padarinių tyrimas Lietuvoje iki šiol nebuvo atliktas.

Svarbiausi šaltiniai. Šaltinius, kuriais remiantis analizuojamas tyrimo objektas, galima skirstyti į tris grupes. Pirmoji grupė - tai teisės norminiai aktai, iš kurių svarbiausiu laikoma Direktyva bei ją įgyvendinančios Civilinio kodekso 2.151-2.168 straipsnių nuostatos. Antroji grupė – Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bei Lietuvos teismų praktika. Trečioji grupė – tiek užsienio mokslininkų monografijos ir straipsniai, pavyzdžiui, R. Christou, M. Hesselink, P. Watt, C. Twigg-Flesner, F. Randolph QC, R. Munday, tiek Lietuvos mokslininkų tokių kaip V. Mizaro, Š. Keserausko, V. Mikelėno moksliniai darbai.

⁷ KESERAUSKAS, Š., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 293-347.

⁸ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 429-433.

⁹ MATIUŠOVIENĖ, L. Komercinį atstovavimą kvalifikuojantys požymiai. Magistro darbas: VU 2012, D:20140627:180913-29340 2012. [interaktyvus] [žiūrėta 2015 m. lapkričio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/obj/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20140627_180913-29340>.

¹⁰ ŠIDLAUSKAITĖ, S. Prekių paskirstymo agentavimo, distribucijos bei franšizės sutarčių pagrindu palyginimas: privalumai ir trūkumai. Magistrinis darbas. Vilniaus Universitetas: 2009. [interaktyvus] [žiūrėta 2015 m. lapkričio 9 d.]. 2009,D:20110709:152418-19822. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D20110709_152418-19822/DS.005.1.01.ETD>.

1. Komercinio atstovavimo sutarties analizė

1.1. Komercinio atstovavimo sutarties samprata, ištakos ir raida

Manytina, būtų nenuoseklu pradėti analizuoti komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo ypatumus, neatskleidus komercinio atstovavimo instituto sampratos, istorinių ištakų bei šaltinių.

Žodžio „atstovavimas“ ištakos yra kilusios iš romėnų teisės. Nagrinėjant atstovavimo kilmę, būtina pabrėžti tai, jog nors romėnų teisė davė pradžią dabartinei pavedimo sutarčiai, kurios pagrindu atsiranda atstovavimo teisiniai santykiai, tačiau šioje teisėje nebuvo bendros koncepcijos apie tai, ką šiandien vadiname atstovavimu. Tuo metu buvo laikomasi nuostatos, kad prievolė sukelia padarinius tik sutarties šalims, tai yra tarp dviejų šalių nustatytas ryšys negali susieti kitų asmenų, kurie, atsižvelgiant į tokį ryšį, nėra nei debitoriai, nei kreditoriai.¹¹ Be to, Romos teisė iš esmės nepripažino tiesioginio atstovavimo sudarant sandorius galimybės. Tai atspindi jos principas „niekas negali veikti [sudaryti sandorių] svetimo vardu“ (lot. *nemo aliēno nomine lege agere potest*).¹² Senovės Romoje teisiniai įsipareigojimai galėjo kilti tik iš formalių veiksmų (aktų) ir paliesti tik tuos, kurie asmeniškai tokius veiksmus atliko. Taigi, Romos teisė niekada nepripažino, kad įsipareigojimai gali kilti išimtinai tam asmeniui, kurio sąskaita ar vardu buvo veikiama.¹³

Vėliau prigimtinės teisės atstovams atradus naują teisės principą – šalių autonomijos principą – kurį jie laikė sutarčių teisės pagrindu, susiformavo ir nauja atstovavimo teisinių santykių koncepcija, kurią išvystė vokiečių teisininkas Ch. Wolff. Jo pateikta koncepcija teigė, kad asmens, veikiančio jam suteiktų įgaliojimų ribose, sudarytas sandoris sukuria atstovaujajam ne tik teises, bet ir pareigas.¹⁴ Ši idėja yra šiuolaikinio atstovavimo instituto pagrindas.

Ilgainiui, kontinentinės teisės ir bendrosios teisės tradicijų valstybėse susiformavo skirtingos atstovavimo santykius reguliuojančios taisyklės. Kadangi Jungtinė Karalystė buvo galinga jūrinė valstybė, didelę reikšmę atstovavimo teisės formavimuisi turėjo laivyba ir prekyba, dėl ko daugiau dėmesio buvo skiriama atstovaujamojo apsaugai nuo

¹¹ GIRARD, P. F. *Romėnų teisė*. II tomas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto teisių fakulteto leidinys, 1932, p. 348 – 362.

¹² JONAITIS, M. *Romėnų privatinė teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 171.

¹³ KÖTZ, H., FLESSNER, A. *European Contract Law*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 1992, p. 218-219.

¹⁴ *Ibid.*, p. 219.

atstovo nesąžiningumo.¹⁵ Kontinentinės teisės tradicijos valstybėse priešingai - daugiau reikšmės buvo teikta atstovo interesams.¹⁶

Dvidešimto amžiaus antroje pusėje, suintensyvėjus tarptautinei prekybai, imtasi vienodinti valstybių komercinio atstovavimo reguliavimo taisykles, kad būtų palengvinami ir supaprastinami savo skaičiumi ir apimtimis progresuojantys tarptautiniai komerciniai santykiai.¹⁷ Tam, kad prekyba tarp tuometinių Bendrijos narių (toliau – ES valstybių narių arba narių) vyktų tokiomis sąlygomis, kurios yra panašios į vienoje bendroje rinkoje esančias sąlygas, kiekviena narė turėjo daugiau ar mažiau privalomąja tvarka pritaikyti savo teisinį reguliavimą pagal 1986 m. Direktyvos nuostatas. ES valstybės narės - 1989 m. Vokietija¹⁸, 1993 m. Jungtinė Karalystė, 1991 m. Prancūzija, 1991 m. Čekijos Respublika, 1993 m. Austrija, 1995 m. Belgija, 2004 m. Estija, *et cetera*¹⁹ - įgyvendino Direktyvą atitinkamuose nacionalinės teisės aktuose. Visgi, iš visų ES valstybių narių, bendrąsias teisės tradicijas puoselėjančiai Jungtinei Karalystei teko atlikti ypač ženklius įstatymų pakeitimus.²⁰

Lietuvoje bendrasis atstovavimo institutas buvo įtvirtintas 1964 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio kodekso²¹, tačiau šis nereglementavo komercinio atstovavimo kaip specifinių atstovavimo santykių. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo Lietuva pradėjo formuoti ir įgyvendinti laisvosios rinkos politiką. Siekdama integracijos į ES, Lietuva privalėjo sukurti konkurencingos rinkos ekonomiką šalies viduje. Kaip viena iš priemonių to pasiekti, 1995 m. sausio 12 d. buvo priimtas Prekybos įstatymas, kuris reglamentavo prekybinės veiklos dalyvių, prekių pirkimo ir pardavimo bei kitus su prekybine veikla susijusius santykius.²² Tačiau praktikoje šio instituto taikymas nebuvo paplitęs, kadangi jo reglamentavimas iš esmės nelabai kuo skyrėsi nuo

¹⁵ SCHMITTHOFF, C.M. *Selected essays on International trade law*. Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 1988, p. 6-9.

¹⁶ *Ibidem*. p.9.

¹⁷ *Ibidem*. p.9.

¹⁸ Direktyva, didžiąja dalimi ir buvo sukurta Vokietijos pagrindu. Cituojama pagal: WATTS, P. *Bowstead and Reynolds on Agency*. 19th edition. London: Sweet & Maxwell, 2010, p. 703.

¹⁹ 2015 m. liepos 16 d. EU Commission Evaluation of the Commercial Agents Directive 86/653/EEC Report. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. sausio 6 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=8366&lang=en>.

²⁰ Jungtinė Karalystė atliko fundamentalius pokyčius tik dėl komercinio atstovavimo santykių, tačiau nuostatos, reguliuojančios bendrąjį atstovavimą, iš esmės išliko tokios pačios dėl poreikio apsaugoti atstovaujamaį. Cituojama pagal: GOODE, R., KRONKE, H., MC KENDRICK, E.Mc, WOOL, J. *Transnational commercial law*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 325.

²¹ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo (su pakeitimais ir papildymais). Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, nr. 19-138.

²² 2001 m. lapkričio 13 d. LR prekybos įstatymo ir Seimo nutarimo dėl Lietuvos Respublikos prekybos įstatymo įgyvendinimo pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, nr. IX-599.

bendrojo atstovavimo institutu.²³ Ryšium su Europos Sąjungos įstojimu, rengiant naująjį Civilinį kodeksą²⁴ bei atliekant CK antrosios knygos XII skyriaus pakeitimus²⁵, buvo atsižvelgta į 1986 m. Direktyvą.²⁶ Direktyvos nuostatos įgyvendintos CK 2.151-2.168 straipsniuose, taigi, šios teisės normos turi būti aiškinamos kaip įmanoma labiau Direktyvos šviesoje bei atsižvelgiant į ESTT formuojamą, Direktyvos aiškinimo ir taikymo praktiką. Be to, taikant šią Direktyvą reikia atsižvelgti ir į Direktyvos 17 straipsnio įgyvendinimo ataskaitą (toliau – Komisijos ataskaita), kurioje pateikiama pakankamai išsamios gairės dėl veiksmingo Direktyvos 17 straipsnio taikymo.²⁷

Lietuvai komercinio atstovavimo institutas yra sąlyginai naujas, todėl tikslinga remtis užsienio doktrina bei patirtimi, apibūdinant komercinio atstovavimo idėją: <...> prekybos agento pagrindinė paskirtis yra įėjimas į rinką, klientų pritraukimas, produktų pirkimo ar pardavimo skatinimas ir derėjimasis dėl sutarčių, sudaromų tarp atstovaujamojo ir kliento ar pardavėjo, sąlygų <...>.²⁸ Tokiu būdu atstovaujajam yra suteikiama galimybė efektyviai įžengti į naujas rinkas tiesiogiai, nepatiriant ženklių investicijų (pavyzdžiui, nusteigiant dukterinės bendrovės) ir sudaromos sąlygos būti pasiekiamam vartotojams tam tikroje rinkoje.

Komercinio atstovavimo šalių teisinius santykius reguliuoja ne tik atitinkamos CK normos ar Direktyvos nuostatos, bet ir šalių sudaryta sutartis. Kaip žinoma, šalys turi teisę ją pavadinti kaip tik nori (pavyzdžiui, tarpininkavimo, pavedimo, bendradarbiavimo, prekybinės, komiso, agentavimo, dilerio), tačiau tai įtakos sutarties teisiniam kvalifikavimui neturės. Pats sutarties turinys, tai yra sutarties sąlygų išaiškinimas ir tikrieji šalių ketinimai (tikslai), kuriuos formuoja sutartį sudarančių asmenų poreikiai ir interesai, lemia sutarties teisinį sutarties kvalifikavimą. Teismo ginčo atveju, tai – teismo prerogatyva. Tik kvalifikavus teisinius santykius komercinio atstovavimo, šiems turėtų būti taikomos Civilinio kodekso Antrosios knygos XII skyriaus nuostatos (CK

²³ LR prekybos įstatymas taip pat neišsprendė trečiųjų asmenų interesų apsaugos ir kitų komercinio atstovavimo problemų. O juk šio įstatymo projekto rengėjams reikėjo nuveikti visiškai nedaug: tik nepatingėti susipažinti su Žanevos konvencija ir Direktyva, ir būtų buvę galima parengti labai gerą įstatymą. Cituojama pagal: MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 1996. p. 241.

²⁴ LR civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

²⁵ LR civilinio kodekso 1.3, 2.55, 2.61, 2.72, 2.79, 2.112, 2.152, 2.160, 2.167, 4.176, 6.292, 6.298, 6.299, 6.747, 6.748, 6.751, 6.753 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 72-2495 ir įstatymo projekto aiškinamasis rašas, nr. IXP-3425.

²⁶ Šiuo metu galiojantis komercinio atstovavimo institutas su Direktyva suderintas 2004 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr. IX-2172.

²⁷ 1996 m. liepos 23 d. EC Komisijos Report on the Application of Article 17 of the Council Directive 86/653/EEC on the Coordination of the Laws of the Member States relating to self-Employed Commercial Agents. COM(96) 364.

²⁸ HESSELINK, M., et al. *Principles of European Law. Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PEL CAFDC)*. v. 4 (*European Civil Code Series*). New York: Oxford University Press, 2006, p. 157.

2.151-2.168 straipsniai), kuriose numatyta speciali teisinio santykio šalių teisių apsauga ir gynyba nutraukus sutartį. Dėl šios priežasties toliau yra nagrinėjama komercinio atstovavimo instituto taikymo apimtis bei šį institutą kvalifikuojantys požymiai.

1.2. Komercinio atstovavimo instituto pagrindiniai bruožai

Iki 2004 m. gegužės 1 d. galiojusioje CK 2.152 straipsnio 1 dalies redakcijoje nustatyta, kad prekybos agentas yra ne tik tas asmuo, kuris sudaro sutartį atstovaujamojo vardu, sąskaita bei jo interesais, bet ir tas asmuo, kuris sudaro sutartį savo vardu, atstovaujamojo sąskaita bei jo interesais, tai yra buvo įtvirtintas netiesioginis atstovavimas, kuris, atitiko ir 1983 m. UNIDROIT Ženevos konvencijos nuostatas.²⁹

Dabartinis prekybos agentų veiklos reguliavimas CK, minėta, remiasi Direktyva, o joje prekybos agentas suprantamas siauresne prasme. Jis yra apibūdinamas kaip savarankiškai dirbantis tarpininkas, kuris turi ilgalaikį įgaliojimą derėtis dėl prekių pardavimo arba pirkimo kito asmens naudai arba derėtis ir sudaryti tokius sandorius tokio atstovaujamojo naudai ir jo vardu (Direktyvos 1 straipsnio 2 dalis), tai yra nustatomas tik tiesioginio komercinio atstovavimo atvejis. Šį teiginį patvirtina ir ESTT praktika.³⁰ Atsižvelgiant į tai, 2004 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr. IX-2172³¹ buvo pakeista CK 2.152 straipsnio 1 dalis, nurodant tik tiesioginio atstovavimo atvejį, kai prekybos agentu laikomi tik asmenys, kurie sudaro sutartis atstovaujamojo vardu ir atstovaujamojo sąskaita. Po pakeitimo taip pat neliko sąlygos nurodančios sutarties sudarymą dėl atstovaujamojo interesų. Tačiau ši sąlyga yra privaloma prekybos agentui pagal atstovavimo veiklos pobūdį (CK 2.156 straipsnio 1 punktas).

Remiantis CK, Direktyva, teisės doktrina, Lietuvos teismų ir ESTT praktiką, galima išskirti esminius požymius, kuriems esant šalių sudaryta sutartis kvalifikuojama komercinio atstovavimo.

Esminė atstovo funkcija – **tarpininkauti arba sudaryti sutartis atstovaujamojo vardu ir sąskaita**. Prekybos agento ūkinė veikla gali būti skirstoma į tarpininkavimą ir sutarties sudarymą (CK 2.152 straipsnio 1 dalis, 2.162 straipsnio 2 dalis, Direktyvos 1 straipsnio 2 dalis). Šią poziciją patvirtina ir teisės doktrina.³² Tai reiškia, kad komercinio

²⁹ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 415.

³⁰ Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2004 m. vasario 10 d. sprendimas *Mavrona*, C-85/03, EU:C:2004:83.

³¹ LR civilinio kodekso 1.3, 2.55, 2.61, 2.72, 2.79, 2.112, 2.152, 2.160, 2.167, 4.176, 6.292, 6.298, 6.299, 6.747, 6.748, 6.751, 6.753 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 72-2495.

³² WATTS, P. *Bowstead and Reynolds on Agency. 19th edition*. London: Sweet & Maxwell, 2010, p. 692.

atstovavimo santykiuose sutarties sudarymas gali būti pasiekiamas dviem būdais. Pirma, kai prekybos agentui tarpininkaujant atstovaujamas savo vardu ir sąskaita sudaro sutartis. Tarpininkavimas sudarant sandorius pasireiškia tuo, kad prekybos agentas daro poveikį klientui, skatindamas jį sudaryti sutartį. Skatinimas gali pasireikšti įvairiai: klientų paieška, kontaktų su klientais rūpinimusi, reklama, konkrečių veiksmų atlikimu, pavyzdžiui, daiktų demonstravimu, lankstinukų platinimu, derėjimusi dėl sutarties sąlygų ar panašiai.³³ Antra, kai prekybos agentas tarpininkauja ir sudaro sutartis atstovaujamojo vardu ir sąskaita. Iš išdėstyto seka, kad tarpininkavimas yra esminis, o pačios sutarties sudarymas yra tik papildomas komercinio atstovavimo santykių požymis, o vien tai, kad prekybos agentas sudaro sutartis, neįrodo komercinio atstovavimo santykių egzistavimo. Šiuo požiūriu Lietuvos teismų praktikos nuomonė išsiskiria. Vienose civilinėse bylose pripažįstama, kad komercinis atstovavimas galimas ir be tiesioginio sutarčių sudarymo.³⁴ Vėlesnėse civilinėse bylose konstatuojamas komercinio atstovavimo santykių nebuvimas, nes prekybos agentas tik tarpininkavo, tai yra derėjosi dėl sutarčių sudarymo sąlygų, tačiau pats jų nesudarė.³⁵ Naujausia LAT praktika laikosi pozicijos, atitinkančios Direktyvos nuostatą, tai yra, konstatuojama, kad komercinis atstovavimas galimas ir be tiesioginio sutarčių sudarymo.³⁶

Pačiam tarpininkavimo kriterijaus konstatavimui svarbu tai, kad prekybos agentas vaidintų aktyvų vaidmenį įtikinant trečiuosius asmenis sudaryti su atstovaujamoju sandorius, tai yra nereikalaujama, kad prekybos agentas turėtų įgaliojimus derėtis dėl kainos, esminių sutarties sąlygų ar jas keisti. Tam, kad būtų tenkinamas aptariamas reikalavimas nėra visais atvejais būtinos realios derybos – prekybos agentas, kuris vykdo veiklą ir nėra pasyvus, gali būti laikomas „besiderančiu“, taigi, tokiu būdu yra tenkinamas nagrinėjamas reikalavimas.³⁷

Nepriklausomumas (savarankiškumas). Prekybos agentas turi atitikti būtinąjį nepriklausomumo kriterijų, kuris pagal CK yra suprantamas kaip prekybos agento atskiras teisinis subjektiškumas. Tačiau, šis reikalavimas nesuteikia teisinio apibrėžtumo, kadangi jį gali atitikti bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, todėl būtina analizuoti, kokiais kriterijais remiantis prekybos agentas galėtų būti laikomas nepriklausomu. Priešingu atveju, jeigu nepriklausomumo sąlyga būtų aiškinama tik kaip reikalavimas, kad prekybos

³³ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 417.

³⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „MBR parduotuvių ir restoranų įranga“ v. E.A. I, E.A., Nr. 2A-79/2004.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Rizikos cesija“ v. UAB „Altarija“, Nr. 3K-3-315/2009.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“, Nr. 3K-7-684/2016.

³⁷ WATTS, P. *Bowstead and Reynolds on Agency*. 19th edition. London: Sweet & Maxwell, 2010, p. 692.

agentas turėtų atskirą teisinį subjektiškumą, jo išskyrimas CK 2.152 straipsnio 1 dalyje apskritai prarastų prasmę.

Tai, kokiais kriterijais vadovaujantis atribojami atvejai, kai asmuo veikia kaip nepriklausomas tarpininkas, o kitais, pavyzdžiui, kaip paslaugų gavėjo užsakymo vykdytojas, pateikia ir pačios komercinio atstovavimo nuostatos, pagal kurias prekybos agentu nelaikomas darbuotojas. Vadinasi, visi požymiai, kurie panašūs į darbo santykius, iš esmės paneigia išvadą dėl komercinio atstovavimo santykių egzistavimo.

Be to, tiek Lietuvos teisės doktrinoje³⁸, tiek užsienio doktrinoje³⁹ pabrėžiama, kad galimybė laisvai nusistatyti darbo laiką yra kaip agento nepriklausomumo požymis. Kita vertus, prekybos agento tarpininkavimas atstovaujamojo naudai sudarant sutartis ar sutarčių sudarymas atstovaujamojo vardu ir sąskaita lemia platesnį nepriklausomumo kriterijaus taikymą ir aiškinimą negu tik galimybė nustatyti darbo laiko bei kitas darbo sąlygas. Pati komercinio atstovavimo esmė ir paskirtis, teisės aktuose nustatytos būtinos prekybos agento ir atstovaujamojo teisės ir pareigos suponuoja, kad prekybos agento nepriklausomumas negali būti aiškinamas kaip visiška prekybos agento laisvė savo nuožiūra spręsti, kam, kur, kada, už kiek, kokiomis sąlygomis parduoti atstovaujamojo prekes. Kitaip tariant, prekybos agento nepriklausomumas komercinio atstovavimo santykiuose yra sąlyginis, t. y. prekybos agento veikimo laisvė yra apribota prekybos agento ir atstovaujamojo sutartyje nustatytomis prekybos agento veikios vykdymo taisyklėmis. Atstovaujamas turi teisę duoti prekybos agentui protingus nurodymus ar pateikti instrukcijas, tačiau tokie atstovaujamojo nurodymai negali smarkiai varžyti agento nepriklausomumo.⁴⁰ Protingais nurodymais laikomi nurodymai dėl prekių kainos, gamybos ir pristatymo sąlygų, mokėjimo sąlygų, darbo su klientų skundais procedūrų ir pan.⁴¹ Be to, tais atvejais, kai prekybos agento pareiga vadovautis atstovaujamojo instrukcijomis yra ribota ir prekybos agentas pats prisiima verslo riziką, yra pagrindas konstatuoti, kad nepriklausomumas egzistuoja.⁴² Šis kriterijus tenkinamas, pavyzdžiui,

³⁸ Nepriklausomumo kriterijus reiškia, kad prekybos agentas laisvai vykdo savo veiklą (užsiima verslu), savarankiškai nustato savo darbo (veiklos) laiką, laisvai sprendžia dėl užsiėmimo tokia veikla trukmės, taip pat laisvai nustato savo veiklos vykdymo taisykles, išskyrus tas, kurias nurodo komercinio atstovavimo sutartis. Cituojama pagal: MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 416.

³⁹ Užsienio doktrinoje nurodomas toks pavyzdys, aiškinant nepriklausomumo agento sąvoką: „A gamina ir parduoda kvepalus. A sudaro sutartį su B, pagal kurią B atstovaus A sudarant pardavimo sutartis dėl kvepalų. Sutartyje numatyta, kad A nustato B darbo valandas. Tokioje situacijoje B nėra laikomas nepriklausomu asmeniu. Cituojama pagal: HESSELINK, M., et al. *Principles of European Law. Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PEL CAFDC)*. v. 4 (*European Civil Code Series*). New York: Oxford University Press, 2006, p.158.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“, Nr. 3K-7-684/2016.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

tais atvejais, kai prekybos agentas pats savarankiškai sprendžia, ar iš santykių su atstovaujamoju kylantiems darbams atlikti pasitelkti darbuotojus, ar kitus laisvai samdomus asmenis.⁴³ Tais atvejais, kai prekybos agentas apskritai negali organizuoti savo profesinės veiklos, jai skiriamo laiko, investicijų pagal savo paties nustatytus kriterijus, nepriklausomumo kriterijus negali būti konstatuojamas.

Pagrindinė veikla. Direktyvos 2 straipsnio 2 dalis numato, kad kiekviena valstybė narė turi teisę numatyti, kad Direktyva nebūtų taikoma tiems asmenims, kurių prekybos agentų veikla pagal tos valstybės narės teisę yra laikoma nepagrindine. Lietuvos įstatymų leidėjas pasinaudojo suteikta teise ir CK 2.152 straipsnio 1 dalyje numatė, kad prekybos agento ūkinė veikla turi būti pagrindinė. Pagrindinės veiklos komerciniame atstovavime kriterijus turi būti vertintinas ne tik gautų pajamų dalimi visoje ūkinėje veikloje, bet ir laiko, žmogiškųjų išteklių sąnaudomis, veiklai reikalingu erdvės naudojimu ir pan.⁴⁴ Kitaip tariant, vien pajamų dalis visoje ūkinėje veikloje nėra pakankamas pagrindas pripažinti, kad prekybos agento komercinio atstovavimo veikla visoje ūkinėje veikloje yra ne pagrindinė. Taigi, tik nustačius, kad prekybos agento veikla, palyginus su kitomis jo veiklomis (jeigu šis ją vykdo), gali būti konstatuojami komercinio atstovavimo teisiniai santykiai.

Ilgalaikiškumas ir tęstinumas. Prekybos agento veikla turi būti tęstinė, kitaip tariant, prekybos agentas šią veiklą turi vykdyti nuolat (CK 2.152 straipsnio 1 dalis) arba, kaip nurodyta Direktyvos 1 straipsnio 2 dalyje, prekybos agentas turi turėti ilgalaikį įgaliojimą. Jeigu atstovaujamas paskiria prekybos agentui *ad hoc* konkrečiam sandoriui sudaryti, veiklos tęstinumo sąlyga nėra išpildoma ir atstovavimo pripažinti komerciniu negalima.⁴⁵ Užsienio literatūroje šį bruožas aiškinamas plečiamai. Direktyva gali būti taikoma kai atstovaujamas paveda sudaryti daugybę vienkartinį sandorių tam pačiam agentui *ad hoc* pagrindu.⁴⁶ Tai yra įmanoma, jeigu santykių tęstinumas yra nurodomas vidinius atstovavimo santykius reguliuojančioje sutartyje, o sandoriai yra sudaromi reguliariai. ESTT nagrinėdamas klausimą, ar savarankiškai dirbantis tarpininkas, turintis įgaliojimą sudaryti tik vieną sutartį, kuri po to pratęsiamą kelerius metus, patenka į prekybos agento sąvoką Direktyvos prasme, išaiškino, kad prekybos agento sąvoka išplečiama ir tarpininkams, turintiems ilgalaikį įgaliojimą derėtis dėl sutarties ir jos

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“, Nr. 3K-7-684/2016.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje UAB Tele 2 v. UAB „TELEGAUSA“, Nr. 3K-3-176/2010.

⁴⁵ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje R. R. ir D. P. v. J.V., Nr. 2A-1006-186/2008.

⁴⁶ CHRISTOU, R. *International Agency, Distribution and Licensing Agreements. 4th edition.* London: Sweet&Maxwell, 2003, p. 98.

pratęsimo, nepaisant fakto, kad Direktyvos 17 straipsnio 2 dalies a punkte „klientai“ minimi daugiskaita.⁴⁷ Taigi, ilgalaikiškumo požymis Direktyvos taikymo prasme yra suprantamas plečiamai. Kita vertus, tokio teisės išaiškinimo pritaikymas Lietuvoje abejotinas, kadangi tokiu atveju prekybos agento veikla netenkintų kito būtiną - pagrindinės veiklos kriterijaus – požymio.

Prekybos agento veiklos atlygintinumas, t. y. kokių nors pajamų gavimas iš veiklos arba už veiklą (pelno siekimas neturi būti laikomas verslo veiklos *de jure* požymiu, nebent *de facto*).⁴⁸ Šis požymis yra tiesiogiai nurodytas CK 2.152 straipsnio 1 dalyje, taip pat Direktyvos 2 straipsnio 1 dalyje. Atlyginimo dydis nustatomas konkrečia suma arba sudaryto sandorio vertės ar prekybos agento išieškotos iš trečiosios šalies sumos procentais arba taikomas mišrus būdas (CK 2.159 straipsnio 1 dalis). Praktikoje komercinio atstovavimo sutarties šalys linkusios susitarti dėl atlyginimo dydžio diferencijavimo pagal prekybos agento rezultatus, kitaip tariant, pagal atstovaujamojo pavedimų įvykdymo kokybę. Prekybos agentas yra skatinamas sudaryti kuo daugiau sandorių su trečiaisiais asmenimis, taip užsitikrinant didesnes pajamas. Toks atlyginimo skaičiavimas yra palankus atstovaujajam, kadangi jis savaime skatina prekybos agentą plėsti sėkmingai sudarytų sandorių skaičių bei leidžia sutaupyti lėšų, jeigu prekybos agentas nesukuria atstovaujajam jokios pridėtinės vertės.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad pagal esamą teisinį reglamentavimą, komercinio atstovavimo santykiams būdingi visi aukščiau išvardinti penki elementai - prekybos agento tarpininkavimo funkcija, jo savarankiškumas, pagrindinės veiklos kriterijus, prekybos agento veiklos nuolatinis pobūdis, prekybos agento veiklos atlygintinumas. Išdėstyti elementai taip pat atitinka Europos Bendrijų Tarybos 86/653/EEB Direktyvos nuostatas. Visi šie elementai yra kumuliatyvūs, kas reiškia, kad, tais atvejais, kai netenkinamas bent vienas iš jų, atitinkamai teisiniai santykiai negali būti kvalifikuojami kaip komercinis atstovavimas.⁴⁹ Atitinkamai, neatitikus šių požymių, kitoms sutartims panašioms į komercinę atstovavimo sutartį (pavyzdžiui, franšizės, distribucijos, pavedimo, komiso), negali būti taikomos specialios komercinį atstovavimą reglamentuojančios teisės normos, didele apimtimi saugančios prekybos agentą kaip ekonomiškai silpnesnę šalį (pavyzdžiui, agentas negalės pretenduoti į atstovaujamojo mokamą kompensaciją, kuri gali siekti vidutinę metinę prekybos agento

⁴⁷ Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2006 m. kovo 19 d. sprendimas *Poseidon Chartering*, C-3/04, EU:C:2006:176.

⁴⁸ CANARIS, C.W. *Handelsrecht. 23 Aufl. Munchen*: C.H. Beck, 2000, p. 28. Cituojama pagal: MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 416.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“, Nr. 3K-7-684/2016.

atlyginimo sumą (CK 2.167 straipsnio 2 ir 3 dalis).⁵⁰ Dėl to daroma išvada, kad sutarties kvalifikavimas komercinio atstovavimo yra aktualus nustatant tikrąją šalių teisių ir pareigų apimtį sutarties šaliai nutraukus sutartį.

1.3. Kiti komercinio atstovavimo sutarties bruožai

Verta paminėti ir atskleisti kitų kriterijų (atstovo subjektiškumo bei atstovo sudarytų sutarčių dalyko), turinį. Šie kriterijai taip pat sukelia teisės doktrinoje bei teismų praktikoje tam tikrą teisinį neapibrėžtumą.

Atstovo subjektiškumas. Pažymėtina, kad nors CK tiesiogiai nereglamentuoja, tačiau teisės doktrinoje pripažįstama, prekybos agentu gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo.⁵¹ Dėl juridinio asmens galimybės vykdyti prekybos agento veiklą ESTT tiesiogiai nėra pasisakęs, tačiau teismo jurisprudencijoje yra bylų, kuriose juridiniai asmenys veikia kaip prekybos agentai.⁵² Nurodyti ESTT sprendimai leidžia daryti išvadą, kad Direktyvos 1 straipsnio 2 dalis bei CK 2.152 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinamos kaip suteikiančios galimybę prekybos agentui būti ir juridiniam asmeniui.

Kilus ginčui, pastebima, atstovaujамasis dažnai naudoja gynybinę poziciją teigiant, jog komercinio atstovavimo instituto normos taikomos tik atvejais, kai prekybos agentas yra fizinis asmuo. Lietuvos teismai teisingai vadovaujasi ESTT formuojama pozicija – juridiniai asmenys yra pripažįstami komercinio atstovavimo sutarties šalimi.⁵³ Be to, atsižvelgiant į prekybos agento apsaugą, vieną iš Direktyvos tikslų, Lietuvos apeliacinis teismas yra pažymėjęs, kad: <...> aplinkybė, kad prekybos agentas yra juridinis asmuo, nesudaro prielaidų teigti, kad, esant komercinio atstovavimo santykiams, jis yra lygiavertė su atstovaujamuoju ar stipresnė už prekybos agentą – fizinį asmenį santykių šalis.⁵⁴ Vadinasi, nežiūrint į tai, kad juridinis asmuo yra taip pat verslininkas, kuris

⁵⁰ Būtina pažymėti, kad vadovaujantis aktualiausia LAT praktika, CK 2.167 straipsnis gali būti taikomas į komercinį atstovavimą savo esme panašiems teisiniams santykiams pagal analogiją, kai atstovo (platintojo) teisinė padėtis yra funkcinio ir ekonominiu aspektais palyginama su prekybos agento teisine padėtimi. Cituojama pagal: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“, Nr. 3K-7-684/2016.

⁵¹ KESERAUSKAS, Š., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 294.

⁵² Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2000 m. liepos 13 d. sprendimas *Centrosteel*, C-456/98, EU:C:2000:402; Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2004 m. vasario 10 d. sprendimas *Mavrona*, C-85/03, EU:C:2004:83; Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2006 m. kovo 19 d. sprendimas *Poseidon Chartering*, C-3/04, EU:C:2006:176.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“, 3K-7-5-684/2016.

⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“, Nr. 2A-96-241/2015.

prisiima tam tikrą verslo riziką bei kuriam pagal bendrąsias taisykles yra taikomas didesnis protingumo, atidumo, rūpestingumo elgesio standartas (lot. *bonus pater familias*) bei būdamas pripažintas prekybos agentu, pastarasis įgyja didesnę teisinę apsaugą palyginus su kitu verslo subjektu – atstovaujamoju. Prekybos agento kaip fizinio asmens teisinė apsauga taip pat įgyja didelę reikšmę, kadangi jis nėra apsaugomi pagal darbo teisės normas, dėl to šiam nėra užtikrinamos tokios socialinės garantijos kaip išėtinė kompensacija nutraukus darbo santykius.⁵⁵ Esamas reglamentavimas paaiškinamas tuo, kad nepriklausomas prekybos agentas yra ekonomiškai silpnesnė šalis lyginant su atstovaujamoju, o esant ne lygiaverčiai padėčiai, konceptualiai vertinant, nėra skatinama ekonominė pažanga.

Prekybos agento sudarytų sutarčių dalykas. CK 2.152–2.168 straipsniuose įtvirtintas komercinio atstovavimo institutas yra grindžiamas Direktyvos nuostatomis, o pagal šios Direktyvos 1 straipsnio 2 dalį prekybos agentu laikomas savarankiškai dirbantis tarpininkas, kuris turi ilgalaikį įgaliojimą derėtis dėl prekių pardavimo arba pirkimo kito asmens (atstovaujamojo) naudai arba derėtis ir sudaryti tokius sandorius tokio atstovaujamojo naudai ir jo vardu. Pabrėžtina, kad vartojama tik prekių sąvoka.

Prekės sąvoka Sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo⁵⁶ nėra apibrėžta, ją yra pateikęs ESTT *Commision v. Italy* byloje: <...> prekė – tai produktai, kurie gali būti įvertinti pinigais ir kurie gali būti komercinių sandorių dalyku. Į šią sąvoką patenka ne tik įprastinio naudojimo prekės, bet ir meno bei istorinės vertybės <...>.⁵⁷ Taigi, galima teigti, jog ES vidaus rinkoje preke yra suprantama kaip materialus turtas.

Atlikus viešąją konsultaciją, buvo nustatyta, kad komercinio atstovavimo institutas ES rinkoje yra labiausiai paplitęs tarp žemdirbystės produktų, tekstilės, avalynės, degalų, statybinių medžiagų, baldų, namų apyvokos daiktų, maisto, gėrimų, vaistų verslo sektorių.⁵⁸ Šiais atvejais prekybos agentas platina prekes, todėl teisinių santykių kvalifikavimui tai nesukelia jokių problemų. Klausimas iškyla, ar atvejai, kai prekybos agentas platina ir (ar) teikia paslaugas, patenka į komercinio atstovavimo reglamentavimo sritį pagal Lietuvos nacionalinę teisę.

⁵⁵ Lyginant prekybos agento su darbuotojo padėtimi, pastebėtina, kad pirmajam yra suteikiama didesnė apsauga, pavyzdžiui yra išmokama kompensacija ne tik nutraukus sutartį, bet ir suėjus jos terminui.

⁵⁶ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija 2010/C 83/01. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2010, tomas 53, p. 13.

⁵⁷ Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 1968 m. gruodžio 10 d. sprendimas *Italy v. Commision*, Nr. c-7/68, EU:C:1968:51.

⁵⁸ 2015 m. liepos 16 d. EU Comission Evaluation of the Commercial Agents Directive 86/653/EEC Report. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. sausio 6 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=8366&lang=en>.

R. Munday teigimu, nors Direktyva nedetalizuoja „prekių“ sąvokos apibrėžimo, yra aišku, kad ji netaikoma tiems teisiniams santykiams, kuriuose yra tiekiamos paslaugos.⁵⁹ Teiginį, kad prekybos agento veikla pagal Direktyvos nuostatas apima tik prekių pirkimą ir (ar) pardavimą, taip pat patvirtina ESTT jurisprudencija.⁶⁰ Be to, *Abbey Life Assurance Co Ltd v. Kok Theam Yeap* byloje buvo nagrinėjamas klausimas, ar Direktyva taikoma tais atvejais, kai yra teikiamos finansinės ir gyvybės draudimo paslaugos.⁶¹ ESTT atsakymas buvo neigiamas. Tokį aiškinimą patvirtina Direktyvos tekstas ir Direktyvos rengimo istorija. Pirmas Komisijos pateiktas Direktyvos projektas (ang. *Proposal for a Council Directive to coordinate the laws of the Member States relating to (self-employed commercial agents)*)⁶² (toliau – Direktyvos projektas) šioje srityje apėmė visus komercinius sandorius, t. y. prekes ir paslaugas (Direktyvos projekto 2 straipsnis, 7 straipsnio 1 ir 2 dalis, 8 straipsnį ir 10 straipsnio 2 dalis). Iš Direktyvos projekto ir galiausiai Tarybos priimto Direktyvos teksto išplaukia, kad buvo padaryta esminių pakeitimų, apribojus sritis, kuriose veikia atitinkami prekybos agentai, ir įtraukus tik prekių pardavimo ir pirkimo sandorius, be kita ko, išbraukiant visas nuorodas į paslaugas. Be to, 2015 m. Komisijos parengtoje Direktyvos taikymo ir aiškinimo apklausoje⁶³ (toliau – Direktyvos apklausa) nurodoma, kad Direktyvoje nustatytas reguliavimas netaikomas prekybos agentams, kurie teikia paslaugas, pavyzdžiui, draudimo agentams.⁶⁴

Lietuvoje laikomasi priešingos pozicijos - V. Mizaro teigimu, komercinis atstovavimas galimas ir tais atvejais kai prekybos agentas užsiiminėja ne tik prekių, bet ir paslaugų platinimu: <...> prekybos agento institutas sudaro vieną iš alternatyvių galimybių verslo subjektui rinktis konkrečių atveju norimą verslo (pavyzdžiui, prekybos (prekių, paslaugų platinimo) organizavimo formą <...>.⁶⁵ Lietuvos jurisprudencijoje laikomasi tapačios pozicijos. Nurodomas formalus argumentas: <...> įstatyme nenustatyta, kad komercinis atstovavimas galimas tik sudarant prekių pirkimo ir (ar)

⁵⁹ MUNDAY, R. *Agency: Law and Principles*. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 19.

⁶⁰ Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2004 m. vasario 10 d. sprendimas *Mavrona*, C-85/03, EU:C:2004:83.

⁶¹ Cituojama pagal: TWIGG-FLESNER, C. *The Cambridge Companion to European Union Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 274.

⁶² Direktyvos projekto 7 straipsnio 3 dalyje buvo numatyta, kad prekių pirkimas-pardavimas ir paslaugų platinimas/teikimas laikomos lygiaverte prekybos agento veikla. Cituojama pagal: 1976 m. gruodžio 13 d. EC Komisijos Proposal for a Council Directive to coordinate the laws of the Member States relating to (self-employed) commercial agents. OL C 13, 1977. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://aei.pitt.edu/4572/1/4572.pdf>>.

⁶³ Europos Komisija 2014 m. vykdė Direktyvos taikymo ir aiškinimo apklausos analizę (rinko duomenis, paskelbus viešą konsultaciją). Cituota pagal: 2015 m. liepos 16 d. EU Komisijos Evaluation of the Commercial Agents Directive 86/653/EEC Report. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=8366&lang=en>.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 415.

pardavimo sutartis <...>.⁶⁶ Nežiūrint to, kad teismai šios problemos apskritai neanalizuoja ir plačiau nepasisako, pritartina teismo sprendimui taikyti komercinio atstovavimo institutą ir paslaugų teikimo ir (ar) platinimo atveju. Ši pozicija grindžiama loginiais samprotavimais, kuomet išplėčiant teisės aktų, reglamentuojančių komercinį atstovavimą taikymo sritį ir paslaugoms yra išvengiama piliečių diskriminacijos atsiradimo, galimų konkurencijos iškraipymų arba tiesiog vienodos procedūros procedūros užtikrinimo, kitaip tariant, priešingas aiškinimas sukeltų painiavą ir teisinį netikrumą, kai kartu galiotų dvi panašios (bet neidentiškos) taisyklės panašiose situacijose.

Grįžtant prie ESTT sprendimo *Abbey Life Assurance Co Ltd v. Kok Theam Yeap* dėl Direktyvos netaikymo atvejams, kai sudaromos gyvybės draudimo ir finansinių paslaugų sutartys, svarbu išnagrinėti, kodėl šios dvi sritys yra išskirtos iš kitų paslaugų rato. Istorškai vertinant, finansinių, draudimo paslaugų išskyrimo iš Direktyvos reglamentuojamų santykių priežastis, anot C. Bergin-Cross ir P. Forgarty, yra 1985 m. Europos Komisijos Baltosios knygos pasiūlyme nurodytas siekis sukurti vidinę vieningą Bendrijos finansinių paslaugų rinką iki 1992 m., į kurią patenka finansų, draudimo bei investavimo veiklos.⁶⁷ Dėl to, Direktyvos projekte⁶⁸ inkorporuotas Direktyvos taikymas paslaugoms buvo panaikintas, o 1986 m. priimta Direktyvoje nustatomas jos taikymas prekybos agento prekių pirkimo ir (ar) pardavimo veiklai.

Kita vertus, ESTT praktikoje akcentuojama, kad perkeliant į nacionalinę teisę Direktyvoje įtvirtintą prekybos agento sąvoką, ji gali būti apibrėžiama plačiau ir apimti situacijas, kai tarpininkas turi įgaliojimą derėtis ne tik dėl prekių pardavimo arba pirkimo sutarties, bet ir dėl paslaugų teikimo sutarties, tačiau tokiu atveju nacionalinės teisės normose turi būti aiškiai nurodytas toks prekybos agento veiklos pobūdis.⁶⁹ Lietuvoje, skirtingai nei kitose ES valstybių narių teisinėje sistemoje⁷⁰, tai tiesiogiai nepadaryta. Sistemiškai aiškinant Civilinio kodekso normas, CK 2.168 straipsnis gali būti vertinamas

⁶⁶ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. gruodžio 5 d. sprendimas civilinėje byloje J. S. v. AAS „Gjensidige Baltic“, Nr. 2A-1787-302/2013.

⁶⁷ FOGARTY, P., BERGIN-CROSS, C. *Commercial agents Directive and liability: Part I. Irish Law Times*, Nr. 13, 2014 [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. vasario 2 d.] Prieiga per internetą: <https://www.academia.edu/10350759/COMMERCIAL_AGENTS_DIRECTIVE_AND_LIABILITY_PART_I_COMMERCIAL> .

⁶⁸ 1976 m. gruodžio 13 d. EC Comission Proposal for a Council Directive to coordinate the laws of the Member States relating to (self-employed) commercial agents. OL C 13, 1977. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://aei.pitt.edu/4572/1/4572.pdf>> .

⁶⁹ Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2006 m. kovo 19 d. sprendimas *Poseidon Chartering*, C-3/04, EU:C:2006:176.

⁷⁰ Komercinio atstovavimo institutas apima paslaugų pirkimo-pardavimo sandorius šiose Europos Sąjungos valstybės narėse: Austrija; Belgija, Prancūzija; Vokietija, Olandija, Graikija, Portugalija, Ispanija, Liuksemburgas. Cituojama pagal: HESSELINK, M., et al. *Principles of European Law. Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PEL CAFDC)*. v. 4 (*European Civil Code Series*). New York: Oxford University Press, 2006, p. 160; TWIGG-FLESNER, C. *The Cambridge Companion to European Union Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 274 .

kaip netiesiogiai numatantis galimybę taikyti komercinio atstovavimo institutą prekybos agento veiklai, kai šis teikia ir (ar) platina paslaugas. CK 2.168 straipsnis numato, kad kiti specialūs įstatymai gali nustatyti komercinio atstovavimo instituto reglamentuojančių normų išimtis, jeigu to reikalauja prekybos agento ypatumai atskirose verslo srityse. Remiantis šio straipsnio komentaru, kuriame nurodomas draudimo agento veiklos pavyzdys, o šio agento veiklos ypatumus nustato Draudimo įstatymas, darytina išvada, kad draudimo agento veiklai XII skyriaus Pirmojo skyriaus normos pagal Lietuvos teisę gali būti taikomos. Kita vertus, minėta teisės norma numato subsidiarų komercinio atstovavimo teisės normų taikymą tik toms paslaugų rūšims, kurios yra reglamentuojamos specialiuju įstatymu⁷¹, todėl išlieka aktualus klausimas dėl komercinio atstovavimo instituto teisės normų taikymo kitoms paslaugų rūšims, pavyzdžiui, kelionių ar valymo paslaugų teikimo ir (ar) platinimo atvejais. Šiuo aspektu reikia pažymėti, kad įstatymuose trūksta apibrėžtumo. Dėl įstatymų neapibrėžtumo ir teisės doktrinos nepakankamumo Lietuvos teismų praktika nėra vienareikšmiška net esant draudimo tarpininkavimo santykiams - vienais atvejais, santykius tarp draudiko ir draudimo tarpininko teismas kvalifikuoja kaip pavedimo⁷², kitais atvejais – komercinio atstovavimo teisiniais santykiais⁷³.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad vadovaujantis ESTT praktika ir kitų teisės mokslų atstovų nuomone, ES valstybės narėms nėra uždrausta plečiamai aiškinti Direktyvos nuostatas, tai yra taikyti jas ne tik platinant prekes, bet ir paslaugų teikimo ir (ar) platinimo atvejais. Tačiau, pabrėžtina, arba tokia galimybė turėtų būti tiesiogiai numatyta nacionaliniuose teisės aktuose arba toks požiūris turėtų atsispindėti konceptualiai formuojamoje Lietuvos teismų jurisprudencijoje.

⁷¹ KESERAUSKAS, Š., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 332.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Antarija“ v. UAB „Kauno termofikacijos elektrinė“, Nr. 3K-3-86/2010.

⁷³ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „SEB gyvybės draudimas“ v. S. R., Nr. 2A-131-302/2015.

2. Komercinio atstovavimo sutarties šalių teisė nutraukti sutartį

Kertinis sutarčių teisės principas *pacta sunt servanda* byloja, kad sutartinių santykių šalims privalu vykdyti prisiimtas prievolės. Kita vertus, sutarties laisvės principas leidžia sutarties šalims nutraukti sutartį tarpusavio susitarimu arba vienašališkai sutartyje arba įstatymuose nustatyta tvarka. Šios magistro darbo dalies tikslas – išanalizuoti komercinio atstovavimo sutarties vienašalį nutraukimą ne tik sutarties pažeidimo atveju, bet ir vienašalį sutarties nutraukimą dėl kitų svarbių priežasčių. Kadangi, pasinaudojus šiuo gynimo būdu, nutrūksta (bent jau formaliai) sukurti sutartiniai santykiai, siekiant tinkamai subalansuoti abiejų šalių interesus, vienašališkas sutarties nutraukimas vertinamas kaip kraštutinis gynimo būdas, kuriuo naudotis galima tiksliai laikantis nustatytų sąlygų.⁷⁴

Atsižvelgiant į komercinio atstovavimo teisinių santykių ypatumus bei siekį apsaugoti abiejų šalių interesus, lyginant su bendraisiais sutarties nutraukimo pagrindais, CK numatyti ypatingi šių atstovavimo santykių nutraukimo pagrindai ir speciali tvarka, kuri iš esmės priklauso nuo sutarties galiojimo termino, tai yra, ar sutartis buvo sudaryta apibrėžtam ar neapibrėžtam terminui. Be to, pagal aktualiausią teismų praktiką, neturi jokios reikšmės, ar komercinio atstovavimo sutartis nutraukiama visiškai ar dalinai.⁷⁵ Taigi, net ir dalinis komercinio atstovavimo sutarties nutraukimas gali sukelti šalims tam tikrų padarinių.

Istoriškai vertinant, pirminis komercinio atstovavimo institutą reglamentuojantis nacionalinės teisės aktas - Prekybos įstatymas - apskritai nereglementavo prekybos agento ir atstovaujamojo sutarties nutraukimo procedūros bei dėl nutraukimo susiklostančių teisinių santykių, pavyzdžiui, sutarties pažeidimu sukeliama padarinių.⁷⁶ Lietuvos teisėje žemiau pateikiama tvarka atsirado tik implikuojant Direktyvos nuostatas. Nors CK 2.165-2.166 straipsniai iš pirmo įspūdžio įtvirtina gana aiškia ir apibrėžta komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo tvarką ir pagrindus, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad įstatyminis reglamentavimas turi spragų - neatsako į klausimą, pavyzdžiui, kokios

⁷⁴ AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S., et al. *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 321.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“, Nr. 3K-7-684/2016.

⁷⁶ LR prekybos įstatymo 20 straipsnis pasibaigus sutarčiai te numatė prekybos agento pareigas, be to šios buvo apibrėžtos tik konkurencinės teisės aspektu, t.y. prekybos agentas turėjo pareigą saugoti komercines atstovaujamojo paslaptis bei esant atstovaujamojo pareikalavimui įsipareigoti nekonkuruoti ne ilgiau kaip vienerius metus. Dėl pastarosios sąlygos atstovaujamas moka prekybos agentui sutartyje numatytą kompensaciją.

sutarties nutraukimo priežastys gali būti laikomos svarbiomis bei kokia jų reikšmė ryšium su nutraukimo padariniais, pavyzdžiui, kompensacijos išmokėjimas ar nuostolių atlyginimas pagal CK 2.167 straipsnį, todėl atliekamas tyrimas.

2.1. Sutarties nutraukimas neesant svarbių priežasčių

Komercinio atstovavimo sutartį galima nutraukti nesant svarbių priežasčių, jeigu ji sudaryta neapibrėžtam terminui (CK 2.165 straipsnis). Neapibrėžtam terminui sudarytos sutarties nutraukimo ypatumas tas, kas įstatymų leidėjas nereikalauja tokios sutarties nutraukimo pagrindo. Žinoma, vadovaujantis bendrąja CK 2.137 straipsnio 3 dalimi, neturi būti piktnaudžiaujama tokia teise – priešingu atveju, sutarties nutraukimas, piktnaudžiaujant teise, gali būti pagrindas taikyti civilinę atsakomybę.⁷⁷

Neapibrėžtam terminui sudaryta sutartis tarp prekybos agento ir atstovaujamojo gali būti nutraukta bet kurios iš šalių iniciatyva apie tai iš anksto įspėjus kitą šalį per ne trumpesnius nei CK 2.165 straipsnio 1 dalyje nurodytus terminus. Bendrąja prasme šios normos paskirtis ir esmė yra apsaugoti tiek sutarties šalių, tiek trečiojo asmens interesus. Išankstinis pranešimas apie sutarties nutraukimą yra klasikinė šalies, norinčios nutraukti neterminuotą sutartį, pareiga (CK 6.480 straipsnis, CK 6.614 straipsnis, CK 6.642 straipsnis, 6.776 straipsnio 1 dalis, CK 6.804 straipsnio 1 dalis).

Įgyvendinant Direktyvos 15 straipsnio reikalavimus, CK 2.165 straipsnio 1 dalyje numatyti minimalūs pranešimo apie komercinio atstovavimo sutarties nutraukimą terminai. Trumpiausias galimas pranešimo apie neterminuotos sutarties nutraukimą terminas yra vienas mėnuo, jeigu sutartis truko ne ilgiau kaip vienerius metus. Kasmet pranešimo terminas pailgėja vienu mėnesiu. Ši taisyklė taikoma iki ketverių sutarties galiojimo metų, kai (iki prasidedant ketvirtyms metams) pranešimo apie sutarties nutraukimą terminas pasiekia tris mėnesius. Taigi, pagal neterminuotų komercinio atstovavimo sutarčių nutraukimo tvarkos teisinį reglamentavimą sutarties galiojimo trukmė koreliuoja su pranešimo apie ketinimą nutraukti sutartį terminu: kuo ilgiau galioja sutartis, tuo yra nustatytas ilgesnis pranešimo apie jos nutraukimą terminas. Analogiškos nuostatos yra įtvirtintos įvairių valstybių nacionaliniuose teisės aktuose (žr. Vokietijos Federacinės Respublikos komercinio kodekso (vok. *Handelsgesetzbuch*) 89 paragrafą,

⁷⁷ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p.428.

Prancūzijos Respublikos komercinio kodekso (pranc. *Code de commerce*) L.13411 straipsnį ir kt.).⁷⁸

Pažymėtina, kad Direktyvos 15 straipsnio 2 dalyje nustatytas minimalus trijų mėnesių pranešimo apie neterminuotos komercinio atstovavimo sutarties nutraukimą terminas taikomas toms sutartims, kurios trunka ilgiau kaip trejus metus. ES valstybių narėms leidžiama nustatyti ilgesnius įspėjimo terminus – ketvirtyms sutarties galiojimo metams keturių mėnesių pranešimo terminą, penktiems – penkių ir šešių. Lietuva šia teise iš dalies pasinaudojo – CK numatomas keturių mėnesių maksimalus terminas, kai sutartis tęsiasi ilgiau nei trejus metus (CK 2.165 straipsnio 1 dalies 4 punktas). Jungtinės Karalystės įstatymų leidėjo nuomone, maksimalus trijų mėnesių įspėjimo terminas, kai sutartis tęsiasi ilgiau nei trejus metus, yra pakankamas.⁷⁹

Laikoma, kad sutartis tampa neapibrėžtam terminui sudaryta komercinio atstovavimo sutartis, jeigu suėjus apibrėžtam terminui sudarytos sutarties laikotarpiui šalys ją toliau vykdo (Direktyvos 14 straipsnis). Tokiu atveju šiai sutarčiai taip pat taikomi CK 2.165 straipsnyje įtvirtinti privalomi pranešimo apie sutarties nutraukimą terminai.

CK straipsnio normos, įtvirtinančios minimalius pranešimo terminus, yra imperatyvaus pobūdžio – šie negali būti sutrumpinti sutarties šalių susitarimu, nes tai galėtų pažeisti silpnesnės šalies interesus (dažniausiai – prekybos agento). Ir atvirkščiai, šalys gali nustatyti ilgesnius pranešimo terminus, nes tai sustiprina įstatymo įtvirtintas garantijas.⁸⁰ Ilgesni įspėjimo terminai galėtų būti aktualūs tais atvejais, kai prekybos agentas investuoja didelę piniginių lėšų sumą į savo veiklą, pavyzdžiui, įsigyja patalpas, reklamuojasi ir pan., arba pati atstovaujamojo veikla yra tokia nišinė, kad nutraukus sutartį prekybos agentui būtų sunku susirasti kitą alternatyvią veiklą.

Verslo požiūriu, imperatyvūs terminai gali būti laikomi privalumu tiek prekybos agento, tiek atstovaujamojo atžvilgiu, kadangi sudaromos sąlygos šalių veiklos perspektyvos įvertinimui. Pavyzdžiui, jeigu sutarties galiojimo metu prekybos agentas įsipareigoja neatstovauti kitų ūkio subjektų, minimalūs įspėjamieji terminai užtikrina šalims laiką, per kurį jos gali planuoti naujas verslo strategijas. Agentas gali sukurti

⁷⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje pagal pareiškėjo Jungtinių Amerikos Valstijų bendrovės *Interperformances Inc.* prašymą, Nr. 2T-96/2014.

⁷⁹ RANDOLPH, F., DAVEY, J. *The European Law of Commercial Agency*. 3rd edition. Oxford: Hart Publishing, 2010, p. 90.

⁸⁰ KESERAUSKAS, Š., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 321.

naujus atstovavimo santykius ir užsitikrinti savo veiklos tęstinumą.⁸¹ Be abejonės, atstovaujamojo atžvilgiu imperatyvūs minimalūs terminai irgi numato teigiamus veiklos pasibaigimo padarinius. Atstovaujamojo interesas grindžiamas atstovaujamojo investicijų grąža, siekiu, prekybos agentui nutraukus sutartį, persiorientuoti į verslo santykius su kitais prekybos agentais. Be to, prekybos agentas yra įpareigojamas tęsti savo veiklą, kurios nepratęsimo atveju atstovaujamas galėtų prarasti nemažai pelno. Aukščiau nurodytos taisyklės yra taikomos prekybos agentui ir atstovaujajam vienodai, todėl nei viena šalis šiuo atžvilgiu neturi privilegijų.

Apibendrinant, teigtina, kad CK 2.165 straipsnio tikslas – subalansuoti skirtingus šalių interesus: šalis, siekianti nutraukti neapibrėžtą laiko tarpą egzistavusį teisinį santykį neesant svarbių priežasčių, tinkamai pranešusi gali tai padaryti, o priešinga šalis šiuo atveju gauna protingą laiko tarpą, per kurį gali atlikti vienokius ar kitokius reikalingus veiksmus. Tokiu būdu yra saugomi abiejų šalių interesai. Taip pat, konkrečių terminų nustatymas šalims suteikia tam tikrą teisinį tikrumą ir apibrėžtumą. Minimalių terminų laikymasis yra svarbus, kadangi šalis, pažeidusi išankstinio pranešimo terminus, privalo kitai šaliai atlyginti savo veiksmais padarytus nuostolius (CK 2.165 straipsnio 3 dalis). Tokiu būdu garantuojama sąžiningos komercinio atstovavimo sutarties šalies, teisė atgauti bent jau dalį investicijų ar praradimų, patirtų dėl sutarties nutraukimo procedūros nesilaikymo.

2.2. Sutarties nutraukimas dėl svarbių priežasčių

Be svarbių priežasčių galima nutraukti tik neapibrėžtam terminui sudarytą komercinio atstovavimo sutartį, o dėl svarbių priežasčių galima pirma laiko nutraukti tiek apibrėžtam, tiek neapibrėžtam terminui sudarytą komercinio atstovavimo sutartį (CK 2.165 straipsnio 3 dalis, 2.166 straipsnio 1 dalis).⁸² Svarbių priežasčių apibrėžimas bei jų turinys reikšmingas, kadangi tai gali lemti prekybos agento teisės atsiradimą į kompensaciją pagal CK 2.167 straipsnį.

Svarbu tai, kad nutraukiant sutartį dėl svarbių priežasčių šalys neturi pareigos laikytis minimalių pranešimo terminų (Direktyvos 16 straipsnis). Direktyva nedetalizuoja

⁸¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje pagal pareiškėjo Jungtinių Amerikos Valstijų bendrovės *Interperformances Inc.* prašymą, Nr. 2T-96/2014.

⁸² Tokiems atvejams CK nenurodyti pranešimo apie sutarties nutraukimą dėl svarbių priežasčių terminai, tačiau turi būti laikomasi protingų terminų nuo tada, kai sužinotas pagrindas, suteikiantis teisę nutraukti sutartį ir išvengti neigiamų padarinių, pavyzdžiui, civilinės atsakomybės taikymo.

šių atvejų, kadangi jie yra priskiriami išimtiniam valstybės nacionalinės teisės taikymui (Direktyvos 16 straipsnis).

Direktyvoje ir Lietuvos teisėje yra vartojami skirtingi terminai. Lietuvos teisėje vartojamas „svarbių priežasčių“ terminas (CK 2.165 straipsnio 3 dalis ir CK 2.166 straipsnis) yra tapatus Direktyvos lietuviškame tekste naudojamam ypatingų aplinkybių (ang. *exceptional circumstances*) terminui.

CK nepateikiamas svarbių priežasčių, kurioms esant sutartis gali būti nutraukiama nedelsiant, sąrašas. Teisės doktrinoje nurodoma, kad bendrąja prasme tokiomis laikytinos aplinkybės, kurioms esant nutraukiančios sutartį šalies neprotinga būtų reikalauti toliau, nors ir laikinai, vykdyti sutartį.⁸³ Svarbių aplinkybių egzistavimas yra fakto klausimas, kurį teismas turi vertinti kiekvienu konkrečiu atveju.

Lietuvos teismų, ESTT jurisprudencijoje bei nagrinėjamuose užsienio teisės mokslininkų monografijose nėra nurodomi kriterijai, padedantys nustatyti, ar priežastis, suteikianti teisę nutraukti komercinio atstovavimo sutartį, yra svarbi ar ne. V. Mizaras išskiria du kriterijus padedančius šiam faktui nustatyti.⁸⁴

Pirma, esminis pakenkimas atstovaujamojo ir prekybos agento tarpusavio pasitikėjimo santykiams. Pavyzdžiais nurodoma, jog pažeidžiama nekonkuravimo sąlyga, nepakankamai aktyvi prekybos agento veikla ar fiduciarinių pareigų (sąžiningumo, rūpestingumo, lojalumo, konfidencialumo) pažeidimas.⁸⁵ Vertinant teleologiniu metodu, nėra aišku, kodėl šis kriterijus yra išskiriamas. Manytina, jog jis labiau susijęs su esminiu sutarties pažeidimu (net ir fiduciarinių pareigų pažeidimo atveju), dėl to šių teisinių santykių nutraukimas jau nebūtų kvalifikuojamas kaip nutraukimas dėl svarbios priežasties.⁸⁶

Antra, priežasties svarbai gali turėti reikšmę sutarties tikslo sužlugdymas arba realus pavojus, kad tikslas nebus pasiektas. Pavyzdžiui, prekybos agento arba atstovaujamojo nemokumas (bankrotas, likvidavimas)⁸⁷, ryškus atstovaujamojo veiklos sumažėjimas (verslo nesėkmės), dėl ko prekybos agentas negali gauti atlyginimo arba

⁸³ KESERAUSKAS, Š., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 321-322.

⁸⁴ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 429.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ Plačiau, žr. 2.3 ir 3.1.3 punktus.

⁸⁷ Įmonės bankrotas neabejotinai pripažįstamas svarbia priežastimi. Tačiau nėra aišku, ar įmonės (atstovaujamojo arba prekybos agento) likvidavimas, lemia prekybos agento teisės į kompensaciją atsiradimą. Atitinkamai, nėra aiškiai nurodyta, ar prekybos agento įmonei pagal analogiją gali būti taikoma Direktyvos 17 straipsnio 4 dalis, numatanti kompensacijos mokėjimą juridinio asmens teisių perėmėjams. Pavyzdžiui, pagal Jungtinės Karalystės teisę numatyta, kad likvidacija tokios teisės nesuteikia. Cituojama pagal: CHRISTOU, R. *International Agency, Distribution and Licensing Agreements. 4th edition*. London: Sweet&Maxwell, 2003, p.99 ir RANDOLPH QC, F, DAVEY, J. *The European Law of Commercial Agency. 3rd edition*. Oxford: Hart Publishing, 2010, p. 96.

nepagrįstai jo atlyginimas sumažinimas, nuostolinga prekybos agento veikla, o taip pat bet kokios kitos aplinkybės, dėl kurių prekybos agentas negali ir (ar) negalės vykdyti savo pareigų iš esmės, pavyzdžiui dėl esminių sveikatos sutrikimų, amžiaus, negalios ar ligos (Direktyvos 18 straipsnio b punktas). Įrodinėjimo pareigos našta dėl pastarųjų aplinkybių egzistavimo tenka prekybos agentui. Prancūzijos teisė nurodo, kad nereikalaujama iš prekybos agento įrodyti nei jo visišką neįgalumą, nei absoliutų neįmanomumą tęsti vykdomos veiklos, tiesiog pakanka įrodyti sveikatos būklę, kuri parodytų atstovaujamaam, kad būtų nepagrįsta toliau tikėtis tolimesnio sutarties vykdymo.⁸⁸ Vadinasi, prekybos agentui nepakanka konstatuoti faktą, kad šis sulaukė pensinio amžiaus ir jau gauna pensiją, parodydamas atstovaujamaam, kad sutartis nebus vykdoma toliau dėl svarbių priežasčių.⁸⁹ Analogiškos pozicijos laikosi Komisija Direktyvos apklausoje kritiškai įvertinusi Ispanijos pasiūlymą dėl automatinio komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo ar pasibaigimo, jeigu prekybos agentas faktiškai sulaukia pensinio amžiaus ir gauna valstybinę pensiją.⁹⁰ Komisija pabrėžė, kad toks reglamentavimas reikštų ne ką kitą, kaip tik diskriminaciją dėl amžiaus, o dėl to prekybos agentas netektų teisės į kompensaciją (plačiaja prasme). Be to, praktikoje yra pastebima tendencija, kad pensinis amžius prekybos agentui nėra kliūtis tęsti veiklą,⁹¹ dėl ko šis pagrindas nėra pripažįstamas svarbia priežastimi Jungtinėje Karalystėje, atitinkamai, prekybos agentas, sulaukęs pensinio amžiaus nepraranda teisės į kompensaciją.⁹² Iš išdėstyto seka, kad prekybos agento sveikatos būklė ir darbingumo faktas turėtų būti pagrįstas objektyviomis, o ne deklaratyviomis aplinkybėmis, kadangi kitu atveju, nutraukimas gali būti pripažintas savanorišku, o tai pagal Direktyvos 18 straipsnį reikštų, kad prekybos agentas netenka teisės į kompensaciją.

Funkciniu požiūriu sutarties nutraukimas dėl svarbių priežasčių yra panašus į prancūziškąjį *force majeure* institutą (CK 6.212 straipsnis). Tiek CK 2.166 straipsnio, tiek CK 6.212 straipsnio taikymo prielaidos - atsiranda kliūtys, kurios iš anksto nebuvo numatytos, šalis jų negali kontroliuoti, yra bejėgė pasipriešinti kliūčiai ar jos (jos pasekmių) išvengti. Abiejų institutų esmė – sutarties šalių atleidimas nuo pareigos

⁸⁸ O'NEILL, A. *EU Law for UK lawyers*. Oxford: Hart Publishing, 2011, p.1913 [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. vasario 25 d.] Prieiga per internetą: <<https://books.google.lt/books?id=44Z6BAAQBAJ&pg=RA1-PA1913&lpg=RA1-PA1913&dq=exceptional+circumstances+common+law+agency&source=bl&ots=ZfadaR XM4x&sig=Gp dMasp5wNFbvs2S88cXDLuaGUU&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjv7PA6ZfLAhWzbZoKHTFHCv8Q6AEISjAJ#v=onepage&q=exceptional%20circumstances%20common%20law%20agency&f=false>>.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ 2015 m. liepos 16 d. EU Commission Evaluation of the Commercial Agents Directive 86/653/EEC Report. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. sausio 6 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=8366&lang=en>.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² WATTS, P. *Bowstead and Reynolds on Agency. 19th edition*. London: Sweet & Maxwell, 2010, p. 708.

atlyginti viena kitai nuostolius, atsiradus tam tikroms aplinkybėms. Tačiau esti pagrindiniai skirtumai dėl kurių šie skirtingai institutai negali būti sutapatinami – pirma, skirtingai nei sutarties nutraukimo dėl svarbių priežasčių atveju, *force majeure* apima Lietuvoje siaurą (specifinių) įvykių sritį⁹³, antra, nutraukimo dėl svarbių priežasčių atveju sutarties įvykdymas yra įmanomas, tačiau jį apsunkina esminis aplinkybių pasikeitimas, tai yra jis tampa šaliai nenaudinga bei nepriimtina. Tuo tarpu *force majeure* atveju, sutarties įvykdymas nėra objektyviai įmanomas.

Be to, šalis taip pat turi teisę sulgyti dėl savo teisių ir pareigų turinio, įskaitant teisę susitarti, kokios aplinkybės joms bus laikomos svarbiomis priežastimis nutraukiant sutartį. Vilniaus apygardos teismo nagrinėjamoje byloje buvo kvestionuojami prekybos agento minimalių aktyvumo, efektyvumo ir produktyvumo reikalavimų, įtvirtintų komercinio atstovavimo sutartyje, pažeidimas.⁹⁴ Teismas konstatavo, kad sumažėjusį prekybos agento prisiimtų įsipareigojimų nevykdymą lėmė jo patiriamos rimtos sveikatos problemos (plaučių liga, lėtinio galvos smegenų kraujotakos sutrikimo paūmėjimai, hipertenzinė širdies liga, atlikta laparoskopinė operacija) ir emociniai išgyvenimai (motinos mirtis), todėl padaryta išvada, kad atstovaujамasis neturėjo teisinio pagrindo nutraukti sutartį dėl tariamo sutarties pažeidimo. Priešinga teismo pozicija, manytina, prieštarautų neleistinumui piktnaudžiauti principui, kadangi atstovaujамajam būtų suteikta galimybė teisėtai nutraukti sutartį formaliais pagrindais, tuo tarpu prekybos agentas netektų teisės reikalauti kompensacijos pagal CK 2.167 straipsnį.

2.3. Sutarties nutraukimas dėl esminio pažeidimo

Pripažįstant *favor contractus* principo svarbumą sutartiniuose santykiuose, negalima šio principo suabsoliutinti, paneigiant kitų teisių gynimo būdų egzistavimą ir jų panaudojimo galimybę. Sutarties laisvės principas užtikrina sutarties šalies teisę pasirinkti ir pasinaudoti jo interesus geriausiai atitinkančiu teisių gynimo būdu, jeigu yra pagrindo manyti, jog ši pažeista, todėl tiek atstovaujамasis, tiek prekybos agentas turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį, jeigu kita šalis pažeidžia ją iš esmės (CK 6.217 straipsnio 1 dalis).⁹⁵

⁹³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 840 „Dėl atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 68-1652.

⁹⁴ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje T.B. v. uždaroji akcinė gyvybės draudimo ir pensijų bendrovė „Aviva Lietuva“, Nr. 2A-31-345/2014.

⁹⁵ Plačiau, žr. 3.1.3. punktą.

Sutarties šalims įstatymas leidžia susitarti dėl galimybės vienašališkai nutraukti sutartį joje nustatytais sąlygomis, jeigu jos neprieštaruja imperatyviosioms teisės normoms, tai yra leidžiama susitarti dėl bet kokio, net ir menkiausio, sutarties neįvykdymo atvejo (CK 6.156 straipsnio 4 dalis). Pavyzdžiui, prie esminių sutarties sąlygų šalys nurodo prekybos agento įsipareigojimą kiekvieną mėnesį teikti atstovaujajam veiklos ir apyvartos ataskaitas. Jeigu prekybos agentas sutartyje įtvirtintos pareigos nevykdo 3 mėnesius, manytina, kad atstovaujamasis pagrįstai gali nutraukti sutartį nedelsiant įstatymų nustatyta tvarka.

Komercinio atstovavimo sutarties nutraukimui taip pat aktualus CK 6.219 straipsnis, kuris suteikia teisę nutraukti sutartį dėl numatomo sutarties neįvykdymo (pažeidimo), kuris išreiškiamas, kaip akivaizdus nenoras ar nepajėgumas vykdyti įsipareigojimus. Teisė nutraukti sutartį dėl numatomo sutarties pažeidimo remiasi sutarties šalies suvokimu, kad ji nebegali likti sutartiniuose santykiuose ir būti įsipareigojusi nuo to momento, kai tapo aišku, jog kita sutarties šalis nevykdys sutarties.⁹⁶ Siekiant taikyti CK 6.219 straipsnį, sutartį nutraukiančiajai šaliai turi nekilti abejonių, kad kita šalis iš esmės negali, nėra pasiruošusi ir neįvykdys toliau savo prievolių sutartyje numatytais sąlygomis. Kita vertus, nutraukiančioji šalis iš kontrahento turi teisę pareikalauti patvirtinti, kad ši sutartį įvykdys tinkamai (CK 6.220 straipsnis). Ši nuostata, manytina, grindžiama *favor contractus* principu, kadangi sudaro realias prielaidas išsaugoti sutartinius santykius.

Faktinis šios teisės įgyvendinimas gali pasireikšti per prekybos agento sulaikymo teisės realizavimą (CK 2.161 straipsnis). Tačiau prekybos agento teisę sulaikyti atstovaujamojo daiktų (ar teisių į tuos daiktus patvirtinančius dokumentus), kol atstovaujamasis su juo atsiskaitys, neturėtų būti suabsoliutinima, kadangi jos panaudojimas gali turėti neigiamų padarinių. Pavyzdžiui, prekybos agentas tam tikrą laiką nevykdo veiklos ir sulaiko atstovaujamojo produkciją, kuri galioja (vartojama) terminuota laiką. Savignyos teisės panaudojimas gali lemti tai, kad sandėliuojama produkcija sugenda. Dėl to atstovaujamasis negauna pelno, kadangi produkcija negali būti vartojama ir parduodama. Atsižvelgiant į neigiamų padarinių atsiradimo realumą, manytina, kad prekybos agentui atstovaujamojo patvirtinimas, kad šis su juo atsiskaitys, yra pakankamas prievolės užtikrinimo būdas. Jeigu prekybos agentas per protingą terminą šio patvirtinimo negauna, preziumuojama, kad sutarties pažeidimas tikrai bus, todėl vadovaujantis CK 6.220 straipsniu galima komercinio atstovavimo sutartį nedelsiant nutraukti ir reikalauti iš

⁹⁶ DIDŽIULIS, L. *Numanomo sutarties pažeidimo doktrina: samprata, kvalifikavimo pagrindai ir teisinis poveikis*. Teisės problemos, 2007, Nr. 1 (55) [interaktyvus] [žiūrėta 2015 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.teise.org/data/2007-1-didziulis.pdf> >.

atstovaujamojo atlyginti žalą. Tačiau nustačius, kad prekybos agentas panaudoja savigyną neteisėtai ar be pakankamo pagrindo⁹⁷, jis privalo atlyginti atstovaujajam padarytą žalą (CK 6.253 straipsnio 8 dalis).

Apibendrinus galima teigti, kad neterminuotą komercinio atstovavimo sutartį galima nutraukti tik laikantis CK 2.167 straipsnyje įtvirtintų imperatyvių perspėjimo terminų, o tuo tarpu terminuotą sutartį galima vienašališkai nutraukti esminio sutarties pažeidimo atveju (CK 6.217 straipsnio 1 dalis), šalių sutartyje nustatytais pagrindais (CK 6.217 straipsnio 5 dalis) bei dėl svarbių priežasčių (CK 2.165 straipsnio 2 dalis, CK 2.166 straipsnio 1 dalis). Kita vertus, pabrėžtina, kad kiekvienu atveju reikia individualiai įvertinti, ar dėl svarbių priežasčių atsiradimo šalys nebuvo prisiėmusios rizikos. Tuo atveju, jeigu sutartis nutraukiama dėl priežasčių, kurios atsižvelgiant į konkrečią situaciją nepripažįstamos svarbiomis, dėl esminio sutarties arba sutarties nutraukimo procedūros (terminų) pažeidimo, laikoma, kad sutartis nutraukta neteisėtai, todėl sutartį nutraukusioji šalis turi atlyginti kitai šaliai nuostolius (CK 2.165 straipsnio 3 dalis).⁹⁸

⁹⁷ Kreditorius, sulaikydamas daiktą, neturi pažeisti asmens, prieš kurį naudojama savigyna, teisių daugiau, negu šis padarytu teisės pažeidimu pažeidė savigyną naudojančio asmens teises. Cituojama pagal: Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. kovo 5 d.. *nutartis civilinėje byloje „Pireka“ v. UAB „Matmedė“*, 2A-315/2013.

⁹⁸ Plačiau, žr. 3.2 punktą.

3. Komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo teisiniai padariniai

Sutarties nutraukimas yra juridinis faktas, su kuriuo įstatymas sieja tam tikrus teisinius padarinius. Šalims nutraukus sutartį, jų santykiai nesibaigia, kadangi būtina išspręsti tarpusavio atsiskaitymų ir atsakomybės klausimus. Be bendrųjų komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo padarinių, tai yra prekybos agento pareigos grąžinti atstovaujajam visus šio perduotus dokumentus, turtą ir kitką, ką buvo iš jo gavęs vykdydamas priimtus įsipareigojimus (CK 2.156 straipsnio 6 punktas), yra ir specialiųjų, tik komerciniam atstovavimui būdingų teisinių padarinių. Pavyzdžiui, teisė į kompensaciją (CK 2.167 straipsnio 2 dalis) ar teisė į nuostolių atlyginimą (CK 2.167 straipsnio 6 dalis). Taip pat svarbu išanalizuoti teisinį ryšį tarp prekybos agento teisės į nuostolių atlyginimą pagal bendrąsias civilinės atsakomybės teisės normas (CK 6.245-6.249 straipsnis) bei specialiąsias teisės normas, tai yra CK 2.167 straipsnio 2 ir 6 dalis, bei komercinio atstovavimo sutarties šalių teisinius santykius konkurencijos teisės aspektu.

3.1. Teisė į kompensaciją plačiąja prasme

Direktyvoje numatytomis suderinimo priemonėmis siekiama, jog būtų pašalintos kliūtys verstis prekybos agento profesija, panaikinti apribojimus prekybos agento veiklai vykdyti, suvienodinti konkurencijos sąlygas ES ir padidinti komercinių sandorių saugumą.⁹⁹ Nežiūrint į tai, kad visą komercinio atstovavimo laiką prekybos agentas gauna komisinį atlyginimą, manoma, jog atstovaujamojo gaunama nauda nusveria prekybos agento praradimus. Šiuo atžvilgiu ypač svarbūs Direktyvos 17-18 straipsniai, nes juose apibrėžtas minimalus prekybos agentų apsaugos lygis, kurį ES teisės aktų leidėjas laiko pagrįstu kuriant bendrą rinką.¹⁰⁰ Šiais tikslais ESTT yra pabrėžusi, kad Direktyva nustatytas režimas yra imperatyvaus pobūdžio.¹⁰¹

Direktyvoje įtvirtinta prekybos agento apsauga yra aktuali net aiškinant taikytinos teisės klausimą, jeigu teisiniai santykiai susiję su tarptautiniu elementu. Pavyzdžiui,

⁹⁹ Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2000 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Ingmar*, C-381/98, EU:C:2000:605.

¹⁰⁰ 2015 m. liepos 16 d. EU Commission Evaluation of the Commercial Agents Directive 86/653/EEC Report. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. sausio 6 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=8366&lang=en>.

¹⁰¹ Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2000 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Ingmar*, C-381/98, EU:C:2000:605.

*Ingmar*¹⁰² byla buvo susijusi su ginču, kuriame šalys buvo aiškiai pasirinkusios taikyti komercinio atstovavimo sutarčiai trečiosios valstybės, nepriklausančios Europos Sąjungai, teisę. ESTT priminė, jog ES teisės sistemai labai reikšminga, kad trečiojoje valstybėje (ne ES teritorijoje) įsisteigęs prekybos agentas, vykdamas veiklą ES, negalėtų išvengti šių nuostatų taikymo paprasčiausiai pasitelkęs teisės pasirinkimo išlygą. Tokiame kontekste nukrypimas nuo šalių autonomijos principo, kuriam iš esmės turėtų būti teikiama pirmenybė sutartinių santykių atveju, buvo pateisinamas būtinybe taikyti sutarčiai iš Direktyvos kylančias prekybos agento apsaugos nuostatas. Dėl aptariamoms nuostatomis tenkančios funkcijos reikalaujama, kad jos būtų taikomos, kai situacija yra glaudžiai susijusi su ES, ir kai prekybos agentas vykdo veiklą kurios nors ES valstybių narės teritorijoje, nepaisant to, kokią sutarčiai taikytiną teisę šalys pasirinko.¹⁰³ Taigi, nutraukus sutartį prekybos agentui garantuojamos Direktyvos 17-18 straipsniuose apibrėžtos teisės, kai prekybos agentas vykdo savo veiklą ES valstybėje narėje, nors ir atstovaujamas yra įsisteigęs ne ES valstybės narėje, o pačiai komercinio atstovavimo sutarčiai yra taikoma ne ES valstybių narių teisė.

Taip pat svarbus išaiškinimas yra pateiktas *Unamar* byloje.¹⁰⁴ Šalys buvo aiškiai pasirinkusios taikyti komercinio atstovavimo sutarčiai Bulgarijos teisę. Kilus ginčui, Belgijos įmonė pareiškė ieškinį Bulgarijos kompanijai Belgijos teismui, prašant taikyti Belgijos teisę, nurodydama, kad specialiu Belgijos įstatymu prekybos agentui suteikiama platesnė apsauga¹⁰⁵ yra imperatyvaus pobūdžio. Atsižvelgiant į tai, kad Belgijos įstatymais prekybos agentui yra suteikiama platesnė apsauga nei numatyta Bulgarijoje bei pripažįstant ją kritiškai svarbia, ESTT konstatavo, kad Belgijos teismai galėjo atsisakyti taikyti komercinio atstovavimo sutarties šalių pasirinktą Bulgarijos teisę ir taikyti *lex fori* remdamasis tuo, kad nepriklausomų komercinių atstovų situacija pirmojoje valstybėje narėje reglamentuojama imperatyvaus pobūdžio normomis ir yra palankesnė prekybos agentui.¹⁰⁶ Šioje byloje platesnė prekybos agento apsauga pasireiškė tuo, kad

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. spalio 17 d. sprendimas *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663.

¹⁰⁵ Nors Direktyva susijusi tik su prekių pardavimu ir pirkimu, specialusis Belgijos įstatymas taip pat taikomas nekilnojamojo turto pardavimui, pirkimui ar nuomai, paslaugų teikimui ar tam tikroms rangos sutartims. Reikia pažymėti, kad 1995 m. įstatymo taikymo sritis buvo išplėsta du kartus – 1999 m. (įtraukiant draudimo, kredito įstaigų ir vertybinių popierių reglamentuojamų rinkų sritis) ir vėliau 2005 m. (siekiant apsaugoti paritetinių patariamųjų organų kandidatus ir narius). Žr. C. Verbraeken ir A. Schoutheete „La loi du 13 avril 1995 relative au contrat d’agence commerciale“, *Journal des tribunaux*, Nr. 5764, 1995, p. 461–469. Cituojama pagal: 2013 m. gegužės 15 d. Generalinio advokato išvada, pateikta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo byloje *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:301.

¹⁰⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. spalio 17 d. sprendimas *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663.

priešingai nei pagal Bulgarijos teisę, Belgijos specialusis įstatymas yra taikomas prekybos agentui, teikiančiam paslaugas, bei juo numatyta daugiau galimybių prekybos atstovui gauti kompensaciją sutarties nutraukimo atveju.

Kaip matyti iš aukščiau išdėstyto, Direktyvos 17 straipsnis visos Direktyvos kontekste yra pripažįstamas svarbiausiu. Direktyvos 17 straipsnyje ES valstybėms narėms yra įtvirtinta pareiga įdiegti prekybos agento patirtos žalos atlyginimo mechanizmą, tai yra užtikrinti, kad nutraukus sutartį ar pasibaigus komercinio atstovavimo sutarties galiojimui¹⁰⁷, prekybos agentui būtų atlyginta pagal vieną iš dviejų Direktyvoje numatytų kompensacijos formų.

Dviejų kompensacijos formų numatymas Direktyvoje atspindi pasiektą kompromisą, kadangi ES valstybės narės nesugebėjo susitarti dėl vienos kompensacijos formos.¹⁰⁸ 1996 m. liepos 23 d. ataskaitoje Komisija apžvelgė, kaip ES valstybės narės įgyvendino Direktyvą.¹⁰⁹ Tyrimas parodė, kad dauguma ES valstybių suprato, kad Direktyvos 17 straipsnis reikalauja pasirinkti vieną iš siūlomų alternatyvų¹¹⁰, ir dauguma iš jų pasirinko vokiškąją kompensacijos sistemą (angl. – *indemnification*). Išimtis yra Lietuva, kuri kaip ir Jungtinė Karalystė, įgyvendindama Direktyvos 17 straipsnį, pasirinko abiejų rūšių kompensaciją: tiek minėtą vokiškąją kompensacijos sistemą už esminį verslo ryšių su klientais praplėtimą, kuris duoda atstovaujamajam nemažai naudos, tiek prancūziškąją nuostolių, patiriamų dėl sutarties nutraukimo, atlyginimo sistemą (angl. *compensation for damage*). Lietuva, skirtingai nei Jungtinė Karalystė, nesant susitarimo tarp šalių, taiko vokiškąją nuostolių atlyginimo, o ne prancūziškąją kompensacijos mokėjimo sistemą. Šių sistemų pritaikymo ypatumai yra aktualiausias komercinio atstovavimo santykių padarinys, iškeliantis daug praktikoje kylančių klausimų, į kuriuos ne visada pavyksta atsakyti nacionaliniams valstybių teismams.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva implikavo Direktyvą suteikiant šalims teisę pasirinkti vieną iš kompensavimo modelių savo nuožiūra, būtina išnagrinėti kiekvieno

¹⁰⁷ CK 2.167 straipsnis prekybos agento teisės į kompensaciją ar nuostolių atlyginimą atsiradimą sieja su bet koku atstovavimo sutarties pasibaigimu (nepriklausomai nuo pasibaigimo pagrindo). Atsižvelgiant į tai, kad darbe nagrinėjama tik sutarties nutraukimo padariniai, praktiškumo sumetimais toliau bus vartojama tik sutarties nutraukimo sąvoka.

¹⁰⁸ CHRISTOU, R. *International Agency, Distribution and Licensing Agreements. 4th edition*. London: Sweet&Maxwell, 2003, p. 98.

¹⁰⁹ MIZARAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 327.

¹¹⁰ Pabrėžtina, kad abiejų kompensacijos mokėjimo sistemų prekybos agentui kartu taikyti negalima, taip pat susitarimas, kuriuo atsisakoma nuo teisės į kompensaciją ar nuostolių atlyginimą, bus laikomas niekiniu (CK 2.167 straipsnio 1 dalis). Kita vertus, manytina, toks susitarimas galiotų, jeigu jis būtų sudarytas jau pasibaigus komercinio atstovavimo sutarčiai, tačiau svarbu tai, kad įstatymais suteiktos ekonominės naudos prekybos agentas atsisakytų laisva valia.

modelio taikymo ypatybes, panašumus ir skirtumus bei ištirti, ar visgi buvo tikslinga implikuoti Lietuvoje abu modelius.

3.1.1. Teisė į kompensaciją už klientus

Prekybos agento teisę į kompensaciją už klientus nutraukus komercinio atstovavimo sutartį reglamentuoja CK 2.167 straipsnio 2 dalis. Šios normos esmė - prekybos agentas turi teisę į kompensaciją, jeigu po sutarties nutraukimo atstovaujамasis turi esminės naudos iš dalykinių ryšių su klientais, kuriuos surado prekybos agentas ar su kuriais dėl prekybos agento žymiai padidėjo atstovaujamojo verslo mastas. Kitaip tariant, šia kompensacija siekiama atlyginti agentui už įdėtas pastangas, jeigu atstovaujамasis dėl šių pastangų ir toliau gauna ekonominę naudą net ir nutraukus atstovavimo sutartį, ir kartu siekiama išvengti atstovaujamojo nepagrįsto praturtėjimo atveju ar oportunistinio elgesio. Priešingu atveju, jeigu atstovavimo sutarčiai pasibaigus nebūtų įpareigojimo išmokėti prekybos agentui kompensaciją, atstovaujамasis, neprivalėdamas mokėti jokio atlygio prekybos agentui, galėtų ir toliau gauti pelną, prie kurio prekybos agentas vienaip ar kitaip prisidėjo savo veikla.

Vadovaujantis CK 2.167 straipsniu, galima išskirti tris pagrindines prekybos agento teisės į kompensaciją už klientus sąlygas, kurių visumai esant prekybos agentas įgyja teisę į nagrinėjamą kompensacijos formą.

Pirmiausia, būtina išsiaiškinti, ar prekybos agentas turi teisę į kompensaciją, atsižvelgiant į aplinkybes, kuriomis buvo nutraukta komercinio atstovavimo sutartis. Kompensacija už klientus yra išmokama nutraukus sutartį, išskyrus atvejus, kai yra konstatuojama viena iš aplinkybių, nurodytų magistro darbo 3.1.3 punkte. Be to, nėra šalių susitarimo dėl nuostolių atlyginimo pagal CK 2.167 straipsnio 6 dalį.

Antra, kompensacija taikoma, jeigu prekybos agentas surado atstovaujамajam naujų klientų arba žymiai padidino verslo apimtį su esamais klientais, ir atstovaujамasis gauna didelę naudą iš verslo su tokiais klientais (Direktyvos 17 straipsnio 2 dalies a punktas).¹¹¹ Šiuo atžvilgiu yra svarbus pats prekybos agento tarpininkavimo faktas. Pagal Komisijos rekomendacijas yra laikomasi ne tokių griežtų nuostatų: nurodoma, kad yra pakankamas net ir nežymus prekybos agento dalyvavimas tam, kad prekybos agentas tik prisidėtų prie atstovaujamojo gaunamos naudos. Prekybos agentas turi būti aktyvus, ir

¹¹¹ Be to, prekybos agento ne iš jam paskirtos teritorijos pritrauktas klientas nėra skaičiuojamas, kadangi tokiu atveju nėra prarandami komisiniai, už kuriuos agentui turi būti atlyginta. Cituojama pagal: 1996 m. liepos 23 d. EC Commission Report on the Application of Article 17 of the Council Directive 86/653/EEC on the Coordination of the Laws of the Member States relating to self-Employed Commercial Agents. COM(96) 364.

todėl, vien naujo kliento, priskiriamo išskirtinio atstovavimo sutarties teritorijai, buvimo faktas savaime nebus laikomas pakankamu.¹¹²

Be to, nežiūrint į tai, kad CK nėra tiesiogiai naudojama „naujo kliento“ sąvoka, svarbu išsiaiškinti šios sąvokos turinį, kadangi prekybos agentui pritraukus naują klientą atstovaujamas gauna daugiau naudos, atitinkamai, prekybos agentui yra mokami didesni komisiniai.¹¹³ Atsižvelgiant į tai, iškyla klausimas, ar sąvoka „naujas klientas“ gali apimti ir atstovaujamojo turimą klientą - klientą, kuris anksčiau turėjo verslo santykių su atstovaujamoju, tačiau nebuvo įsigiję tam tikrų prekių ženklų prekių iš viso atstovaujamojo prekių asortimento. Kitaip tariant, ar sąvoka „naujas klientas“ iš esmės susijusi su kliento tapatybe, ar su jo perkamomis prekėmis. Viena vertus, turimas klientas gali būti laikomas nauju, jeigu jis pradeda pirkti naujas prekes ir taip kokybiškai išplečia atstovaujamojo ir kliento verslo santykius. Kita vertus, vertinant lingvistiškai Direktyvos 17 straipsnio 1 dalies pirmos įtraukos nuostatą: <...> prekybos agentas surado naujų klientų arba žymiai padidino verslo apimtį su turimais klientais <...>, naujo kliento pritraukimas gali reikšti tik kiekybinį kriterijų. Tam, kad būtų nustatoma, kas yra naujas klientas, pasitelkiant funkcinį požiūrį analizuotina, ar atstovaujamojo gaminamos ir (ar) platinamos prekės yra panašios ir, ar tam tikros kategorijos prekę prekybos agentas parduoda pirmą kartą.¹¹⁴ Tarkime, atstovaujamas prekiauja skirtingų prekių ženklų rankinėmis. Tokiu atveju prekių ženklo A rankinę būtų galima palyginti su prekių ženklo B rankine. Tačiau, jeigu atstovaujamas prekiautų automobiliais ir batais, nemanytina, kad klientą, kuris anksčiau pirkdavo tik automobilius, tačiau pradėjo pirkti batus, nebūtų galima priskirti prie naujų, jeigu klientas įsigijo batus dėl prekybos agento aktyvaus tarpininkavimo.¹¹⁵ Atstovaujamas naudojasi prekybos agento paslaugomis tam, kad gautų naudos iš jo taikomos strategijos, požiūrio ir jo turimų įgūdžių įtikinant klientus įsigyti atstovaujamojo prekes. Todėl manytina, kad sąvoka „naujas klientas“ turėtų būti suprantama ne tik kiekybiniu požiūriu, tai yra tas pats klientas turi būti laikomas nauju,

¹¹² *Ibidem.*

¹¹³ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinėje byloje *UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“* prekybos agentui už naujus klientus buvo mokamas iki 35 EUR atlyginimas, tuo tarpu už pratęstas sutartis – iki 20 EUR.

¹¹⁴ 2015 m. rugsėjo 10 d. Generalinio advokato Maciej Szpunar išvada, pateikta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo byloje *Marchon Germany*, Nr. C-315/14, EU:C:2015:585.

¹¹⁵ *Ibidem.*

jeigu jis pirmą kartą įsigyja naujos kategorijos ar prekės ženklo produktą.¹¹⁶ Be to, greitai metu ESTT turėtų pateikti atsakymą į šį klausimą.¹¹⁷

Trečia, po sutarties nutraukimo atstovaujamas turi esminės naudos dėl prekybos agento aktyviais veiksmais pritrauktų klientų. Esminis prekybos agento teisės į kompensaciją tikslas ir paskirtis – teisingas atlyginimas prekybos agentui už jo indėlį didinant atstovaujamojo verslo mastą ir gaunamą naudą. Komisijos ataskaitoje nurodoma, kad prekybos agentas sutarties galiojimo laikotarpiu gauna atlyginimą, kuris paprastai neatspindi visos prekybos agento veiksmais sukurtos naudos atstovaujajam ir prekybos agento indėlio į atstovaujamojo verslo reputaciją.¹¹⁸ Kompensacija yra skirta atlyginti prekybos agentui už jo pastangomis ir veikla atstovaujamojo po santykių nutraukimo gaunamą besitęsiančią naudą. Atitinkamai, kompensacijos mokėti nereikia, jeigu nebuvo sukurta komercinės vertės arba jeigu yra užmezgami dalykiniai ryšiai su klientais, iš kurių atstovaujamas negali gauti naudos. Vadinas, pagal civilinio proceso teisės normas, prekybos agentui neįrodžius, kad atstovaujamas turi esminės naudos iš dalykinių ryšių su klientais, šis netenka teisės į kompensaciją.¹¹⁹ Beje, Belgijos įstatymuose net numatyta atstovaujamojo esminės naudos prezumpcija, jeigu sutartyje numatyta nekonkuravimo sąlyga.¹²⁰ Komisijos ataskaitoje nurodoma, kad didelė įrodomoji galia suteikiama klientų kontaktams, kuriuos atstovaujamas gali panaudoti savo versle siekdamas sutarčių pratęsimo. Šis faktas preziumuojamas net ir tuo atveju, kai atstovaujamas parduoda savo verslą ar klientų sąrašą, jeigu būtų įrodyta, kad pirkėjas naudos atstovaujamojo klientų duomenų bazę.¹²¹ Matyti, kad pastarosios pozicijos laikosi ir LAT.¹²² Kita vertus, esminė atstovaujamojo patiriama nauda kaip viena iš būtinųjų sąlygų suteikianti teisę į kompensaciją, ESTT dar nebuvo nagrinėta, todėl kyla pagrįstų abejonių dėl šios sąlygos

¹¹⁶ HESSELINK, M., et al. *Principles of European Law. Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PEL CAFDC)*. v. 4 (*European Civil Code Series*). New York: Oxford University Press, 2006, p. 204.

¹¹⁷ 2014 m. liepos 2 d. Bundesgerichtshof (Vokietija) pateikė prašymą Europos Sąjungos Teisingumo Teismui priimti prejudicinį sprendimą byloje *Marchon Germany*, Nr. C- 315/14, EU:C:2015:585.

¹¹⁸ Tuo atveju, jei atstovaujamas priklauso įmonių grupei, šios grupės įmonių gautos naudos iš principo nereikia laikyti atstovaujamojo gautos naudos dalimi ir todėl į ją nebūtina atsižvelgti apskaičiuojant nuostolių atlyginimą, į kurį teisę turi prekybos agentas. Cituojama pagal: Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2009 m. kovo 26 d. sprendimas *Turgay Semen*, C-348/07, EU:C:2009:195.

¹¹⁹ Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo byloje *UAB „Vitadan“ v. UAB „Zepter“* buvo konstatuota, jog prekybos agentas neįrodė, kad atstovaujamas negavo esminės naudos, dėl to prekybos agentas neįgijo teisės į kompensaciją. Cituojama pagal: Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 2 d. nutartis priimta civilinėje byloje *UAB „Vitadan“ v. UAB „Zepter“*, Nr. 2A-364-302/2014.

¹²⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2015 m. gruodžio 3 d. sprendimas *Quenon K.*, C-338/14, EU:C:2015:795.

¹²¹ 1996 m. liepos 23 d. EC Komisijos Report on the Application of Article 17 of the Council Directive 86/653/EEC on the Coordination of the Laws of the Member States relating to self-Employed Commercial Agents. COM(96) 364.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“*, Nr. 3K-7-684/2016.

turinio ir klientų kontaktų reikšmės. Pavyzdžiui, iškyla probleminis klausimas, ar teisė į kompensaciją atsiranda, kai nauda atstovaujajam tęsiasi ne ilgiau nei iki prekybos agento sudarytų sandorių galiojimo termino pabaigos, o už šių sandorių sudarymą prekybos agentui jau yra atlyginta. Tokiu atveju, manytina, turi būti vertinama, ar prekybos agento surasti klientai tiesiogiai su atstovaujamoju užmegs dalykinius verslo ryšius, už kuriuos prekybos agentas taip pat turėtų gauti atlyginimą, ir įrodoma, kad atstovaujamas turės dėl to naudos. Priešingu atveju, papildomas kompensacijos sumokėjimas prieštarautų ne tik CK 1.5 straipsnyje įtvirtintiems principams, bet ir pačiai kompensacijos instituto esmei – sumokėjimo prekybos agentui už visą naudą, kurią atstovaujamas gaus iš ryšių su klientais.

Be to, atsižvelgiant į visas aplinkybes, kompensacijos mokėjimas turi atitikti teisingumo principą. Analizuojant CK 2.167 straipsnio 2 dalies 2 punktą lingvistiškai, gali susidaryti įspūdis, kad teisingumo principas yra savarankiška ir būtina sąlyga tam, kad būtų nustatyta teisė į kompensaciją apskritai. Vertinant sistemiškai, manytina, kad teisingumo sąlygos egzistavimą suponuoja jau aukščiau minimų kriterijų visuma (naujų klientų pritraukimas, verslo apimties padidinimas, atstovaujamojo patiriama esminė nauda), o teisingumo sąlyga iš esmės yra susijusi tik su kompensacijos dydžio apskaičiavimo mechanizmu. Atsižvelgiant į tai, teisingumo principo taikymas yra analizuojamas kartu su kitais kompensacijos dydį lemiančiais kriterijais.

Kompensacijos dydžio apskaičiavimas. Minėta, Direktyvoje nurodytas kompensacijos skaičiavimo būdas perimtas iš Vokietijos teisės sistemos, dėl to, kaip Komisija nurodo ataskaitoje, ES valstybių narės, pasirinkdamos vokiškąją kompensacijos mokėjimo modelį, turėtų laikytis per ilgą laiką susiklosčiusios Vokietijos teismų šios srities praktikos, kadangi tai leistų užtikrinti didesnę apibrėžtumą, naudingą komercinio atstovavimo sutarties šalims.¹²³ Visgi, Komisijos ataskaitoje išdėstytos gairės yra tik rekomendacinio pobūdžio - nėra privalomos.¹²⁴ ES valstybių narės, vadovaudamosi Direktyvos 17 ir 18 straipsniuose įtvirtintomis konkrečiomis taisyklėmis, gali naudotis savo diskrecija, pasirinkdamos kompensacijos apskaičiavimo metodą.¹²⁵ Tokiu pareiškimu ESTT nepaaiškina ir nenurodo nacionalinių teismų diskrecijos ribų.

¹²³ 1996 m. liepos 23 d. EC Commission Report on the Application of Article 17 of the Council Directive 86/653/EEC on the Coordination of the Laws of the Member States relating to self-Employed Commercial Agents. COM(96) 364.

¹²⁴ ESTT yra nurodęs, kad Ataskaitoje pateikiama išsami informacija apie veiksmingą kompensacijos apskaičiavimą siekiant padėti vienodžiau aiškinti Direktyvos 17 straipsnį. Cituojama pagal: Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2006 m. kovo 23 d. sprendimas *Honyvem*, C-465/04, EU:C:2006:199.

¹²⁵ Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2000 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Ingmar*, C-381/98, EU:C:2000:605.

Vokietijos teismų praktikoje pripažįstama¹²⁶ bei kaip nurodoma Komisijos ataskaitoje¹²⁷, Direktyvos 17 straipsnio 2 dalyje nustatyta kompensacijos už klientus sistema sudaryta iš trijų etapų.

Pirmuoju etapu svarbu kiekybiškai įvertinti naudą, kurią atstovaujамasis įgis pasibaigus sutarčiai, ir kuri iš esmės yra lygi komisiniams, kurių atstovaujамasis pasibaigus sutarčiai nebemokės prekybos agentui už klientus, kuriuos pastarasis surado arba su kuriais padidino verslo apimtį. Šiame etape pirmiausia yra nustatomas naujų klientų skaičius ir padidėjusi verslo sandorių su esamais klientais apimtis. Nustačius tokius klientus, apskaičiuojama bendroji komisinių suma per komercinio atstovavimo sutarties pastarųjų 12 mėnesių. Reiktų pridurti, apyvarta ir prekybos agentui sutarties galiojimo metu sumokėti komisiniai yra svarbūs elementai kiekybiškai įvertinant naudą, kurią atstovaujамasis gaus ateityje, taigi – ir prekybos agentui mokėtinos kompensacijos dydžiui. Tokia nuostatų formuluotė suponuoja, kad orientavimasis į ateitį yra imperatyvus.¹²⁸ Šie elementai yra svarbūs tik tiek, kiek jie savaime reikšmingi prognozėms, būtinoms apskaičiuoti CK 2.167 straipsnio 2 dalyje numatytą kompensaciją. Taip pat vertinama, kiek metų ateityje atstovaujамasis gaus naudos, kurią sukūrė prekybos agentas. Tas taikoma rinkos situacijos įvertinimui sutarties nutraukimo metu ir siejamo rinkos sektoriaus įvertinimui.¹²⁹ Jeigu pasibaigus sutarčiai pardavimų apimtis sumažėja, tai savaime nereiškia, kad atitinkamai bus sumažinta kompensacija, nes pardavimų lygis gali mažėti dėl prekių kokybės ar konkurencijos.¹³⁰ Įprastai skaičiuojama dveji treji metai, tačiau tam tikromis aplinkybėmis jie gali tęstis ir net penkerius metus.¹³¹ Be to, būtina įvertinti ir tai, kad prekybos agento sukuriama vertė (atstovaujamojo patiriama nauda) laikui einant dažniausiai mažėja, dėl to atsižvelgiama į tokius kriterijus kaip „migracijos koeficientas“ ir vidutinė palūkanų norma.¹³²

¹²⁶ Cituojama pagal: Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2015 m. gruodžio 3 d. sprendimas *Quenon*, C-338/14, EU:C:2015:795.

¹²⁷ 1996 m. liepos 23 d. EC Commission Report on the Application of Article 17 of the Council Directive 86/653/EEC on the Coordination of the Laws of the Member States relating to self-Employed Commercial Agents. COM(96) 364.

¹²⁸ 2008 m. lapkričio 19 d. Generalinio advokato M. Poiares Maduro švada, pateikta Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2009 m. kovo 26 d. byloje *Turgay Semen*, Nr. C-348/07, EU:C:2009:195.

¹²⁹ HESSELINK, M., et al. *Principles of European Law. Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PEL CAFDC). v. 4 (European Civil Code Series)*. New York: Oxford University Press, 2006, p. 204.

¹³⁰ 1996 m. liepos 23 d. EC Commission Report on the Application of Article 17 of the Council Directive 86/653/EEC on the Coordination of the Laws of the Member States relating to self-Employed Commercial Agents. COM(96) 364.

¹³¹ HESSELINK, M., et al. *Principles of European Law. Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PEL CAFDC). v. 4 (European Civil Code Series)*. New York: Oxford University Press, 2006, p. 204.

¹³² Šie kriterijų taikymo ypatymai yra nuodugnai ir iliustratyviai išnagrinėti Civilinio kodekso Antrosios knygos komentare bei Komisijos ataskaitoje, todėl papildomai nesikartojama.

Neabejotina, apskaičiuojant šią kompensaciją gali kilti tam tikrų sunkumų, kadangi apskaičiavimas iš esmės yra susijęs su prognozėmis dėl atstovaujamojo verslo ryšių su klientais, kuriuos surado prekybos agentas arba su kuriais jis padidino verslo mastą, ir dėl naudos, kurią jis gaus iš sandorių su šiais klientais pasibaigus prekybos agento sutarčiai. Sutinkant su generalinio advokato įžvalga *Honyvem* byloje, pabrėžtina, ateities prognozavimas yra tai, ką teismai daro nuolat, ypač kai jų prašoma priteisti žalos atlyginimą, lyginant esamą padėtį su hipotetine padėtimi, kuri būtų, jei nebūtų atsiradusi konkreti žalą sukėlusios aplinkybės.¹³³ Šiuo atžvilgiu pirmojo etapo vertinimas yra panašus į negautų pajamų (pelno) apskaičiavimą arba žalos dėl prarastos galimybės apskaičiavimą.¹³⁴ Be to, šiam tikslui yra įprasta praktika pasitelkti specialiųjų žinių turinčių ekspertą.

Antrajame etape siekiama patikrinti, ar suma, kuri buvo apskaičiuota remiantis anksčiau aprašytais kriterijais, yra teisinga, atsižvelgiant į visas konkrečiam atvejui būdingas aplinkybes. Aptariant įtvirtinto vokiškojo kompensacijos modelio taikymą Vokietijos teismų praktikoje Komisijos ataskaitoje, yra pabrėžiama, kad pirmuoju etapu kompensacijos dydis yra retai koreguojamas atsižvelgiant į teisingumo principą. Sprendžiant, ar yra būtinas koregavimas, paprastai vertinami tokie veiksniai: prekybos agento veiklos įtakos sandorių sudarymui svarba (tai yra, kiek daug sandorio sudarymui ir kliento apsisprendimui turėjo reikšmės prekybos agentas), aplinkybės (priežastys), lėmusios komercinio atstovavimo sutarties pabaigą, komercinio atstovavimo sutarties galiojimo laikotarpis, taip pat socialinė ir ekonominė šalių padėtis, (tai yra, ar prekybos agentas atstovauja kitiems atstovaujamesiems, prekybos agento gauto komisinio atlyginimo dydis, atstovaujamojo apyvartos dydžio sumažėjimas, ar šalys yra sudariusios nekonkuravimo susitarimą).¹³⁵ Kai kurie iš jų gali būti palankesni prekybos agentui nustatant didesnę nuostolių atlyginimo sumą, pavyzdžiui minėtas nekonkuravimo susitarimas nutraukus sutartį. Jeigu tokia sąlyga egzistuoja, neabejotina, kad teisingumo principo taikymas reikštų kompensacijos dydžio padidinimą.

Visgi teisingumo principas praktikoje sukelia bene didžiausias diskusijas. Tai paaiškinama tuo, kad teismai skaičiuodami kompensacijos dydį gali naudotis diskrecijos teise, o tai ypač pasireiškia teisingumo kriterijaus taikymo aspektu.¹³⁶ Nežiūrint tai, kad

¹³³ 2005 m. spalio 26 d. Generalinio advokato M. Poiarės Maduro išvada, pateikta Europos Bendrijų Teisingumo Teismo byloje *Honyvem*, Nr. C-465/04, EU:C:2006:199.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p.431.

¹³⁶ ESTT nurodė, kad tokia diskrecija galima naudotis ypač atsižvelgiant į teisingumo kriterijų. Cituojama pagal: Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2006 m. kovo 23 d. sprendimas *Honyvem*, Nr. C-465/04, EU:C:2006:199.

teisingumo principui Direktyvos 17 straipsnio prasme tenka šalutinis vaidmuo, nacionaliniai teismai neretai jį absoliutina, o teisingumo kriterijų taiko kaip kompensacijos sumažinimo pagrindą, sumą apribojant komisiniais, kuriuos prekybos agentas prarado dėl verslo sandorių su klientais. Šiam ydingam teisės aiškinimui kelių turėtų užkirsti precedentinis ESTT sprendimas *Turgay Semen*¹³⁷. Teismas išaiškino, kad valstybių narių diskrecija, kuria valstybės narės naudojasi siekdamos prirėikus patikslinti, koks teisingas kompensacija turi būti sumokėta prekybos agentui nutraukus (pasibaigus) sutarties galiojimui, neturi būti aiškinama kaip reiškianti, jog nuostolių atlyginimo suma gali būti tik mažinama. Priešingas Direktyvos aiškinimas automatiškai atmestų bet kokį kompensacijos dydžio padidinimą atstovaujajam nutraukus sutartį, o tai būtų nesuderinama su prekybos agento apsaugos tikslu. Pavyzdžiui, galimas atvejas, kai kompensacijos dydis pagal paskutinius gautus komisinius neatspindėtų realios būsimo atstovaujamojo naudos ir prekybos agento nuostolių, jeigu prekybos agentas sėkmingai įvykdo didelę rinkodaros projektą prieš nutraukiant sutartį arba kai atstovaujamojo naudai parduotos prekės kaina prieš nutraukiant sutartį smarkiai padidėja.¹³⁸ Tokiomis aplinkybėmis atlyginimo apskaičiavimas pagal paskutinį sutarties galiojimo laikotarpį turėtų būti pakoreguotas taip, kad atspindėtų realią būsimo naudą ir nuostolius bei pasikeitusias aplinkybes, atsiradusias prieš nutraukiant sutartį arba ją nutraukus. Be to, toks teisės aiškinimas patvirtina teiginį, kad kompensacija suprantama ne kaip sankcija atstovaujajam už sutarties nutraukimą, o kaip jo gauta nauda, kurią jis turi pasidalyti su prekybos agentu.¹³⁹

Pagal ankstesnę Vokietijos teismų praktiką, Vokietijos prekybos kodekso (vok. *Handelsgesetzbuch*) (toliau – VPK) 89b straipsnyje išvardyti kriterijai¹⁴⁰ būdavo kumuliatyvūs ir vieni kitus ribojantys. Daugeliu atvejų komisiniai, kuriuos prekybos agentas prarado sutarties galiojimo laikotarpiu, atspindėdavo atstovaujamojo gautą naudą. Pagal Komisijos ataskaitą apskaičiuojant nuostolių atlyginimą pagal Vokietijos sistemą prekybos agento prarasti komisiniai yra apskaičiuojami remiantis komisiniais, kuriuos prekybos agentas uždirbo per pastaruosius dvylika sutarties galiojimo mėnesių. Atitinkamai, paprastai komisiniai, gauti paskutiniais sutarties galiojimo metais,

¹³⁷ Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2009 m. kovo 26 d. sprendimas *Turgay Semen*, C-348/07, EU:C:2009:195.

¹³⁸ 2008 m. lapkričio 19 d. Generalinio advokato M. Poiras Maduro švada, pateikta Europos Bendrijų Teisingumo Teismo byloje *Turgay Semen*, Nr. C-348/07, EU:C:2009:195

¹³⁹ KESERAUSKAS, Š., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 325.

¹⁴⁰ Kriterijai: pirma, prekybos agentas atstovaujajam surado naujų klientų arba žymiai padidino verslo apimtį su turimais klientais, antra, dėl to atstovaujajam po sutarties nutraukimo (pasibaigimo) gavo didelę naudą, trečia, prekybos agentas prarado komisinius dėl sutarties nutraukimo (pasibaigimo), ketvirta, prekybos agento atlyginimas buvo teisingas.

parodydavo, kokią naudą gavo atstovaujамasis ir kokius komisinius prarado prekybos agentas nutraukus sutartį. Skaičiuojant tokiu būdu, nuostolių atlyginimas negalėdavo viršyti pagal kurį nors iš pirmųjų trijų kriterijų apskaičiuotos mažiausios sumos.¹⁴¹ Reaguojant į ESTT precedentinę reikšmę turintį sprendimą *Turgay Semen*, 2009 m. rugpjūčio 4 d. buvo pakeistas VPK 89b straipsnis, kadangi paaiškėjo, jog Vokietijos teismai iki pat 2009 m. formavo ydingą teismų praktiką, tai yra nesuderinamą su Direktyvos 17 straipsnio 2 dalimi.¹⁴² ESTT nustatė, kad prekybos agento teisė į nuostolių atlyginimą negali būti apribojama tik komisiniais, kurių jis neteko dėl to, jog pasibaigė komercinio atstovavimo sutarties galiojimas, jeigu atstovaujamojo toliau gaunamą naudą reikia laikyti didesne. Iš esmės ESTT konstatavo, kad prarasti komisiniai yra tik viena iš kelių aplinkybių, į kurias atsižvelgiama vertinant, ar nuostolių atlyginimas yra teisingas ir nebūtinai prekybos agento prarasti komisiniai sutampa su atstovaujamojo gaunama nauda. To pasekoje buvo pakeistas antrojo kompensacijos apskaičiavimo etapo reglamentavimas, suteikiant didelę svarbą prekybos agento prarastiems komisiniams: <...> kompensacija yra teisinga atsižvelgiant į visas aplinkybes, *ypač į prekybos agento prarastus komisinius dėl verslo sandorių su tokiais klientais* [paryškinta autorės]¹⁴³ <...> (VPK 89b straipsnis).¹⁴⁴

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos teismų praktikoje kompensacijos išmokėjimas nutraukus sutartį nėra populiarus – praktikoje jį bandyta pritaikyti tik vienoje byloje.¹⁴⁵ Tačiau net ir šioje byloje, pirmųjų dviejų instancijų teismų vertinimas, palyginus su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vertinimu, nustatant galutinį prekybos agentui priklausantį kompensacijos dydį, ženkliai išsiskyrė. Tai paaiškinama tuo, kad Lietuvos kasacinio teismo praktika dėl kompensacijos dydžio nustatymo kriterijų pagal CK 2.167 straipsnio 2 dalį apskritai nesuformuota. Skirtingai nei žemesnių instancijų teismai, kurie skaičiuojant kompensacijos dydį antrajame etape vadovavosi Komisijos ataskaita¹⁴⁶, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vadovavosi kitais kriterijais ir mažino kompensacijos dydį remiantis pardavimo galios pasiskirstymo, klientų apsisprendimo sudaryti ir (ar) pratęsti sutartis lėmusi atstovaujamojo reputacijos, atstovaujamojo teikiamų paslaugų

¹⁴¹ ALERT, C. *Changes to the calculation of the commercial agents' claim for termination indemnity*. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. vasario 2 d.] Prieiga per internetą: <http://www.bakermckenzie.com/files/Uploads/Documents/Germany/Newsroom/Client%20Alert_Changes%20to%20the%20calculation%20of%20the%20commercial%20agent%20B4s%20claim.pdf> .

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ Paryškinta dalis galioja nuo 2009 m. rugpjūčio 4 d.

¹⁴⁴ *Ibidem*.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 12 d. *nutartis civilinėje byloje UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“*, Nr. 3K-7-684/2016.

¹⁴⁶ Teismai vertino, ar prekybos agentas užsiimta kita veikla, lygino prekybos agento gauto atlyginimo dydis su jo indėliu į naujų sutarčių sudarymą ir senųjų pratęsimą, vertino prekybos agento prarastų komisinių dydį.

kokybės ir produktų konkurencingumo kriterijais. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas apskritai nevertino prekybos agento prarastų komisinių dydžio, kuris sudarė 36 procentus jo veiklos pajamų. Taigi, nežiūrint to, kad prekybos agentas prarado gana didelį procentą komisinio atlyginimo, LAT sprendė, kad kompensacijos dydis po pirmojo etapo turi būti sumažintas 80 procentų. Pastaroji LAT pozicija vertintina kritiškai - taikant teisingumo kriterijų (skaičiuojant kompensaciją antrajame etape) bei vadovaujantis aukščiau minėta ESTT praktika ir Direktyvos tikslais yra būtina atsižvelgti į prekybos agento prarastus komisinius ir laikytis proporcingumo principo.¹⁴⁷

Pagaliau trečiajame etape kompensacijos suma gauta po pirmųjų dviejų etapų yra lyginama su maksimalia galima suma, kuri apskaičiuojama pagal CK 2.167 straipsnio 3 dalį (atitinkamai, Direktyvos 17 straipsnio 2 dalies b punktą). Skaičiuojant maksimalią sumą yra atsižvelgiama ne tik į metinius gautus komisinius, bet ir visomis formomis gautą metinį atlyginimą per pastaruosius penkerius metus, o jeigu sutartis galiojo trumpiau negu penkerius metus, nuostolių atlyginimas apskaičiuojamas remiantis atitinkamo laikotarpio vidurkiu. Jeigu iš dviejų ankstesnių skaičiavimo etapų gauta suma viršija maksimalų dydį, priteisiamas pastarasis¹⁴⁸, ir priešingai – jeigu pirmiau apskaičiuota suma nesiekia maksimalios, priteisiama pirmoji. Toks vertinimas grindžiamas nuomone, kad dėl atlyginimo prekybos agento padėtis neturėtų tapti geresnė už tą, kurioje jis būtų, jeigu sutartis toliau galiotų. Iš išdėstyto matyti, kad vokiškoji apskaičiavimo sistema suteikia tam tikrą apibrėžtumą abejoms sutarties šalims, kadangi maksimali kompensacijos suma yra žinoma net neatlikus išsamios kompensacijos dydžio analizės. Visgi, teismas, spręsdamas ginčą dėl kompensacijos išmokėjimo, turi plačią diskreciją interpretuoti teisingumo principo sampratą, todėl galutinė kompensacijos suma iš tikrųjų yra sunkiai prognozuojama.

Praktikoje kyla klausimų, ar ES valstybių narės, tinkamai implikavusios vokiškąją kompensacijos sistemą, gali taikyti kitokius (skirtingus) kriterijus, nei nurodytus

¹⁴⁷ Kita vertus, pažymėtina, kad tokį LAT sprendimą lėmė ne tik aukščiau nurodyti kriterijai, tačiau ir specifiniai tarp sutarties šalių susiklosčiusių santykių ypatumai. Sudaryta paslaugų platinimo sutartis buvo kvalifikuota kaip mišri sutartis, kuriai būdingi tiek komercinio atstovavimo sutarties, tiek franšizės sutarties požymiai, todėl LAT taikydamas teisingumo principą atsižvelgė ir į tai, kad CK 2.167 straipsnio 2 dalis yra taikoma pagal analogiją į komercinį atstovavimą savo esme panašiems teisiniams santykiams bei tuo pagrindu sumažino mokėtinos kompensacijos dydį. Klausimas, ar tokia praktika atitinka teisingumą principą, išlieka atviras, kadangi tai pirma tokio pobūdžio nutartis.

¹⁴⁸ Lietuvos teismų praktikoje niekada nebuvo pritaikytas maksimalus kompensacijos dydis. Austrijoje, kurioje yra vartojamas taip pat vokiškas kompensacijos modelis, priešingai nei pačioje Vokietijoje, maksimalus kompensacijos dydis yra priteisiamas gana dažnai. Cituojama pagal: HESSELINK, M., et al. *Principles of European Law. Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PEL CAFDC)*. v. 4 (*European Civil Code Series*). New York: Oxford University Press, 2006, p.206.

Direktyvos 17 straipsnio 2 dalyje bei ją implikavusiame nacionaliniame teisės akte.¹⁴⁹ ESTT, vadovaudamasis Direktyvos tikslais, pabrėžė, kad bet kokios taikymo išimtyms turi būti griežtai interpretuojamos, taigi, nukrypimai nuo Direktyvoje nurodytų kriterijų gali būti taikomi tik tuo atveju, jeigu įrodyta, kad kitokių kriterijų taikymas bet kuriuo atveju užtikrina didesnę arba bent jau tokio paties dydžio prekybos agento apsaugą, palyginus su Direktyvoje nurodytais kriterijais.¹⁵⁰ Kitaip tariant, sutarties šalims, susitarusioms taikyti specialius kriterijus, apskaičiuojant prekybos agento kompensacijos dydį, yra privalu pateikti abiejų būdų skaičiavimo lyginamąją analizę, o teismas turi pareigą priteisti didesnę sumą. Iš išdėstyto seka, jog ES valstybėms narėms suteikta diskrecija turi būti įgyvendinama neperžengiant ribų, nustatytų Direktyvos 17 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta sistema, nuo kurios valstybės narės negali nukrypti. Priemonės, kuriomis valstybė narė vykdo įsipareigojimus pagal Direktyvą, turi atitikti leistinumą sąlygas ir būti paremtos elementų, į kuriuos reikia atsižvelgti apskaičiuojant atlyginimą, sąrašu.

3.1.2. Teisė į nuostolių atlyginimą

Pagal prancūziškąjį kompensacijos modelį, prekybos agentas turės teisę į nuostolių atlyginimą (angl. *compensation for damages*) pagal CK 2.167 straipsnio 6 dalį, kai sutartis yra nutraukiama arba ji pasibaigia bendraisiais pagrindais, jeigu tokia teisė sutartyje numatyta. Pagal šią kompensacijos sistemą prekybos agentas turi teisę į nuostolių, kuriuos jis patiria dėl sutarties su atstovaujamoju nutraukimo, atlyginimą, jeigu: pirma, prekybos agentas netenka komisinio atlyginimo, kurį būtų gavęs tinkamai įvykdęs komercinio atstovavimo sutartį, nors atstovaujamas turi esminės naudos iš prekybos agento veiklos, ir (arba) antra, yra nepadengtos prekybos agento išlaidos, kurių jis turėjo vykdydamas atstovaujamojo nurodymus.¹⁵¹ Kompensacija mokama dėl to, kad prekybos agentas prarado pajamas iš komercinio atstovavimo veiklos, tačiau nebūtinai dėl

¹⁴⁹ TWIGG-FLESNER, C. *The Cambridge Companion to European Union Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 162.

¹⁵⁰ ESTT *Honyvem* sprendime nusprendė, kad Italijos sistema, pagal kurią nuostolių atlyginimo suma grindžiama tik fiksuoto dydžio procentine pastaraisiais metais gautų komisinių dalimi, pažeidžia direktyvą, nes agentui, kuris gautų didesnę atlyginimą, jeigu būtų taikomas metodas, grindžiamas atstovaujamojo gautos naudos įvertinimu, nesuteikiama teisė gauti nuostolių atlyginimą, kuris yra didesnis už fiksuoto dydžio procentinę gautų komisinių dalį. Iš šio sprendimo ir 17 straipsnio 2 dalies a punkto pirmos įtraukos formuluotės aiškiai matyti, kad vertinimo pagal nuopelnus metodas, kuriuo remiantis nuostolių atlyginimo suma turi būti mokama pagal naudą, kurią atstovaujamas dėl prekybos agento darbo gavo pasibaigus sutarties galiojimui, yra vienas iš tokių imperatyvių elementų. Cituojama pagal: Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2006 m. kovo 23 d. sprendimas *Honyvem* Nr. C-465/04, EU:C:2006:199.

¹⁵¹ KESERAUSKAS, Š., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 331.

to, jog atstovaujamasis pažeidė sutartį.¹⁵² Kitaip tariant, nuostolių sąvoka nesiejama su įprastais nuostoliais, patirtais pažeidus sutartį. Dėl to sprendžiant dėl kompensacijos dydžio atstovaujajam nutrauktus sutartį padarytos realios žalos (nuostolių) dydis nėra reikšmingas, nes tokiu atveju netektų prasmės kompensacijos ir žalos (nuostolių) atlyginimo, kaip savarankiškų teisių gynimo būdų, teisinis atribojimas. Pastarųjų atlyginimą, esant atstovaujamojo kaltei, prekybos agentas galės išsiieškoti papildomai, remdamasis bendraisiais sutartinės atsakomybės pagrindais (CK 6.256 straipsnis), kiek jų nepadengia gauta kompensacija, apskaičiuota pagal prancūziškąjį modelį.¹⁵³

Prancūziškosios kompensacijos dydį gali lemti keli faktoriai: prekybos agento pajamų praradimas, prarasta ar sumažėjusi investicijų grąža ar išlaidos, sąlygotos komercinio atstovavimo sutarties vykdymo (darbuotojams mokėtino atlyginimo, persitvarkymo išlaidos, o taip pat kitos pagalbinės prekybos agento išlaidos, susijusios su prekių sandėliavimu bei jų gabenimu).¹⁵⁴

Priešingai nei vokiškoji, ši sistema neturi jokios dydžio skaičiavimo formulės ar konkrečių etapų. Komisija, kaip ir vokiškojo modelio taikymo atveju, nurodo, jog įgyvendinant teisę į nuostolių atlyginimą turėtų būti remiamasi ilgamete Prancūzijos teisės sistema. Pagal Prancūzijos teismų praktiką, kompensacijos dydis nustatomas arba suskaičiavus už dvejus metus sumokėto atlyginimo sumą, arba suskaičiavus dvigubą metinių atlyginimų sumą (antruoju atveju yra skaičiuojamas vidutinis paskutinių trejų metų atlyginimas ir jis dvigubinamas).¹⁵⁵ Be to, prancūziškasis kompensacijos skaičiavimo modelis įvertina ne tik prarastus komisinius, bet visus prekybos agento praradimus nutraukus sutartį ar jai pasibaigus. Kaip teigiama Civilinio kodekso komentare, nuostolių mokėjimas yra siejamas su sutarties kaina ir prarastos klientų bazės atkūrimo išlaidomis.¹⁵⁶ Jeigu atstovaujamasis įrodo, kad faktiškai prekybos agentas prarado mažiau (pavyzdžiui, dėl prekybos agento amžiaus ar dėl sutarties galiojimo laikotarpio), teismai gali nustatyti mažesnę kompensaciją.¹⁵⁷ Tai reiškia, kad prekybos agento patirti nuostoliai yra preziumuojami, o įrodinėjimo našta dėl dydžio sumažinimo

¹⁵² *Ibidem*.

¹⁵³ *Ibidem*. Plačiau, žr. 3.3 punktą.

¹⁵⁴ CAMPBELL, D. *International Agency and Distribution Law: II*. Salzburg: Yorkhill Law Publishing, 2009, p.20. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=yBvbAgAAQBAJ&pg=PT4&lpg=PT4&dq=commercial+agent+non-compete+clause&source=bl&ots=88C70mzmv&sig=_SuQSAaTf5QU7nEEhtDVEYYbPc&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiH86D8ib7LAhUKD5oKHTxdDL04ChDoAQgeMAE#v=onepage&q=compensation&f=false>.

¹⁵⁵ 1996 m. liepos 23 d. EC Komisijos Report on the Application of Article 17 of the Council Directive 86/653/EEC on the Coordination of the Laws of the Member States relating to self-Employed Commercial Agents. COM(96) 364.

¹⁵⁶ KESERAUSKAS, Š., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 331

¹⁵⁷ *Ibidem*.

tenka atstovaujajamam. Savo ruoštu didesnė kompensacijos suma tikėtina, jeigu prekybos agentas įrodo praradęs daugiau atsižvelgiant į jo amžių ar ilgus komercinio atstovavimo santykius.¹⁵⁸ Nėra jokio skirtumo, atlyginimas gautas už sandorius su senaisiais klientais ar naujaisiais, prekybos agento pritrauktais klientais.¹⁵⁹

Be to, šioje sistemoje nėra įvardinta maksimali nuostolių suma, kurią atstovaujamas turėtų atlyginti prekybos agentui. Dėl tos priežasties, kaip teigia F. Randolph QC, suinteresuotų asmenų grupė (ypač atstovaujantys atstovaujamųjų interesus) inicijavo, kad Jungtinės Karalystės teisės sistemoje būtų įgyvendintos abi kompensacijos (vokiškoji ir prancūziškoji) alternatyvos.¹⁶⁰

Doktrinoje nurodoma, kad prancūziškoji sistema yra faktiškai svetima visų ES valstybių narių teisės sistemų atžvilgiu, išskyrus pačią Prancūziją.¹⁶¹ Dėl to, kai kurių ES valstybės narių teismai naudojami turima diskrecijos teise apskaičiuojant mokėtinos kompensacijos dydį. Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės teismai atsižvelgia į būsimas aplinkybes po sutarties nutraukimo¹⁶², nors prancūziškos sistemos atskaitos taškas yra būtent faktinė situacija, esanti sutarties nutraukimo metu, o į ateities veiksmus (pavyzdžiui, į tai, kad atstovaujamas nutraukia prekybą, keičiasi padėtis rinkoje, prekybos agentas tęsia darbą su tais pačiais klientais po sutarties nutraukimo ir pan.) nėra atsižvelgiama. Kompensacijos skaičiavimo ateities faktorius iš principo yra vokiškosios sistemos pagrindas. Jungtinė Karalystė taikydama prancūzišką sistemą sugretina ją su vokiškąja. Neabejotina, kad ES valstybės narių skirtingi apskaičiavimo metodai lemia skirtingus padarinius, ko iš esmės buvo siekta išvengti priimant Direktyvą. Iš kitos pusės, Direktyva yra suteikiama plati diskrecijos teisė nacionaliniams teismams ir, kaip Lordas Hoffman pažymėjo, analogiškų prancūzų teisės apskaičiavimo principų taikymas Jungtinėje Karalystėje iš esmės prieštarautų nacionalinei teisės sistemai dėl skirtingos valstybės narių verslo praktikos.¹⁶³

Kompensacijos sistemų palyginimas. Nelengva konstatuoti, kuris modelis yra pranašesnis, kadangi jų taikymas priklauso nuo faktinių situacijos aplinkybių, o ypač nuo to, koku būdu teisiniai santykiai tarp šalių pasibaigė (pavyzdžiui, sutartis nutraukta dėl sutarties pažeidimo). Apibendrinant aukščiau išdėstytus teiginius, galima išskirti abiejų

¹⁵⁸ *Ibidem.*

¹⁵⁹ *Ibidem.*

¹⁶⁰ RANDOLPH QC, F., DAVEY, J. *The European Law of Commercial Agency. 3rd edition.* Oxford: Hart Publishing, 2010, p. 98.

¹⁶¹ WATTS, P. *Bowstead and Reynolds on Agency. 19th edition.* London: Sweet & Maxwell, 2010, p. 712.

¹⁶² Didžiosios Britanijos Lordų rūmai. 2007 m. liepos 17 d. sprendimas byloje *Lonsdale v. Howard & Hallam Ltd.* Cituojama pagal: RANDOLPH, F., DAVEY, J. *The European Law of Commercial Agency.* Oxford: Hart Publishing, 2010, p.94.

¹⁶³ *Ibidem.*

kompensacijos taikymo esminius skirtumus. Vokiškoji sistema gali būti apibrėžta kaip griežtesnė ne tik dėl to, kad prekybos agentas įgyja teisę į kompensaciją, kai yra patenkinamos trys minėtos sąlygos, tačiau ir dėl to, kad kompensacijos dydis yra ribojamas prekybos agento metiniu komisinių dydžiu. Preziumuojama, kad daugiau negu šia suma atstovaujамasis negali praturtėti. Be to, vokiškasis kompensacijos modelis yra orientuotas į ateitį - pagrįstas atstovaujamojo nauda iš dalykinių ryšių su klientais, kuriuos surado prekybos agentas ar su kuriais dėl prekybos agento veiklos žymiai padidėjo atstovaujamojo verslo mastas, o pati patiriama nauda orientuota į ateitį remiantis paeities rezultatais. Tuo tarpu, prancūziškasis modelis yra orientuotas į dabartį, tai yra ne į tai, kokią naudą atstovaujамasis gavo, tačiau, ką prekybos agentas prarado dėl sutarties nutraukimo. Taip pat prekybos agentui nereikia įrodinėti praradimų, kompensacijos dydis neribojamas. Netgi preziumuojama, kad prekybos agento praradimai yra lygūs paskutinių dvejų metų metinio atlyginimo sumai, apskaičiuotai pagal praėjusių trijų metų atlyginimo vidurkį, arba dvigubai vidutinių metinių atlyginimų, apskaičiuotų remiantis paskutiniųjų metų duomenimis, sumai, nebent įrodoma kitaip. Dėl to dažniausiai vidutinis kompensacijos dydis pagal prancūzišką modelį yra dvigubai didesnis negu skaičiuojant pagal vokiškąjį modelį.¹⁶⁴ Be to, F. Gómez teigimu, naudojant praradimų kompensacijos sistemą, pagal ekonomikos teoriją, yra pasiekiami efektyvesnių ir tikslesnių rezultatų negu naudojant naudos kompensacijos sistemą už klientus dėl dviejų priežasčių: pirma, pastaroji neatspindi šalių investicinių išlaidų kriterijaus (tiek savarankiškų, tiek bendrų), patirtos rizikos faktoriaus, antra, taikant nauda paremtą kompensacijos sistemą, yra didesnė tikimybė suklysti teismui apskaičiuojant ir nustatant jos dydį.¹⁶⁵ Nurodyti skirtumai parodo, kad prancūziškasis modelis neretais atvejais gali būti naudingesnis prekybos agentui.

Ryšium su Direktyvos 17 straipsnio reikalavimu ES valstybės narėms įtvirtinti pasirinktinai vieną iš dviejų kompensavimo prekybos agentui sistemą, CK 2.167 straipsnio *travaux preparatoire* nepaaiškina, kodėl Lietuvoje yra implikuotos abi kompensacijos sistemos.¹⁶⁶ CK 2.167 straipsnio aiškinamajame rašte yra tik konstatuojama, jog Lietuvos įstatymų leidėjas supranta šį Direktyvos 17 straipsnio tikslą, tačiau, nežiūrint to, 2004 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr. IX-2172 šiuo atžvilgiu nebuvo

¹⁶⁴ WATTS, P. *Bowstead and Reynolds on Agency. 19th edition.* London: Sweet & Maxwell, 2010, p. 707.

¹⁶⁵ GÓMEZ, F. *Compensation after Termination of Long-Term Distribution Contracts: An Economic Perspective of EU Law.* In Dret Vol. 4, 2006. [interaktyvus][žiūrėta 2016 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: < http://works.bepress.com/fernando_gomez/22/>.

¹⁶⁶ LR civilinio kodekso 1.3, 2.55, 2.61, 2.72, 2.79, 2.112, 2.152, 2.160, 2.167, 4.176, 6.292, 6.298, 6.299, 6.747, 6.748, 6.751, 6.753 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas, 2004, nr. IXP-3425.

atlikti jokie pakitimai – įstatyme išliko abi kompensavimo sistemų alternatyvos. Todėl pagrįstai kyla klausimas, kuris kompensacijos modelis iš tikrųjų yra priimtinesnis Lietuvos teisės sistemos požiūriu: ar prancūziškasis praradimų, ar vokiškasis naudos už klientus.

Lietuvos teisės sistemoje randama abiejų sistemų atitikmenų. Pavyzdžiui, prancūziškosios kompensacijos sistemos užuomazgos randamos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 77 straipsnyje, kuris numato, kad autorių teisių, gretutinių teisių ir *sui generis* teisių subjektai gindami jiems suteiktas teises gali reikalauti kompensacijos sumokėjimo, jeigu išpildomos įstatyme nustatytos sąlygos.¹⁶⁷ Šiame įstatyme autoriaus teisių ir gretutinių teisių subjektų pažeistų teisių gynimo būdas įtvirtintas už praradimus (atsiradusius autoriaus teisių ir gretutinių teisių subjektui dėl kitų asmenų neteisėtų veiksmų), o išmokėtino atlyginimo (kompensacijos) dydis nėra eksplacitiškai siejamas vien su atsiradusia materialine žala, kitaip tariant, šis dydis nebūtinai turi sutapti ir nebūtinai turi būti siejamas su faktiškai atsiradusia materialine žala. Konstitucinis Teismas patvirtino, kad šis įtvirtintas teisių gynimo būdas neprieštaruoja Konstitucijai.¹⁶⁸ Tuo tarpu vokiškoji naudos kompensacijos sistema sutinkama, pavyzdžiui, kai darbuotojas darbdavio naudai įsipareigoja nekonkuruoti su juo nutraukus darbo sutartį.¹⁶⁹ Iš išdėstyto matyti, kad abiejų sistemų principinės nuostatos funkciniu požiūriu nėra svetimos Lietuvos teisei sistemai.

Teigtina, kad vokiškoji kompensacijos sistema yra priimtinesnė Lietuvai dėl dviejų priežasčių. Pirma, konceptualiai vertinant bendrosios civilinės atsakomybės požiūriu remiantis CK 6.249 straipsnio 2 dalimi pripažįstama, kad skolininko gauta nauda gali būti pripažinta kreditoriaus nuostoliais. Remiantis CK komentaru, skolininko gauta nauda iš esmės pripažįstama kreditoriaus negautomis pajamomis.¹⁷⁰ Vokiškasis kompensacijos modelis būtent ir yra grindžiamas atstovaujamojo naudos koncepcija, kurią šis gauna po sutarties nutraukimo, tuo tarpu prekybos agentas sulig sutarties nutraukimu netenka teisės į savo aktyviais veiksmais atstovaujamajam sukurtą pridėtinę vertę, įskaitant į komisinius (negautas pajamas), dėl ko šis patiria tam tikra prasme nuostolį. Antra, darant prielaidą, kad prancūziškasis modelis yra skirtas visiškam prekybos agento nuostolių atlyginimui,

¹⁶⁷ Sąlygos: (1) jeigu taikant LR autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 77 straipsnio 1 dalyje nurodytus gynimo būdus atsirastų neproporcingai didelė žala autorių teisių, gretutinių teisių ir *sui generis* teisių subjektui ir (2) jeigu piniginė kompensacija šiems asmenims yra priimtina ir pakankama.

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011-01-06 nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. Nr. 3-93.

¹⁶⁹ Nors Lietuvos teisės aktai darbuotojo nekonkuravimo įsipareigojimo detalčiai nereglamentuoja, pripažįstama, kad jie leidžiami. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kemitek“ v. P.Z., 3K-3-595-219/2015.

¹⁷⁰ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 342.

manytina, vokišką kompensacijos sistema nėra ribojamas ar užkertamas kelias prekybos agento efektyviam teisių gynimo būdai. Pavyzdžiui, net ir gavus kompensaciją už klientus, prekybos agentas išsaugo papildomą teisę į nuostolių atlyginimą pagal bendrąsias civilinės atsakomybės teisės normas, jeigu jis dėl neteisėtų atstovaujamojo veiksmų patiria nuostolių.¹⁷¹ Taigi, atstovaujajam kyla pareiga kompensuoti ir (ar) atlyginti nuostolius prekybos agentui skirtingais teisiniais pagrindais. Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, nėra aiškūs abiejų alternatyvų įgyvendinimo motyvai bei tikslai, dėl ko yra kritikuotina įstatymo leidėjo valia įtvirtinti abi kompensacijos sistemas.

3.1.3. Teisės į kompensaciją ir nuostolių atlyginimą neatsiradimas ir netekimas

Viena vertus, kompensacijos (plačiaja prasme) atlyginimu yra siekiama išvengti atstovaujamojo nepagrįsto praturtėjimo, nes jį sudaro pelno dalis, kurią po sutarties nutraukimo atstovaujamasis toliau gauna dėl sutarties galiojimo laikotarpiu vykdytos prekybos agento veiklos, už kurią jam nebėra atlyginama, kita vertus, suteikiant galimybę nemokėti tokio nuostolių atlyginimo yra siekiama išvengti ir prekybos agento nepagrįsto praturtėjimo. Nežiūrint to, kad teisės į kompensaciją ir teisės į nuostolių atlyginimą atsiradimo sąlygos bei skaičiavimo tvarka skiriasi, šių teisių neatsiradimo ir netekimo pagrindai yra vienodi. Tokia išvada yra daroma remiantis CK 2.167 straipsnio 4-6 dalimis bei Direktyvos 17 straipsnio 5 dalimi bei 18 straipsniu. Vadovaujantis šiomis teisės normomis, teisė į kompensaciją ir nuostolių atlyginimą neatsiranda, esant tokiems pagrindams.

Pirma, sutartis nutraukiama atstovaujamojo iniciatyva dėl prekybos agento kaltės. Direktyvoje vartojamas prielinksnis „dėl“ patvirtina, kad reikalaujama tiesioginio priežastinio ryšio tarp tariamo prekybos agento įsipareigojimų neįvykdymo ir atstovaujamojo sprendimo nutraukti sutartį, kad būtų galima neišmokėti prekybos agentui Direktyvos 17 straipsnyje numatyto nuostolių atlyginimo.¹⁷² Kaip matyti iš Direktyvos projekto (angl. *Proposal for a Council Directive to coordinate the laws of the Member States relating to (self-employed commercial agents)*)¹⁷³ Komisija iš pradžių pasiūlė, kad nuostolių dėl klientų atlyginimas nebūtų mokamas, kai atstovaujamasis (1) nutraukė sutartį arba (2) galėjo nutraukti sutartį dėl prekybos agento kaltės, dėl kurios negalima

¹⁷¹ Plačiau, žr. 3.2 punktą.

¹⁷² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. spalio 28 d. sprendimas *Volvo Car Germany*, Nr. C-346/22, EU:C:2010:647.

¹⁷³ 1976 m. gruodžio 13 d. EC Comission Proposal for a Council Directive to coordinate the laws of the Member States relating to (self-employed) commercial agents, OL C 13, 1977, [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. vasario 12 d.] Prieiga per internetą: < <http://aei.pitt.edu/4572/1/4572.pdf>>.

būtų reikalauti iš atstovaujamojo tęsti sutartinių santykių. Kaip matyti, Direktyva nepalaiko antros pasiūlytos sutarties nutraukimą pateisinančios priežasties.

Prekybos agento teisė į kompensaciją neatsiranda, jeigu prekybos agento veikla prieštarauja atstovaujamojo interesams. Sprendžiant, ar išlieka ši teisė, svarbiausia nustatyti ne vien tai, ar prekybos agentas įvykdė CK 2.167 straipsnyje įtvirtintas kompensacijos išmokėjimo sąlygas, bet ir tai, ar jis vykdė savo uždavinius laikydamasis CK 2.156 straipsnyje jam nustatytų pareigų. Dėl prekybos agentui duodamų instrukcijų reikia pažymėti, kad nors jis paprastai turi daug laisvės vykdydamas savo užduotis (kadangi pagal apibrėžimą yra nepriklausomas specialistas), jis privalo laikytis tam tikrais atvejais imperatyvių instrukcijų vykdydamas tarpininkavimo veiklą, pavyzdžiui, dėl su klientais sudaromų specialių sutarčių sąlygų. Be to, prekybos agentas savo užduotis turi atlikti rūpestingai ir vykdyti komercinio atstovavimo sutartį profesionaliai. Jis pažeidžia šią pareigą, pavyzdžiui, jeigu nepakankamai aktyviai vykdo veiklą, imasi nelygiaverčių rinkodaros priemonių laiko ar vietos atžvilgiu arba taiko nepatenkinamą organizacinę politiką.¹⁷⁴ Galiausiai prekybos agentas privalo būti lojalus atstovaujajam. Vykdydamas šią pareigą jis turi užtikrinti su atstovaujamojo verslo strategija susijusios informacijos konfidencialumą ir negali sutikti atstovauti su atstovaujamoju konkuruojančiai bendrovei be atstovaujamojo sutikimo. Be prekybos agentui tenkančios pareigos vykdyti savo užduotis, jis taip pat turi atsiskaityti atstovaujajam. Ši pareiga apima atstovaujamojo informavimą apie užduočių vykdymo rezultatus ir visos jo turimos informacijos perdavimą atstovaujajam. Pavyzdžiui, prekybos agentas turi pateikti visus reikiamus duomenis apie situaciją rinkoje ir ypač apie rinkoje veikiančius konkurentus.¹⁷⁵ Vadovaujantis Direktyvos 16 straipsnio a punktu, jeigu prekybos agentas nesilaiko dalies arba visų aukščiau minimų įsipareigojimų, šis veikia pažeisdamas atstovaujamojo interesus, o atstovaujajam dėl to nutraukus sutartį, prekybos agentas netenka minimos apsaugos.

Kita vertus, ne visų pareigų (įskaitant fiduciarinių) pažeidimas turėtų lemti sutarties nutraukimą. Tik esminio sutarties pažeidimo atveju, prekybos agentas negali reikalauti, kad atstovaujamas išmokėtų jam kompensaciją. Šį teiginį puikiai iliustruoja *Crocs* byla, kurioje prekybos agento (įmonės) darbuotojas juokais paviešino kolegoms, klientams bei kitiems šio prekės ženklo platintojams vaizdo įrašą, kuriame buvo juokaujama apie nekokybišką *Crocs* klientų aptarnavimą, dėl ko atstovaujamas vienašališkai nutraukė sutartį ir atsisakė mokėti kompensaciją. Teismas atstovaujamojo veiksmus vertino kaip

¹⁷⁴ 2010 m. birželio 3 d. Generalinio advokato Yves Bot išvada, pateikta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo byloje *Volvo Car Germany*, Nr. C-346/22, EU:C:2010:647.

¹⁷⁵ *Ibidem*.

neesminį fiduciarinių pareigų pažeidimą, nesukėlusį neigiamų padarinių atstovaujajam, tai yra pažeidimas nebuvo toks rimtas, kad suteiktų atstovaujajam teisę nutraukti sutartį ir atimti iš prekybos agento teisę į kompensaciją.¹⁷⁶ Galima teigti, kad panašus vertinimas būtų ir pagal Lietuvos teisę – vienašališkai sutartį galima nutraukti tik tuo atveju, kai kita šalis pažeidžia ją iš esmės (CK 6.217 straipsnio 1 dalis) arba sutartis pažeista tyčia ar dėl didelio neatsargumo (CK 6.217 straipsnio 2 dalies 3 punktas). Pastaruoju atveju taip pat būtina atsižvelgti į pažeidimo pobūdį ir padarinius.¹⁷⁷

Ankstesnėje Vokietijos teismų praktikoje buvo laikomasi nuostatos, jeigu prekybos agentas iki numatytos sutarties nutraukimo neįvykdo įsipareigojimų, dėl kurių būtų pateisinamas sutarties nutraukimas be pranešimo, netgi atstovaujajam, kuris priėmė sprendimą nutraukti sutartį iš anksto apie tai pranešdamas, leistina arba dar kartą nutraukti sutartį be pranešimo, jei jis sužinojo apie įsipareigojimų neįvykdymą iki pranešimo termino pabaigos, arba, remiantis minėtu įsipareigojimų neįvykdymu, atsisakyti išmokėti bet kokių nuostolių atlyginimą, jei atstovaujajasis apie neįvykdymą sužinojo jau po sutarties nutraukimo. ESTT konstatavo, kad iš prekybos agento negali būti atimta teisė į kompensacijos atlyginimą, jei atstovaujajasis, iš anksto pranešęs apie sutarties nutraukimą, sužinojo apie prekybos agento įsipareigojimų neįvykdymą laikotarpyje nuo pranešimo pateikimo iki sutarties nutraukimo tik po sutarties pabaigos, o šis įsipareigojimų neįvykdymas galėtų pateisinti neatidėliotiną šios sutarties nutraukimą atstovaujamojo iniciatyva.¹⁷⁸ Tokiu atveju pažeidimas yra bet koku atveju konstatuojamas, todėl, manytina, kad nėra svarbu, ar įsipareigojimai neįvykdyti ar pažeisti prieš atstovaujajam priimant sprendimą nutraukti sutartį dėl kitos priežasties nei toks įsipareigojimų neįvykdymas, ar vėliau. Priešingu atveju, įsipareigojimų neįvykdymas laikotarpiu po pranešimo apie sutarties nutraukimą įprasta tvarka, iš esmės galėtų pateisinti nuostolių dėl klientų atlyginimo nemokėjimą, jeigu prekybos agentas neįvykdo įsipareigojimų iki realaus sutarties nutraukimo. Tokį aiškinimą patvirtina Direktyvos preambulėje nurodyti tikslai, kuriais siekiama ne tik prekybos agentų apsaugos, bet ir panaikinti kliūtis prekybos agento veiklos vykdymui bei suvienodinti konkurencijos sąlygas ES viduje ir padidinti prekybinių sandorių saugumą. Kita vertus, jeigu atstovaujajam yra žinoma apie prekybos agento kaltus veiksmus prieš sutarties

¹⁷⁶ Cituojama pagal: LUBBOCK, M., BATES C. *Agency - when the agent's breach is not enough to trigger principal's right to terminate*. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.ashurst.com/publication-item.aspx?id_Content=8560>.

¹⁷⁷ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 293.

¹⁷⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. spalio 28 d. sprendimas *Volvo Car Germany, C-203/09, EU:C:2010:647*.

nutraukimą, tačiau jis juos toleruoja, negalima paneigti, kad aplinkybė, jog atstovaujамasis savo prekybos agentui dėl to nepriekaištavo ar neįspėjo, galėtų turėti įtakos prekybos agento teisei į kompensacijos išmokėjimą. Vadinasi, atstovaujamojo vertinimu tam tikros pareigos neįvykdymas ar jos pažeidimas nėra pakankamai sunkus, kad pateisintų prekybos agento teisės į kompensacijos išmokėjimą netekimą. Apibendrinant galima teigti, kad svarbus motyvas, kuris pateisina sprendimą neatidėliotinai nutraukti sutartį, turi egzistuoti sprendimo nutraukti sutartį priėmimo momentu, o ne po sutarties nutraukimo, be to, jis turi būti esminis. Priešingu atveju, prekybos agentas išsaugo teisę į kompensacijos išmokėjimą pagal CK 2.167 straipsnį.

Antra, prekybos agentas netenka teisės į kompensaciją, jeigu sutartis nutraukiama šio iniciatyva, išskyrus atvejus, kai prekybos agentas nutraukia sutartį dėl aplinkybių, už kurias atsako atstovaujамasis, arba dėl savo ligos, amžiaus ar negalios, dėl kurių jis negali tinkamai atlikti savo pareigų. Šis punktas iš esmės nukreipia į Direktyvos 16 straipsnio b punkte numatytą sutarties nutraukimą dėl ypatingų aplinkybių.¹⁷⁹ Papildomai doktrinoje nurodoma, kad nutraukimą dėl svarbių priežasčių apima ir sutarties nutraukimas dėl atstovaujamojo veiksmų (pavyzdžiui, vienašališkų sutarties sąlygų pakeitimas bloginantys prekybos agento padėtį).¹⁸⁰

Trečia, prekybos agentas netenka teisės į kompensaciją, jeigu prekybos agentas atstovaujamojo sutikimu perduoda savo teises ir pareigas pagal komercinio atstovavimo sutartį kitam asmeniui (Direktyvos 18 straipsnio c punktas). Manytina, kad ši nuostata grindžiama prekybos agentas vykdoma komercine veikla, kurią šis kaip verslą gali parduoti už atitinkamą atlygį ir gauti naudą. Prekybos agentui perleidus savo teises ir pareigas trečiajam asmeniui be atstovaujamojo sutikimo, šis netenka teisės į kompensaciją.

Be to, teisė į kompensaciją yra apribota laike – prekybos agentas šią teisę gali įgyvendinti atstovaujамajam pranešęs per vienerių metų terminą, skaičiuojamą nuo sutarties nutraukimo dienos (CK 2.167 straipsnio 4 dalis). Vienerių metų senaties terminas yra naikinamasis.

Jurisdikcija. Jeigu komercinio atstovavimo sutartis turinti tarptautinį elementą (pavyzdžiui, sudaryta tarp skirtingų valstybių užsienio subjektų) nutraukiama ir tarp šalių

¹⁷⁹ Plačiau, žr. 2.2 punktą.

¹⁸⁰ CAMPBELL, D. *International Agency and Distribution Law: II*. Salzburg: Yorkhill Law Publishing, 2009, p. 20. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=yBvbAgAAQBAJ&pg=PT4&lpg=PT4&dq=commercial+agent+non-compete+clause&source=bl&ots=88C70mzmv&sig=_SuQSAaTf5QU7nEEhtDVEYYbPc&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiH86D8ib7LAhUKD5oKHTxdDL04ChDoAQgeMAE#v=onepage&q=compensation&f=false>.

kyla ginčas, tačiau šalys sutartyje neaptarė jurisdikcijos klausimo, šis sprendimas pagal 2012 m. gruodžio 12 d. Tarybos Reglamentą 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo¹⁸¹ (toliau – Briuselis I). Tokiu atveju šalims galioja bendra vietos nustatymo taisyklė – jurisdikcija teikiant paslaugas siejama su vieta valstybėje narėje, kurioje pagal sutartį paslaugos buvo suteiktos (Briuselis I 5 straipsnio 1 dalis). ESTT savo praktikoje yra akcentavęs, kad esant kelioms paslaugų teikimo vietoms, prievolės vykdymo vieta iš esmės reikia laikyti vietą, kuri užtikrina glaudžiausią ryšį tarp sutarties ir jurisdikciją turinčio teismo, o glaudžiausias ryšys paprastai yra pagrindinės paslaugos teikimo vietoje.¹⁸² Visgi ESTT, nagrinėdamas ginčą dėl komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo, yra suformavęs kriterijus, kuriais remiantis gali būti nustatoma pagrindinės paslaugos teikimo vieta.¹⁸³ Pirma, remiantis šalių sudaryta sutartimi, reikia nustatyti vietą, kurioje prekybos agentas iš esmės atliko atstovaujamojo sąskaita savo darbą, kurį sudaro jam pavestų sandorių parengimas, derybos ir, prireikus, sutarties sudarymas. Antra, pagrindinės paslaugos teikimo vietos nustatymas sutarties šalių pasirinkimu atitinka artimumo tikslą, nes ši vieta pagal savo pobūdį turi ryšį su ginčo esme. Trečia, jeigu neįmanoma nustatyti konkrečios paslaugų teikimo vietos, bet paslaugos jau buvo suteiktos, reikia įvertinti vietą, kurioje jis daugiausia ar ilgiausiai vykdė savo veiklą pagal sutartį. Galiausiai, nesant galimybių nustatyti pagrindinę paslaugų teikimo vietą vadovaujantis prieš tai paminėtais kriterijais, prekybos agento pagrindinės paslaugos teikimo vieta turi būti laikoma šio agento gyvenamoji vieta.¹⁸⁴

3.2. Teisė į nuostolių atlyginimą pažeidus sutartį ir dėl pažeidimo nutraukus ją

Nutraukus sutartį, paprastai pareiškiamas ieškinys dėl nuostolių atlyginimo, kurio faktinį pagrindą sudaro aplinkybės, liudijančios sutarties arba sutarties nutraukimo procedūros pažeidimą (CPK 135 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Juridinis tokio ieškinio pagrindas – CK 2.165-2.166 straipsniai, CK 6.221 straipsnio 2 dalis ir 6.256 straipsnio 2 dalis. Taigi, teisė reikalauti atlyginti nuostolius nutraukus komercinio atstovavimo sutartį atsiranda, jeigu sutartis buvo nutraukta dėl priešasčių, už kurias atsako kita šalis (CK

¹⁸¹ 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Sąjungos Parlamento ir Tarybos Reglamentas 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja Europos Bendrijos Tarybos Reglamentas 44/2001 („Briuselis I“) redakcija), OJ L 351, 2012, p. 1–32.

¹⁸² Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2007 m. gegužės 3 d. sprendimas *Color Drack*, Nr. C-386/05, EU:C:2007:262.

¹⁸³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. kovo 11 d. sprendimas *Wood Floor Solutions Andreas Domberger*, Nr. C-19/09, EU:C:2010:137.

¹⁸⁴ *Ibidem*.

2.166 straipsnio 2 dalis). Arba jeigu sutartis sudaryta neapibrėžtam terminui, šalis, nutraukusi sutartį be kitos šalies sutikimo ir pažeidusi išankstinio pranešimo terminus, privalo kitai šaliai atlyginti savo veiksmais padarytus nuostolius, nebent sutartis nutraukta dėl svarbių priežasčių, apie kurias nedelsiant buvo pranešta kitai šaliai (CK 2.165 straipsnio 3 dalis).¹⁸⁵

Nors šios normos yra specialiosios lyginant su bendrąja pobūdžio norma - CK 6.256 straipsnio 3 dalimi, nustatančia asmens, neįvykdžiusio arba netinkamai įvykdžiusio savo sutartinę prievolę pareigą atlyginti kitai šaliai šios patirtus nuostolius, tačiau civilinės atsakomybės sąlygos yra nustatomos pagal bendrąsias CK normas. Tai gali būti paaiškinama minėtu Direktyvos 16 straipsniu, kuris įtvirtina taisyklę, kad Direktyvos nuostatos negali daryti įtakos nacionalinės teisės taikymui, kai komercinio atstovavimo sutartis nutraukiama nedelsiant. Atsižvelgiant į tai, svarbu atskleisti ir išnagrinėti nuostolių sampratą bei teisės į jų įgyvendinimo sąlygas, aktualias komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo atveju, pagal Lietuvos nacionalinę teisės sistemą.

Civilinis kodeksas civilinę atsakomybę apibrėžia kaip turtinę prievolę, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius) (CK 6.245 straipsnio 1 dalis). Komercinio atstovavimo sutarties šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius bendraisiais civilinės atsakomybės pagrindais, kai yra išpildomos keturios sąlygos: pirma, sutartis nutraukiama neteisėtai arba pažeidžiami imperatyvūs pranešimo terminai¹⁸⁶, antra, nukentėjusioji šalis patyrė žalą¹⁸⁷, trečia, nukentėjusioji šalis nebuvo kalta arba nebuvo prisiėmusi rizikos dėl svarbių priežasčių atsiradimo (CK 2.165 straipsnio 3 dalis, CK 2.166 straipsnio 2 dalis), ketvirta, egzistuoja priežastinis ryšys tarp neteisėto nutraukimo ir žalos nuostolių atsiradimo.

Dažniausiai prekybos agentas yra komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo nukentėjusioji šalis. Tokia praktikoje susidariusi situacija yra ekonomiškai pagrįsta – prekybos agento vykdoma tarpininkavimo veikla yra jo pagrindinė veikla, todėl

¹⁸⁵ CK 2.165 straipsnio 3 dalyje sutarties nutraukimo dėl svarbių priežasčių sukeliama teisinė pasekmė nesiejama su jokių konkrečių informavimo terminu. Žinoma, pasirūpinti tuo, kad kita šalis žinotų apie tai, jog sutartis yra nutraukiama, nustatoma pareiga sutartį ketinančiai nutraukti šaliai informuoti kitą šalį apie tai per protingą terminą. Pažeidusi šią pareigą šalis taip pat privalo atlyginti kitai šaliai nuostolius, kuriuos ši patyrė dėl to, kad nebuvo informuota laiku apie sutarties nutraukimą.

¹⁸⁶ Tiek prekybos agentui, tiek atstovaujamajam CK 2.165 straipsnio 3 dalis suteikia teisę reikalauti nuostolių atlyginimo tais atvejais, kai kita šalis pažeidžia pranešimo apie sutarties nutraukimą terminus. Šia teisės norma siekiama apsaugoti nukentėjusios šalies teisėtus lūkesčius vykdant sutartį bent tam tikrą laiką.

¹⁸⁷ Žalos, vienos iš būtinųjų atsakomybės sąlygų pagal CK 6.271 straipsnį sąvoka aiškintina remiantis CK 6.249 straipsniu, pagal kurį žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, lėšų sumažėjimas ar padidėjęs jos įsiskolinimas, turėtos išlaidos, taip pat negautos pajamos (negautas pelnas), kurias asmuo būtų gavęs, jeigu sutartis būtų tinkamai įvykdyta.

atstovaujajam nutraukus sutartį, prekybos agentas netenka pagrindinio pajamų šaltinio, o galbūt ir vienintelio. Atstovaujajam vienašališkai nutraukus sutartį ar nutraukus ją pažeidžiant nutraukimo procedūrą (pranešimo terminus), šis gauna naudą prekybos agento sąskaita, kai tuo tarpu prekybos agentas patiria dvejopo pobūdžio žalą – faktinę ir (ar) būsimą. Atsižvelgiant į tai, svarbu išanalizuoti prekybos agento teisę į žalos atlyginimą dėl atstovaujamojo pranešimo pareigos apie sutarties nutraukimą pažeidimą tiek apibrėžtos, tiek neapibrėžtos sutarties nutraukimo atveju.¹⁸⁸

Faktinės patirtos žalos įvertinimas nesukelia didelių teisinių neaiškumų. Tokiu atveju, žala yra laikoma faktiškai patirta žala, kurios prekybos agentas nebūtų patyręs, atstovaujajam nebūtų neteisėtai nutraukęs sutartį, pavyzdžiui, nuostoliai, atsiradę dėl minimalių įspėjimo terminų nesilaikymo. Tarkime, pagal neterminuotą sutartį prekybos agentas (juridinis asmuo) tarpininkauja atstovaujajam sudarant mobiliųjų telefonų pirkimo-pardavimo su trečiaisiais asmenimis jau ketverius metus. Tuo tikslu, prekybos agentas samdo dešimt darbuotojų. Nežiūrint į minimalų keturių mėnesių įspėjimo terminą, atstovaujajam nesant svarbių priežasčių ar esminiam sutarties pažeidimui nutraukia sutartį pranešant prieš mėnesį. Šiuo atveju dėl sutarties nutraukimo procedūros pažeidimo prekybos agentas turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius, kurie gali būti prilygti dešimt darbuotojų trijų mėnesių išlaikymo ir jų atleidimo faktiškai turėtoms išlaidoms. Kita vertus, doktrinoje pažymima, kad sąmoningas terminų nesilaikymas gali būti naudingas, jeigu nutraukiančioji šalis gauna didesnę finansinę naudą ar didesnį moralinį pasitenkinimą net ir atlyginus nukentėjusiai šaliai šios patirtus nuostolius.¹⁸⁹

Kadangi sutarčių teisėje galioja visiškas nuostolių atlyginimo principas, neteisėtu sutarties nutraukimu sukeliama žala turi būti atlyginami ne tik faktinė, bet būsimą žala (negautos pajamos). Vadinas, vadovaujantis CK 6.251 straipsnio 1 dalimi, atstovaujajam už žalos padarymą asmuo privalo visiškai atlyginti padarytą žalą, *inter alia* prekybos agento negautos pajamas.

Negautų pajamų sąvoka nėra apibrėžta įstatyme. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad negautos pajamas sudaro negautos pelnas, tai yra, kuo būtų pagerėjusi nukentėjusiojo turtinė padėtis, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų (CK 6.249 straipsnio

¹⁸⁸ Nežiūrint į tai, kad CK 2.165 straipsnis reglamentuoja tik neapibrėžtam terminui sudarytos sutarties nutraukimą, praktikoje dažnai šalys įtvirtindamos vienašališko apibrėžtam terminui sudarytos sutarties nutraukimo galimybę numato pranešimo apie sutarties terminus, kurie negali būti trumpesni, nei nurodyti CK 2.165 straipsnyje. Atsižvelgiant į tai, nuostoliai, atsiradę dėl sutarties nutraukimą pažeidžiant minimalius pranešimo terminus, bus nagrinėjami apibrėžtam ir neapibrėžtam terminui sudarytų sutarčių atvejais, atskirai jų neišskiriant.

¹⁸⁹ HESSELINK, M., et al. *Principles of European Law. Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PEL CAFDC)*. v. 4 (*European Civil Code Series*). New York: Oxford University Press, 2006, p. 132.

1 dalis).¹⁹⁰ Be bendrųjų civilinės atsakomybės sąlygų (neteisėtų veiksmų, priežastinio ryšio, kaltės, žalos), siekiant prisiteisti negautų pajamų atlyginimą, privalo būti įrodytas jų realumas. Turto sumažėjimas ar negautos pajamos yra kreditoriaus nurodytos ir realiai tikėtinos gauti sumos, kurių jis negavo dėl neteisėtų skolininko veiksmų, arba dėl tokių veiksmų prarasta nauda.¹⁹¹

Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje yra nurodoma, kad tai, ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip negautos pajamos arba patirtos išlaidos (turto sumažėjimas, praradimas), sprendžiamos pagal tokius kriterijus: pirma, ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; antra, ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai; trečia, ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų.¹⁹² Vadinas, išpildžius šias tris sąlygas, prekybos agentas turi teisę į negautų pajamų prisiteisimą, o konkrečiai, už įvykdytus sutartinius įsipareigojimus negautus komisinius, kuriuos jis būtų gavęs, jeigu atstovaujamas nebūtų nutraukęs sutarties prieš terminą. Pavyzdžiui, pagal sudarytą pirkimo-pardavimo sutartį su klientu šis sumoka už perkamos produkcijos kainą pasirinktinai – visą arba dalimis, o prekybos agentui mokėtinų komisinių išmokėjimo data priklauso nuo to, kada ir kokią kainos dalį yra sumokėjęs klientas atstovaujajam, todėl dalis komisinių prekybos agentui yra sumokami klientui sumokėjus dalį sumos, o likusi dalis – tik klientui visiškai atsiskaičius už prekes. Neteisėtai nutraukus atstovaujajam komercinio atstovavimo sutartį prieš terminą, galima situacija, kad ne visi klientai yra sumokėję visą kainą, o pajamas už prekybos agento sudarytas sutartis atstovaujamas gauna po komercinio atstovavimo sutarties nutraukimo. Kadangi sutarties terminuotas pobūdis pagrįstai leidžia prekybos agentui tikėtis, kad jam bus sudarytos galimybės sutartais terminais atlygintinai vykdyti konkrečią komercinio atstovavimo veiklą ir gauti finansinę naudą iš jo veiklos, prekybos agentas turi teisę reikalauti iš atstovaujamojo atlyginti negautas pajamas. Tokiu būdu siekiama kompensuoti prekybos agento praradimus nutraukus sutartį ne dėl jo kaltės.

Praktikoje, rodos, didžiausia problema kyla dėl prekybos agentui tenkančios didelės įrodinėjimo naštos pareigos. Įrodinėti negautų pajamų dydį tik iš dalies padeda išspręsti CK 2.160 straipsnio 6 dalis, nustatanti, kad kilus ginčui dėl atlyginimo mokėjimo, prekybos agentas turi teisę (bet ne pareigą) reikalauti atlikti auditą atlyginimo ir atsiskaitymo tikslumui nustatyti. Atlikus atstovaujamojo auditą galima nustatyti, kokius

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Raimondas ir draugai“ v. UAB „H.P.L. Alytus“ Nr. 3K-3-252/2004.

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. v. A. N., Nr. 3K-P-381/2006.

¹⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija. 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. v. A. N., Nr. 3K-P-382/2006.

sandorius sudarė (jeigu sudarė) atstovaujamas komercinio atstovavimo sutartis galiojimo laikotarpiu, atskleisti, kaip buvo vykdoma šalių sutartis ir ar tam tikrų sudarytų sandorių ir atsiskaitymų pagrindu prekybos agentui atsirado teisė į komisinį atlyginimą, kaip šis atlyginimas buvo apskaičiuotas ir (ar) priklausantis atlyginimas jam buvo išmokėtas. Vadinasi, auditoriaus išvada gali būti vienas iš leistinių įrodymų teismui sprendžiant, ar atstovaujamas turi teisinę pareigą prekybos agentui mokėti šio negautas pajamas.

Nesant eksperto išvados prekybos agentas susiduria su dideliomis kliūtimis apskritai įrodyti savo teisę į tokių nuostolių atlyginimą, ne tik dėl to, kad dokumentai, pagrindžiantys atstovaujamojo naudą visgi lieka atstovaujamojo žinioje, bet ir todėl, kad prekybos agentui objektyviai neįmanoma įrodyti, kad prekybos agentas būtų sudaręs sandorius su trečiaisiais asmenimis, jeigu komercinio atstovavimo sutartis būtų toliau galiojusi.¹⁹³ Sutinkant su V. Mizaro pozicija, kaip vieną iš minėtos problemos sprendimo būdų siūloma spręsti keičiant įrodinėjimo pareigos paskirstymą - pereiti prie prezumpcijos pripažinimo, jog preziumuojama, kad dėl tam tikrų neteisėtų veiksmų esant įprastoms tam tikroms ypatingoms aplinkybėms, būtų gautas pelnas. Tokiu atveju atstovaujamam tektų pareiga neneigti šią prezumpciją, įrodinėjant aplinkybes, kurios patvirtintų, kad toks pelnas nebūtų gautas, nes nebuvo tam tikrų įprastų aplinkybių ar nebuvo tam tikrų ypatingų aplinkybių gauti tam pelnui, kurio reikalauja prekybos agentas.¹⁹⁴

Pažymėtina tai, kad prekybos agentas išsaugo teisę į nuostolių atsiradusių pažeidus sutartį, atlyginimo net ir tuo atveju, jeigu jis reikalauja kompensacijos pagal CK 2.167 straipsnį (CK 2.167 straipsnio 3 dalis, Direktyvos 17 straipsnio 5 dalis). Alternatyvūs žalos kompensavimo būdai yra reikalingi tam, kad būtų užtikrinta veiksminga minėtų teisių apsauga ir gynimas. Kitaip tariant, jeigu nebūtų alternatyvių žalos kompensavimo galimybių, o tik faktiškai atsiradusios žalos atlyginimo galimybė, galėtų būti taip, kad dėl sudėtingo, o kartais net ir neįmanomo, tikslaus faktinio žalos dydžio įrodinėjimo, liktų apskritai neapgintos prekybos agento teisės. Pavyzdžiui, numatyta teisė į kompensaciją gali neapimti visos patirtos žalos, padarytos prekybos agentui dėl jo santykių su atstovaujamuoju nutraukimo, o padengti tik tą žalą, kurią jis tiesiogiai patyrė dėl klientų praradimo, todėl CK 2.167 straipsnis nekliudo prekybos agentui prieš atstovaujamąjį remtis papildoma teise į žalos atlyginimą, kad jam būtų atlyginta turtinė ar neturtinė žala,

¹⁹³ MIZARAS, V. *Konferencija: Privatinės teisės tyrimai. Apibendrinimas, klausimai ir diskusijos*. 2013 m. vasario 14 d., 33:40. [interaktyvus] [žiūrėta 2015 m. gruodžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=ez4VBAsHj8A&index=20&list=PLeVG29PNekDukylCrOaNAcVTTqxa1ui8K>>.

¹⁹⁴ *Ibidem*.

apimanti daugiau, nei apima teisė į kompensaciją po sutarties nutraukimo. Kaip atskiros žalos, atlygintinos pateikus reikalavimą atlyginti žalą pagal Direktyvos 17 straipsnio 3 dalies c punktą, pavyzdys nurodomas investavimo išlaidos, kurias prekybos agentas patyrė ir kurių neamortizavo, kompensacija už įspėjimo termino nesilaikymą, mokėtina atleidžiamiesiems darbuotojams, arba išlaidos, susijusios su nuomos ar išperkamosios nuomos sutartimis.¹⁹⁵ Taigi, nors, atsižvelgiant į Direktyvos 17 straipsnyje numatytą derinimą, neįmanoma kartu reikšti dviejų ieškinių, kuriais abiem siekiama dėl klientų praradimo patirtos žalos atlyginimo, pripažintina, kad vienu metu galima teikti du ieškinius, kuriais siekiama skirtingos žalos atlyginimo.¹⁹⁶ Iš išdėstyto daroma išvada, kad papildomu žalos atlyginimu negali būti reikalaujama negautų pajamų kaip nuostolių atlyginimo formos, jeigu patenkinamas prekybos agento reikalavimas į kompensaciją, kadangi, priešingu atveju, gali būti pažeista Direktyvoje numatyta kompensacijos už klientus viršutinė riba. Tačiau pabrėžtina, kad šią teisę prekybos agentas išsaugo tais atvejais, jeigu šis neįrodo visų būtinųjų sąlygų, patvirtinančių jo teisę į kompensaciją pagal CK 2.167 straipsnio 2 dalį ar neturi teisės į nuostolių atlyginimą pagal CK 2.167 straipsnio 6 dalį.

Analizuojant atstovaujamojo teisę į nuostolių atlyginimą, atkreiptinas dėmesys į komercinio atstovavimo šalių tarpusavio teises ir pareigas, pavyzdžiui, CK 2.156 straipsnio 5 punktas eksplicitiškai įtvirtina prekybos agento pareigą atlyginti atstovaujajam padarytus nuostolius. Ryšium su minėta norma, CK 2.153 straipsnis numato specifinę pareigą prekybos agentui prieš pradėdamas veiklą apdrausti savo civilinę atsakomybę už galimą žalą, kurios gali būti atstovaujajam ar tretiesiems asmenims dėl jo veiksmų. Šios dvi pareigos yra bendrojo pobūdžio įsipareigojimas, grindžiama pačia atstovavimo santykių esme – prekybos agentas tarpininkauja ir (ar) sudaro sutartis su trečiaisiais asmenimis atstovaujamojo vardu, interesais bei lėšomis, kas reiškia, kad pagal sudarytas sutartis padariniai yra sukelti atstovaujajam. Neabejotina prekybos agento veiklos civilinės atsakomybės draudimo nauda atstovaujajam. Prieš kiekvienos komercinio atstovavimo sutarties sudarymą, jis turi teisę pareikalauti, kad prekybos agentas pateiktų galiojantį civilinės atsakomybės draudimo polisą. CK nenurodytas konkretus civilinės atsakomybės draudimo dydis. Kiekvienu atveju jis turi būti nustatomas atskirai, atsižvelgiant į vykdomos veiklos pobūdį, atstovaujamojo sudaromų sutarčių kainą, rizikos dydį, kuris gali kisti, priklausomai nuo to, ar sutartis sudaro

¹⁹⁵ 2015 m. liepos 16 d. Generalinio advokato Nihls Wahl išvada, pateikta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo byloje *Quenon K*, Nr. C-338/14, EU:C:2015:503.

¹⁹⁶ *Ibidem*.

prekybos agentas atstovaujamojo vardu ar tik tarpininkauja.¹⁹⁷ Deja, praktikoje ši apsaugos nuostata retai įgyvendinama dėl kelių priežasčių. Pirma, remiantis CK normomis, prekybos agentas privalo apsidrausti dar prieš pradėdamas savo veiklą, kai paprastai dar neaišku, su kokiais atstovaujamaisiais prekybos agentas sudarys komercinio atstovavimo sutartį (-is) ir kokią riziką prisiims, todėl įvertinti galimą žalą draudimo bendrovėms yra labai sudėtinga ar netgi neįmanoma. Antra, civilinės atsakomybės draudimas yra susijęs su prekybos agento paprastai nesusigrąžinamomis papildomomis investicijomis, todėl jis nėra suinteresuotas draustis. Tarkim, komercinio atstovavimo sutartyje numatoma, kad prekybos agentas turi pateikti veiklos draudimą 30 000 EUR sumai, draudimo sutartis turi būti sudaroma su draudiku ir pateikiama atstovaujajam per penkias darbo dienas nuo komercinio atstovavimo sutarties pasirašymo dienos. Vadinas, prekybos agentas norėdamas išvengti didesnių išlaidų draudimui, pasidaro minimalų draudimo apimties paketą, tai yra pasirenka didelį franšizės dydį ir sutinka su ilgu nedraudžiamųjų įvykių sąrašu. Tokiu būdu įstatymo numatytas prekybos agento veiklos draudimo reikalavimas yra formaliai išpildomas. Visgi draudimo sutarties ydingumą atstovaujamas patiria atsitikus nedraudimiam įvykiui, kadangi jo nuostoliai gali būti neatlyginami dėl aukščiau nurodytų priežasčių. Atsižvelgiant į tai, abejotina, ar įstatymu įtvirtinta privalomojo draudimo prekybos agento pareiga turi praktinę reikšmę atstovaujamojo nuostolių atlyginimui.

Be to, prekybos agentas iš atstovaujamojo neišvengiamai gauna daug informacijos, kuri yra būtina veikti atstovaujamojo interesais. Dalis tokios informacijos pagal CK 1.116 straipsnį, gali būti pripažįstama konfidencialia. Prekybos agentas turi pareigą saugoti ir neatskleisti tokios informacijos tretiesiems asmenims ne tik sutarties galiojimo metu, bet nutraukus sutartį. Ši pareiga yra neterminuota ir išlieka neribotą laiką (nebent pati informacija netenka komercinei paslapčiai būdingų bruožų). Atskleidęs komercinę paslaptį, prekybos agentas privalo atlyginti atstovaujajam nuostolius, nebent įrodoma, kad paslapties atskleidimas pateisinamas visuomenės saugumo interesais (CK 1.116 straipsnio 4 dalis). Sėkmingų bandymų prisiesti nuostolių atlyginimą būta Lietuvos teismų praktikoje, teismui konstatavus, kad prekybos agentas pažeidė konfidencialumo pareigą, kadangi pasinaudodamas gamintojo gaminamos produkcijos katalogo duomenimis (brėžiniais, tikslų išmatavimų asortimentu ir jų komplektavimu) pradėjo analogišką ūkinę veiklą, o tai sudarė prielaidas atsirasti painiavai tarp buvusių partnerių

¹⁹⁷ KESERAUSKAS, Š., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 299.

gaminamos produkcijos, klaidino vartotoją ir ribojo atstovaujamojo galimybes sąžiningai konkuruoti.¹⁹⁸

Nuostoliai dėl sutarties pažeidimo nebūtinai apsiriboja tik finansinių nuostolių kompensacija. Nuostoliai pagal sutartį gali būti taip pat priteisiami ir dėl fizinės žalos turtui. CK 6.251 straipsnyje įtvirtinta bendrojo pobūdžio pareiga atlyginti nuostolius yra aktuali ir po sutarties nutraukimo, jeigu pavyzdžiui, paaiškėtų, kad prekybos agentas neteisėtai pasinaudojo teise sulaikyti atstovaujamojo prekes, o to pasekoje atstovaujamojo produkcija tapo nebetinkama vartoti (jeigu produkcija galioja ribotą terminą).

Visi aukščiau nurodyti atvejai įrodo tai, kad nuostolių atlyginimo tikslas – atstatyti nukentėjusią šalį į ekonominę padėtį, kurioje ji būtų, jeigu sutartį pažeidusi šalis būtų įvykdžiusi savo įsipareigojimus. Siekiant šio tikslo, bet kuri komercinio atstovavimo sutarties šalis turi turėti realią galimybę reikalauti nuostolių atlyginimo, įskaitant negautas pajamas, kurių ji neteko dėl sutarties pažeidimo.

3.3. Nekonkuravimo susitarimas

Vadovaujantis Direktyvos 20 straipsniu, Lietuva įgyvendino prekybos agento ir atstovaujamojo teisę sutartyje numatyti, kad pasibaigus sutarčiai prekybos agentas ne daugiau kaip dvejus metus nekonkuruos su atstovaujamoju (CK 2.164 straipsnio 1 dalis). Konkurencijos draudimo sąlyga privalo būti išreikšta raštu (CK 2.164 straipsnio 1 dalis). Formuliuotės griežtumas suponuoja jos imperatyvumą, nors įstatymas įsakmiai nenurodo, kad rašytinės formos nesilaikymas darytų susitarimą negaliojantį. Visgi, abejones išsklaido Direktyvos 20 straipsnio 1 dalis, apibrėžianti tokios sąlygos galiojimą tik tuo atveju, jeigu ji įtvirtinama raštu. Be to, nors atstovaujamas ir prekybos gali konkrečiai nusistatyti, kokia prekybos agento veikla būtų laikoma konkuruojančia su atstovaujamojo, tačiau nekonkuravimo įsipareigojimas gali būti apibrėžtas tik tam tikra teritorija ir prekių ar paslaugų rūšimi arba klientų grupe ir teritorija, kurios prekybos agentui buvo patikėtos, tai yra gali būti nustatomi tik tokie ribojimai, kurie buvo tiesiogiai susiję su prekybos agento ankstesne veikla.

Suteikiant galimybę riboti prekybos agento konkurenciją pasibaigus sutarčiai, prekybos agentas įgyja teisę į kompensaciją už visą konkurencijos draudimo laikotarpį (CK 2.164 straipsnio 4 dalis). Kompensacija yra pagrįsta būsima atstovaujamojo nauda, kurią jis mano gausiąs dėl prekybos agento veiklos ribojimo. Sistemiškai aiškinant,

¹⁹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Novameta“ v. UAB „Ukrena“, Nr. 2A-177/2011.

manytina, kad prekybos agento teisė į kompensaciją pagal CK 2.167 straipsnio 2 dalį absorbuoja prekybos agento kompensaciją dėl nekonkuravimo įsipareigojimo dėl dviejų priežasčių: pirma, kompensacija skaičiuojama preliminariai tam pačiam laikotarpiui, antra, kompensacijos apskaičiavimo dydis pagal CK 2.167 straipsnio 2 dalį didele dalimi koreliuoja su teisingumo principu, o nekonkuravimo įsipareigojimas yra svarus kriterijus, galintis amortizuoti galutinę kompensacijos dydį. Be to, abiejų kompensacijos netekimo ir neatsiradimo pagrindas sutampa – prekybos agentas kompensacijos dėl nekonkuravimo įsipareigojimo netenka, jeigu sutartis nutraukiama dėl jo kaltės. Jeigu prekybos agentas neįgyja kompensacijos pagal CK 2.167 straipsnio 2 dalį, sutarties šalims yra suteikiama laisvė susitarti dėl nekonkuravimo įsipareigojimo kompensacijos dydžio. Pažymėtina, kad ši suma negali būti neprotingai maža, kadangi draudimas nesumokant lygiaverčios kompensacijos pažeistų imperatyvias CK 2.164 straipsnio normas ir pablogintų prekybos agento padėtį, o dėl to toks susitarimas būtų laikomas negaliojančiu pagal šio straipsnio 8 dalį.¹⁹⁹ Kadangi tokiu susitarimu apribojama Konstitucijos 48 straipsnyje²⁰⁰ įtvirtinta teisė laisvai pasirinkti darbą ar verslą būtent toje srityje, kurioje prekybos agentas turi aukštesnę kvalifikaciją, kartu ribojama jo galimybė gauti didesnes nei kitose srityse pajamas. Dėl to, tik nustačius teisingą kompensaciją, šie suvaržymai nevertintini kaip neproporcingi ir pažeidžiantys prekybos agento teises. Kaip viena iš galimų alternatyvų CK 2.164 straipsnio 4 dalis numato, kompensacijos dydis lygus metinei prekybos agento atlyginimo sumai galėtų būti adekvatus. Manytina, kad nustatant teisingą kompensacijos dydį dėl prekybos agento nekonkuravimo įsipareigojimo taip pat turėtų būti svarbūs tokie kriterijai kaip sutarties galiojimo terminas, sutarties nutraukimo priežastys, prekybos agento gautos pajamos prieš sutarties nutraukimą bei tai, ar prekybos agentas turėjo išimtinę teisę atstovauti atstovaujamąjį. Neužtikrinus tinkamo kompensacijos dydžio ar neįvertinus aukščiau aptartų niuansų, prekybos agento nekonkuravimo įsipareigojimas bus tik formalumas „popieriuje“.

Žinoma, atsižvelgiant į tai, kad draudimas prekybos konkuruoti su atstovaujamoju nustatomas tik atstovaujamojo interesais, šis konkurencijos draudimo gali bet kada vienašališkai atsisakyti, tai yra ne tik iki bus nutraukta komercinio atstovavimo sutartis, bet ir iki pat įsipareigojimo nekonkuruoti galiojimo pabaigos.²⁰¹ Savo ruoštu prekybos agentui atsižvelgiant į teisėtus interesus yra suteikiama teisė kreiptis į teismą prašant pripažinti konkurencijos draudimo išlygą visiškai ar iš dalies negaliojančia, jeigu ši daro

¹⁹⁹ KESERAUSKAS, Š., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 320.

²⁰⁰ Lietuvos Respublikos konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

²⁰¹ KESERAUSKAS, Š., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 319.

jam didelės žalos (CK 2.164 straipsnio 4 dalis). Pavyzdžiui, prekybos agento pagrįstas interesas galėtų būti prašymas sutrumpinti dviejų metų nekonkuravimo įsipareigojimą, kai komercinio atstovavimo teisiniai santykiai tęsiasi trumpiau nei dvejus metus, kadangi toks susitarimas pažeidžia ne tik prekybos agento teises, bet gali turėti įtakos konkurencijos teisei.²⁰² Vis dėlto, pareiga įrodyti teisėtų interesų ir didelės žalos egzistavimą tenka prekybos agentui (CPK 178 straipsnis). Nekonkuravimo įsipareigojimui galiojant, prekybos agentas privalo jo laikytis sutartyje nustatytais sąlygomis, priešingu atveju, atstovaujamas turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo, kurie atsirado dėl prekybos agento neteisėtų veiksmų, pagal bendrąsias civilinės atsakomybės normas.

²⁰² Pavyzdžiui, Belgijoje nekonkuravimo įsipareigojimas maksimaliai gali tęstis 6 mėnesius po sutartinių santykių nutraukimo (pasibaigimo). Cituota pagal: DUPONT, R. *CMS Commercial Law Group Guide, 2014*. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. kovo 5 d.] Prieiga per internetą: <http://www.cms-dsb.com/Hubbard.FileSystem/files/Publication/54b70deb-ca94-48ed-930f-b9b20ee4d69e/Presentation/PublicationAttachment/b2a6e9f1-6655-474b-bba3-c137db0cc789/CMS%20Distribution%20guide_February%202014_a.pdf>.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Reziumuojant, galima padaryti tokias išvadas:

1. Lietuvos teisėje tiesiogiai nėra įtvirtinta galimybė pasinaudoti komercinio atstovavimo instituto teisės normomis, kai prekybos agentas sudaro sutartis su trečiaisiais asmenimis dėl paslaugų teikimo ir (ar) platinimo. Nežiūrint to, pritartina Lietuvoje teismų praktikoje vyraujančiai pozicijai dėl platesnio teisės normų aiškinimo, kadangi, priešingu atveju, galėtų atsirasti painiava, kai kartu galiotų dvi panašios (bet neidentiškos) taisyklės panašiose situacijose. Atsižvelgiant į tai, įstatymų leidėjui siūlytina CK 2.152 straipsnio 1 dalyje eksplicitiškai apibrėžti šio instituto taikymo apimtį tiek prekių pirkimo-pardavimo, tiek paslaugų teikimo ir (ar) platinimo atvejais.
2. Nors kiekvienos iš minėtų kompensacijos sistemos įgyvendinimo efektyvumas priklauso nuo individualios situacijos aplinkybių, laikomasi pozicijos, kad prancūziškoji sistema yra palankesnė prekybos agentui, atitinkamai, vokiškoji - atstovaujajam. Lietuvoje, nesant šalių susitarimo, taikoma vokiškoji sistema. Kita vertus, jeigu atstovaujамasis pažeidžia sutartį ar specialią sutarties nutraukimo procedūrą, prekybos agentas turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius pagal bendrąsias civilinės atsakomybės teisės normas. Ši teisė gali būti įgyvendinama neatsižvelgiant į teisę reikalauti kompensacijos pagal CK 2.167 straipsnio 2 dalį. Dėl aukščiau nurodyto, daroma išvada, kad esamas reglamentavimas tinkamai užtikrina ir apsaugo prekybos agento teises ir teisėtus lūkesčius.
3. Teisingumo kriterijus tėra apsaugos priemonė, suteikta teismui tam, kad kompensacijos dydis būtų patikslintas atsižvelgus į specifines individualaus atvejo aplinkybes. Šiuo principu turi būti siekiama išlaikyti komercinio atstovavimo sutarties šalių teisių pusiausvyrą, o tai reiškia, kad teisingumo principo taikymas negali būti naudojamas tik kompensacijos dydžio mažinimui. Ydingas šio principo aiškinimas gali ypač paveikti prekybos agento teisę į teisingą kompensaciją.
4. Nors Lietuvos teisės sistemoje randama abiejų kompensacijos sistemų atitikmenų, kritikuotinas Direktyvos įgyvendinimas įdiegiant abi kompensacijos sistemas. Jungtinės Karalystės pavyzdys parodo, kad vokiškoji sistema buvo įgyvendinama papildomai su tikslu apsaugoti atstovaujamojo interesus. Tuo tarpu Lietuvos įstatymų leidėjo sprendimui implikuoti abi kompensacijos sistemas nėra identifikuojami jokie jį pagrindžiantys motyvai ir tikslai. Atsižvelgiant į tai, laikomasi pozicijos, kad

Lietuva netinkamai įgyvendino Direktyvos 17 straipsnį, dėl to siūlytina įstatymų leidėjui išdėstyti CK 2.167 straipsnį paliekant tik vokiškąjį kompensacijos modelį kaip labiau atitinkantį Lietuvos teisės sistemą.

NAUDOTOS LITERATŪROS ŠARAŠAS

A. TEISĖS NORMINIAI AKTAI

1. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija 2010/C 83/01. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2010, tomas 53.
2. 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Sąjungos Parlamento ir Tarybos Reglamentas 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja Europos Bendrijos Tarybos Reglamento 44/2001 („Briuselis I“) redakcija), OJ L 351, 2012.
3. 1986 m. gruodžio 16 d. Europos Bendrijos Tarybos Direktyva 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais, derinimo. OL, 2004 specialusis leidimas, skyrius 6, tomas 01.
4. LR konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
5. LR civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
6. LR civilinio kodekso 1.3, 2.55, 2.61, 2.72, 2.79, 2.112, 2.152, 2.160, 2.167, 4.176, 6.292, 6.298, 6.299, 6.747, 6.748, 6.751, 6.753 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 72-2495.
7. LR civilinio kodekso 1.3, 2.55, 2.61, 2.72, 2.79, 2.112, 2.152, 2.160, 2.167, 4.176, 6.292, 6.298, 6.299, 6.747, 6.748, 6.751, 6.753 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 72-2495.
8. LR autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 50-1598.
9. LR prekybos įstatymo ir Seimo nutarimo dėl Lietuvos Respublikos prekybos įstatymo įgyvendinimo pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, nr. IX-599.
10. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo (su pakeitimais ir papildymais). *Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1964, nr. 19-138.

B. SPECIALIOJI LITERATŪRA

11. ALERT, C. *Changes to the calculation of the commercial agents's claim for termination indemnity*. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. vasario 2 d.] Prieiga per

interneta:

<http://www.bakermckenzie.com/files/Uploads/Documents/Germany/Newsroom/Clients%20Alert_Changes%20to%20the%20calculation%20of%20the%20commercial%20agent%20B4s%20claim.pdf> .

12. AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S., et al. *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia, 2013.
13. CAMPBELL, D. *International Agency and Distribution Law: II*. Salzburg: Yorkhill Law Publishing, 2009, p.20. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=yBvbAgAAQBAJ&pg=PT4&lpg=PT4&dq=commercial+agent+non-compete+clause&source=bl&ots=88C70mzmvvg&sig=_SuQSAaTf5QU7nEEhttdV EYYbPc&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiH86D8ib7LAhUKD5oKHTxdDL04ChDoAQgeMAE#v=onepage&q=compensation&f=false>.
14. CHRISTOU, R. *International Agency, Distribution and Licensing Agreements. 4th edition*. London: Sweet&Maxwell, 2003.
15. CORLEY, R.N., SHEDD, P.J. *Fundamentals of Business Law. 5th edition*. Englewoods Cliffs: Prentice-Hall, 1990.
16. DIDŽIULIS, L. Numanomo sutarties pažeidimo doktrina: samprata, kvalifikavimo pagrindai ir teisinis poveikis. Teisės problemos, 2007, Nr. 1 (55) [interaktyvus] [žiūrėta 2015 m. gruodžio 28 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.teise.org/data/2007-1-didziulis.pdf>>.
17. DUPONT, R. *CMS Commercial Law Group Guide, 2014*. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. kovo 5 d.] Prieiga per internetą: <http://www.cms-dsb.com/Hubbard.FileSystem/files/Publication/54b70deb-ca94-48ed-930f-b9b20ee4d69e/Presentation/PublicationAttachment/b2a6e9f1-6655-474b-bba3-c137db0cc789/CMS%20Distribution%20guide_February%202014_a.pdf>.
18. FOGARTY, P., BERGIN-CROSS, C. *Commercial agents Directive and liability: Part I. Irish Law Times, Nr. 13, 2014* [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. vasario 2 d.] Prieiga per internetą: <https://www.academia.edu/10350759/COMMERCIAL_AGENTS_DIRECTIVE_AND_LIABILITY_PART_I_COMMERCIAL> .
19. GIRARD, P. F. *Romėnų teisė. Antras tomas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto teisių fakulteto leidinys, 1932.

20. GILIKER, P. *Re-examining Contract and Unjust Enrichment: Anglo-Canadian Perspectives*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010 [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. kovo 4 d.] Prieiga per internetą: <<https://books.google.lt/books?id=GLjdccNe0t8C&pg=PA315&lpg=PA315&dq=exceptional+circumstances+common+law+agency&source=bl&ots=W6lcsQWMQ2&sig=XthUCqR7JSS3hznbpA3mzCUUZ1w&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjg7PA6ZfLAhWzbZoKHTFHCV8Q6AEIPzAG#v=onepage&q=exceptional%20circumstances%20common%20law%20agency&f=false>>.
21. GOODE, R., KRONKE, H., MC KENDRICK, E.Mc, WOOL, J. *Transnational commercial law*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
22. GÓMEZ, F. *Compensation after Termination of Long-Term Distribution Contracts: An Economic Perspective of EU Law*. In *Dret Vol. 4, 2006*. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://works.bepress.com/fernando_gomez/22/>.
23. HESSELINK, M., et al. *Principles of European Law. Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PEL CAFDC). v. 4 (European Civil Code Series)*. New York: Oxford University Press, 2006.
24. JONAITIS, M. *Romėnų privatinė teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
25. KÖTZ, H., FLESSNER, A. *European Contract Law. 2nd edition*. Oxford: Oxford University Press, 1992.
26. KESERAUSKAS, Š., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
27. LUBBOCK, M., BATES, C. *Agency - when the agent's breach is not enough to trigger principal's right to terminate*. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <https://www.ashurst.com/publication-item.aspx?id_Content=8560>.
28. MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, 293.
29. MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 252.
30. MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 1996.
31. MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009.

32. MIZARAS, V. *Konferencija: Privatinės teisės tyrimai. Apibendrinimas, klausimai ir diskusijos*. 2013 m. vasario 14 d., 33:40. [interaktyvus] [žiūrėta 2015 m. gruodžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=ez4VBAsHj8A&index=20&list=PLeVG29PNeKDUkylCrOaNacVTTqxa1ui8K>>.
33. MUNDAY, R. *Agency: Law and Principles*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
34. O'NEILL, A. *EU Law for UK lawyers*. Oxford: Hart Publishing, 2011, p.1913 [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. vasario 25 d.] Prieiga per internetą: <<https://books.google.lt/books?id=44Z6BAAAQBAJ&pg=RA1-PA1913&lpg=RA1-PA1913&dq=exceptional+circumstances+common+law+agency&source=bl&ots=ZfadaRXM4x&sig=GpdMasp5wNFbvs2S88cXDLuaGUU&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjgv7PA6ZfLAhWzbZoKHTFHCv8Q6AEISjAJ#v=onepage&q=exceptional%20circumstances%20common%20law%20agency&f=false>>.
35. RANDOLPH QC, F., DAVEY, J. *The European Law of Commercial Agency*. 3rd edition. Oxford: Hart Publishing, 2010.
36. SCHMITTHOFF, C.M. *Selected essays on International trade law*. Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 1988.
37. TWIGG-FLESNER, C. *The Cambridge Companion to European Union Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
38. WATTS, P. *Bowstead and Reynolds on Agency*. 19th edition. London: Sweet & Maxwell, 2010.

C. PRAKTINĖ MEDŽIAGA

39. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2015 m. gruodžio 3 d. sprendimas *Quenon K.*, C-338/14, EU:C:2015:795.
40. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. spalio 17 d. *Hof van Cassatie*, C-184/12, EU:C:2013:663.
41. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. spalio 17 d. sprendimas *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663.
42. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. spalio 28 d. sprendimas *Volvo Car Germany*, C-346/22, EU:C:2010:647.
43. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. kovo 11 d. sprendimas *Wood Floor Solutions Andreas Domberger*, Nr. C-19/09, EU:C:2010:137.

44. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2009 m. kovo 26 d. sprendimas *Turgay Semen*, C-348/07, EU:C:2009:195.
45. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2007 m. gegužės 3 d. sprendimas *Color Drack*, Nr. C-386/05, EU:C:2007:262.
46. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2006 m. kovo 19 d. sprendimas *Poseidon Chartering*, C-3/04, EU:C:2006:176.
47. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2006 m. kovo 23 d. sprendimas *Honyvem*, C-465/04, EU:C:2006:199.
48. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2004 m. vasario 10 d. sprendimas *Mavrona*, C-85/03, EU:C:2004:83
49. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2000 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Ingmar*, C-381/98, EU:C:2000:605.
50. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 2000 m. liepos 13 d. sprendimas *Centrosteeel*, C-456/98, EU:C:2000:402;
51. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. 1968 m. gruodžio 10 d. sprendimas *Italy v. Commision*, Nr. C-768, EU:C:1968:51.
52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011-01-06 nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. Nr. 3-93.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“, Nr. 3K-7-684/2016.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kemitek“ v. P.Z., 3K-3-595-219/2015.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. birželio 14d. nutartis civilinėje byloje UAB *Tele 2* v. UAB „TELEGAUSA“, Nr. 3K-3-176/2010.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinio bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Antarija“ v. UAB „Kauno termofikacijos elektrinė“, Nr. 3K-3-86/2010.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ranga IV investicijos“ v. BUAB „Medga“, Nr. 3K-3-564/2009.

58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Rizikos cesija“ v. UAB „Altarija“, Nr. 3K-3-315/2009.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. v. A. N., Nr. 3K-P-381/2006.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Raimondas ir draugai“ v. UAB „H.P.L. Alytus“ Nr. 3K-3-252/2004.
61. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stateta“ v. UAB „Tele2“, Nr. 2A-96-241/2015.
62. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje pagal pareiškėjo Jungtinių Amerikos Valstijų bendrovės Interperformances Inc. prašymą, Nr. 2T-96/2014.
63. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 2 d. nutartis priimta civilinėje byloje UAB „Vitadan“ v. UAB „Zepster“, Nr. 2A-364-302/2014.
64. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje „Pireka“ v. UAB „Matmedė“, 2A-315/2013.
65. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Novameta“ v. UAB „Ukrenga“, Nr. 2A-177/2011.
66. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „MBR parduotuvių ir restoranų įranga“ v. E.A. IĮ, E.A., Nr. 2A-79/2004.
67. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje R.P. v. UAB „Bonapriksas“, Nr. 2A-127/2008.
68. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „SEB gyvybės draudimas“ v. S. R., Nr. 2A-131-302/2015.
69. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje T.B. v. uždaroji akcinė gyvybės draudimo ir pensijų bendrovė „Aviva Lietuva“, Nr. 2A-31-345/2014.

70. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. gruodžio 5 d. sprendimas civilinėje byloje *J. S. v. AAS “Gjensidige Baltic”*, Nr. 2A-1787-302/2013.
71. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *R. R. ir D. P. v. J.V.*, Nr. 2A-1006-186/2008.

D. TRAVAUX PRÉPARATOIRES

72. 2015 m. rugsėjo 10 d. Generalinio advokato Maciej Szpunar išvada, pateikta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo byloje *Marchon Germany*, Nr. C-315/14, EU:C:2015:585.
73. 2015 m. liepos 16 d. Generalinio advokato Nihls Wahl išvada, pateikta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. gruodžio 3 d. byloje *Quenon K.*, Nr. C-338/14, EU:C:2015:503.
74. 2015 m. liepos 16 d. EU Comission Evaluation of the Commercial Agents Directive 86/653/EEC Report. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. sausio 6 d.] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=8366&lang=en >.
75. 2013 m. gegužės 15 d. Generalinio advokato Nihls Wahl išvada, pateikta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo byloje *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:301.
76. 2010 m. birželio 3 d. Generalinio advokato Yves Bot išvada, pateikta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo byloje *Volvo Car Germany*, Nr. C-346/22, EU:C:2010:647.
77. 2008 m. lapkričio 19 d. Generalinio advokato M. Poiares Maduro švada, pateikta Europos Bendrijų Teisingumo Teismo byloje *Turgay Semen*, Nr. C-348/07, EU:C:2009:195.
78. 2005 m. spalio 26 d Generalinio advokato M. Poiares Maduro išvada, pateikta Europos Bendrijų Teisingumo Teismo byloje *Honyvem*, Nr. C-465/04, EU:C:2006:199.
79. LR Civilinio kodekso 1.3, 2.55, 2.61, 2.72, 2.79, 2.112, 2.152, 2.160, 2.167, 4.176, 6.292, 6.298, 6.299, 6.747, 6.748, 6.751, 6.753 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas, 2004, nr. IXP-3425.

80. 1996 m. liepos 23 d. EC Commission Report on the Application of Article 17 of the Council Directive 86/653/EEC on the Coordination of the Laws of the Member States relating to self-Employed Commercial Agents. COM(96) 364.
81. 1976 m. gruodžio 13 d. EC Commission Proposal for a Council Directive to coordinate the laws of the Member States relating to (self-employed) commercial agents. OL C 13, 1977. [interaktyvus] [žiūrėta 2016 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą:< <http://aei.pitt.edu/4572/1/4572.pdf>>.

SANTRAUKA

Komercinio atstovavimo teisinių santykių srityje vienas sudėtingiausių, aktualiausių ir daugiausiai keliančių klausimų – šalių teisių įgyvendinimas nutraukus sutartį. Šių santykių reglamentavimas Lietuvoje analizuojamas atsižvelgiant į jų reglamentavimą Europos Sąjungoje, kur pagrindinis vaidmuo tenka 1986 m. gruodžio 16 d. Europos Bendrijos Tarybos Direktyvai 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais, derinimo (toliau - Direktyva).

Pirmoje darbo dalyje atskleidžiami komercinio atstovavimo teisinius santykius kvalifikuojantys požymiai bei šio instituto taikymo apimtis.

Antroje darbo dalyje analizuojamas sutarties nutraukimo pagrindas nutraukiant neapibrėžtam ir apibrėžtam terminui sudarytą komercinio atstovavimo sutartį. Atskirai išskiriamas sutarties nutraukimas dėl svarbių priežasčių, nesant svarbių priežasčių, dėl esminio sutarties pažeidimo. Taip pat pasitelkiant teisės doktriną ir teismų praktiką atskleidžiamas svarbių priežasčių (angl. *exceptional circumstances*) turinys.

Trečioje dalyje analizuojama sutarties šalių teisių apimtis bei jų įgyvendinimo ypatumai nutraukus sutartį: atliekama nuodugni prekybos agento teisių gynimo priemonių analizė, identifikuojami vokiškojo kompensacijos modelio (angl. *indemnity*) ir prancūziškojo kompensacijos modelio (angl. *compensation for damages*) esminiai skirtumai, analizuojami prekybos agento teisės į kompensaciją (plačiąja prasme) netekimo (praradimo) atvejai bei pateikiami alternatyvūs jo teisių gynimo būdai, o taip pat atskleidžiami galimi atstovaujamojo teisių gynimo ir apsaugos būdai, jų įgyvendinimo problematika. Galiausiai yra įvertinamas Direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje bei pateikiami pasiūlymai, kaip būtų galima patobulinti teisinį reguliavimą.

Atitinkamai, aukščiau minėtam tikslui pasiekti yra remiamasi Lietuvos Respublikos teisės aktais, Direktyvos nuostatomis, ESTT jurisprudencija bei Lietuvos ir užsienio mokslininkų pateikiama analizė teisinėje literatūroje.

SUMMARY

One of the most complex tasks in the legal field of commercial agency – exercising of parties rights after a termination of agreement. The reglamentation of these rights in Lithuania is analyzed according to their respective reglamentation in the European Union, where the main role is played by EC Council Directive 86/653/EEC of 18 December 1986 on the coordination of the laws of the Member States relating to self-employed commercial agents (hereinafter - Directive).

The first part of this paper discloses factors qualifying commercial agency and its scope of application.

The second part of this paper analysis of basis for termination of the contract for an indefinite period and fixed period contracts. Separately it is analyzed the termination of agreement under exceptional circumstances, when there are no exceptional circumstances, or a party breach of contract. Also, according to the legal doctrine and case law it is revealed the content of exceptional circumstances.

The third part of this paper analyzes the scope of the parties rights and their enforcement in the particularity of termination of agreement. It is analyzed the strategies for defending the rights of agent covering both German indemnity system and French compensation for damages system. Also there is submitted to alternative practices for doing so. Additionally, there is revealed the scope of principal rights after termination of contract and its problems of enforcement. The paper is finished by summarizing the Directives implementation in Lithuania, as well as providing with suggestions on how to improve it.

The paper is based on based on the Lithuanian law, the provisions of the Directive, ECJ jurisprudence and Lithuanian and analysis in literature by both Lithuanian and foreign scientists.